

ગુજરાતી
ક્રિતીય/તૃતીય (સંપૂર્ણ)

ગરવી ગુજરાતી

ધોરણ-આઠમું

પ્રથમાવૃત્તિ : ૨૦૧૮

© મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય પાઠ્યપુસ્તક નિર્મિતિ અને અભ્યાસક્રમ સંશોધન મંડળ, પુણે ૪૧૧ ૦૦૪.

મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય પાઠ્યપુસ્તક નિર્મિતિ અને અભ્યાસક્રમ સંશોધન મંડળ પાસે આ પુસ્તકના બધા હક્ક રહેશે. આ પુસ્તકનો કોઈપણ ભાગ સંચાલક, મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય પાઠ્યપુસ્તક નિર્મિતિ અને અભ્યાસક્રમ સંશોધન મંડળની લેખિત પરવાનગી વગર છાપી શકાશે નહિ.

ગુજરાતી ભાષા	: સુશ્રી કલ્પના મહેતા, અધ્યક્ષ
સમિતિ સદસ્ય	: ડૉ. મધુ સંપટ શ્રીમતી ભગવતી પંડ્યા શ્રીમતી પ્રતિમા પંડ્યા
ગુજરાતી	: સુશ્રી ઈલા શુક્તા
અભ્યાસ જૂથ	: શ્રીમતી સિમતા દવે શ્રીમતી જ્યોતિ ખાખર
નિર્મિતિ	: શ્રી પ્રકુલ આર. શાહ શ્રીમતી જનક દાવડા શ્રીમતી હીના લિલાણી શ્રીમતી વંદના પંચાલ શ્રીમતી જિજાશા કાપડિઆ શ્રીમતી મંજરી ગુમાસ્તે શ્રીમતી ઉર્મિલા શાહ શ્રીમતી ધર્મિકા ધીરેન દોશી શ્રી. ધીરેન મનસુખલાલ દોશી
સદસ્ય-સંયોગક	: કેતકી નિતેશ જાની
સંયોગન પ્રમુખ	: કેતકી નિતેશ જાની વિશેષાધિકારી, ગુજરાતી વિભાગ પાઠ્યપુસ્તક મંડળ, પુણે -૦૪.
મુખ્યપૃષ્ઠ અને ચિત્ર	: શ્રી સંજયભાઈ પટેલ
નિર્મિતિ	: શ્રી. સચિદાનંદ આફ્ઝે મુખ્ય નિર્મિતિ અધિકારી શ્રી. સંદીપ આબગાંવકર નિર્મિતિ અધિકારી
અક્ષરાંકન	: સર્વીશ ગ્રાફિક્સ, ૫૨૨, નારાયણ પેટ, પુણે-૩૦.
કાગળ	: 70 GSM Creamwove
મુદ્રણાદેશ	: N/PB/2018-19/Qty.
મુદ્રક	: M/s
પ્રકાશક	: શ્રી. વિવેક ગોસાવી, નિયંત્રક પાઠ્યપુસ્તક નિર્મિતિ મંડળ, પ્રભાદેવી, મુંબઈ - ૨૫.

પ્રસ્તાવના

પ્રિય વિદ્યાર્થી મિત્રો,
ધોરણ ટમાં આપનું સ્વાગત છે.
ધોરણ ટમાંનું 'ગરવી ગુજરાતીનું' નવું પુસ્તક તમારા હાથમાં મૂક્તાં
ખૂબ જ આનંદ થાય છે.

મિત્રો, ગુજરાતીના આ પુસ્તકનો અભ્યાસ તમારે દ્વિતીય/તૃતીય
ભાષા (સંપૂર્ણ) અંતર્ગત કરવાનો છે. આ પાઠ્યપુસ્તકમાં સામાજિક,
બોધાત્મક, રમ્ભા, ભાવનાપ્રધાન-જનજગૃતિ પ્રેરક અને દેશપ્રેમ સંવર્ધક
કૃતિઓ તેમજ કૃતિઓ અંતર્ગત આવતાં જીવનમૂલ્યો તમારે આત્મસાત
કરવાના છે. તે સાથે જ નવું કરવાની જિજાસા જગૃત કરનારા અને જીવનમાં
સકારાત્મક વલાણ તરફ વળવાની દંદિકોણ તરફ અગ્રેસર થાઓ તેવા કાબ્યો
પણ આપેલા છે.

ભાષિક સમય અંતર્ગત ખૂબ જ સરળ અને સારી પદ્ધતિથી વ્યક્તરણ
આપ્યું છે. અલગ-અલગ પ્રકારના સ્વાધ્યાયનો અભ્યાસ કરવાથી તમારી
સર્જન શક્તિનો વિકાસ થશે, કલ્પનાશક્તિ વધશે અને આકલન શક્તિ દઢ
થશે તેવો વિશ્વાસ છે. આપેલા ઉપક્રમો વિચારશક્તિ વધારશે.

આ પુસ્તકને કારણે નવી ટેકનોલોજી અને ઇન્ટરનેટનો તમારા વિકાસ
માટે કેવો ઉપયોગ કરવો, તેની પણ જણા થશે.

વર્ષાંતે આપ સૌ વિદ્યાર્થીઓને અધ્યયન નિર્ણય નિર્ણયિત પ્રાપ્ત
થશે, એવો વિશ્વાસ છે.

આ પુસ્તક દ્વારા અધ્યયન-અધ્યાપન ગ્રહિયા સરળ અને રોચક
બનશે એવી આત્મરી છે.

'ઓપ'ના માધ્યમથી ક્યૂ. આર. કોડ દ્વારા પ્રત્યેક પાઠ સંબંધિત વધુ
માહિતી માટે આપને દશ્ય-શ્રાવ્ય સાહિત્ય ઉપલબ્ધ થશે. તે અભ્યાસ માટે
ચોક્કસ ઉપયોગી સાબિત થશે.

આ પાઠ્યપુસ્તક ક્ષતિરહિત ભનાવવાનો સંનિષ્ઠ પ્રયત્ન કર્યો છે. છતાં
પણ કોઈ બાબતે ક્ષતિ જણાય તો તે માટેના સચોટ સૂચનો આવકાર્ય છે.

આપ સર્વેને શુભેચ્છા !

(ડૉ. સુનિલ મગર)

પુણે

દિનાંક : ૧ જાન્યુઆરી ૨૦૧૮

ભારતીય સૌર દિનાંક :
૧૧ પોષ, ૧૯૩૮

સંચાલક
મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય પાઠ્યપુસ્તક નિર્મિતિ
અને અભ્યાસક્રમ સંશોધન મંડળ, પુણે.

શાસન નિર્ણય ક્રમાંક : અભ્યાસ - 2116/(ગ્ર.ક.43/16) એસડી-4 દિનાંક 25-4-2016 અન્વયે સ્થાપિત થયેલ સમન્વય
સમિતિની દિનાંક 29-12-2017 રોજની મીટિંગમાં આ પાઠ્યપુસ્તક નિર્ધારિત કરવાની માન્યતા આપવામાં આવી છે.

ગુજરાતી
દ્વિતીય/તૃતીય (સંપૂર્ણ)

ગરવી ગુજરાતી

ધોરણ-આઠમું

મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય પાઠ્યપુસ્તક નિર્ભિતિ અને અભ્યાસક્રમ સંશોધન મંડળ, પુણે - 411 004.

તમારાં સ્માર્ટફોનમાં DIKSHA App દ્વારા પાઠ્યપુસ્તકનાં પહેલા પાનાં પરના Q.R. Codeથી ડિજીટલ પાઠ્યપુસ્તક અને દરેક પાઠમાં આપેલા Q.R. Codeથી તે સંબંધિત પાઠનાં અધ્યયન-અધ્યાપન માટે ઉપયોગી દર્શય-શ્રાવ્ય સાહિત્ય ઉપલબ્ધ થશે.

8GKNTV

ભારતનું સંવિધાન

આમૃખ

અમે ભારતના લોડી ભારતને એક સાર્વભૌમ સમાજવાદી
બિનસાંપ્રદાયિક લોકતંત્રાત્મક પ્રજલસત્તાક તરીકે સંસ્થાપિત
કરવાનો

તથા તેના સર્વ નાગરિકોને :

સામાજિક, આર્થિક અને રાજકીય .....ન્યાય
વિચાર, અભિવ્યક્તિ, માન્યતા,

ધર્મ અને ઉપાસનાની .....સ્વતંત્રતા

દરજજ અને તકની .....સમાનતા

પ્રાપ્ત થાય તેમ કરવાનો

અને તેઓ સર્વમાં

વ્યક્તિનું ગૌરવ અને રાષ્ટ્રની

એકતા અને અખંડતા સુદૃઢ કરે એવી .....બંધુતા

વિકસાવવાનો

ગંભીરતાપૂર્વક સંકલ્પ કરીને

અમારી સંવિધાનસભામાં ૨૬ નવેમ્બર, ૧૯૪૮ના રોજ

આથી આ સંવિધાન અપનાવી, તેને અધિનિયમિત કરી.

અમને પોતાને અર્પિત કરીએ છીએ.

રાજ્યગીત

જનગણમન - અધિનાયક જ્ય હે
ભારત-ભાગ્યવિધાતા :
પંજાબ, સિંધુ, ગુજરાત, મરાઠા,
દ્રાવિદ, ઉત્કલ, બંગ,
વિંધ્ય, હિમાચલ, યમુના, ગંગા,
ઉર્ચછલ જલધિતરંગ,
તવ શુભ નામે જાગે, તવ શુભ આશિષ માગે,
ગાયે તવ જ્ય ગાથા,
જનગણમંગલદાયક જ્ય હે,
ભારત ભાગ્ય વિધાતા ।
જ્ય હે, જ્ય હે, જ્ય હે,
જ્ય જ્ય જ્ય જ્ય હે ॥

પ્રતિશા

ભારત મારો દેશ છે. બધા ભારતીયો મારાં
ભાઈબહેન છે.

હું મારા દેશને ચાહું છું અને તેના સમૃદ્ધ અને
વૈવિધ્યપૂર્ણ વારસાનો મને ગર્વ છે. હું સદાય તેને
લાયક બનવા પ્રયત્ન કરીશ.

હું મારાં માતાપિતા, શિક્ષકો અને વડીલો પ્રત્યે
આદર રાખીશ અને દ્વેક જણ સાથે સભ્યતાથી
વતીશ.

હું મારાં દેશ અને દેશબાંધવો પ્રત્યે વફાદારી
રાખવાની પ્રતિશા લઈ છું. તેમનાં કલ્યાણ અને
સમૃદ્ધિમાં જ મારું સુખ સમાયેલું છે.

અનુકૂળમણિકા

ક્રમ	કવિતા/પાઠનું નામ	કવિ/લેખકનું નામ	પૃષ્ઠ ક.	અપેક્ષિત પિરિયડ
૧.	નાગદમન	નરસિંહ મહેતા	૧	૬
❖	મેહુલો ગાજે ને...	નરસિંહ મહેતા	૩	૨
૨.	શ્રેષ્ઠ દ્વાન	નટવરલાલ પંડ્યા	૪	૮
❖	સાચી સંપત્તિ	વિપુલકુમાર આર. ઠાકર	૬	૨
★	સંધિ - ૧	વ્યાકરણા	૧૦	૪
૩.	બોલવું સમજ વિચારી	અંકિત ત્રિવેદી	૧૧	૬
❖	મારી માને ગમશે ?	ગુરુદ્યાલ મલ્લિક	૧૩	૨
૪.	જેલમાં ભિસકોલી	કાકાસાહેબ કાલેતકર	૧૪	૮
❖	ભિસકોલી	ઉમાશંકર જેશી	૧૬	૬
★	સંધિ - ૨	વ્યાકરણા	૨૦	૪
૫.	યા હોમ કરીને પડો...	નર્મદ	૨૧	૬
❖	સાચને પડાયે...	મકરંદ દવે	૨૪	૨
૬.	વિશ્વાસનું વાવેતર	પન્નાલાલ પટેલ	૨૫	૮
❖	વિશ્વાસ	રંભાબેન ગાંધી	૩૧	૨
★	ચિત્રવર્ણન		૩૨	૨
★	સમાસ	વ્યાકરણા	૩૩	૪
૭.	હું એવો ગુજરાતી	વિનોદ જેશી	૩૫	૬
❖	એવી આ ગુજરાતી છે	તુષાર શુક્લ	૩૭	૨
૮.	સોનાનો થાળ	હરભાઈ ત્રિવેદી	૩૮	૮
❖	જેવું કરીએ એવું ભરીએ	શૈલેષ સગપરિયા	૪૪	૨
૯.	કોમ્પ્યુટર વસંત	ડૉ. હષ્ટદીવ માધવ	૪૫	૬
❖	પંચમી આવી વસંતની	ઉમાશંકર જેશી	૪૮	૨
૧૦.	ડાયનેમો	નગેન્દ્ર વિજય	૪૯	૮
❖	કઠપૂતળી	અંજના ભગવતી	૫૫	૨
★	ચિત્રવર્ણન		૫૬	૨
★	ભાષિક અને લેખન કૌશલ્ય	વ્યાકરણા	૫૦	
			કુલ	૧૬૦

નોંધ : દર અઠવાહિયે ઓછામાં ઓછા ૨ પિરિયડ મૂળભૂત ભાષિક કૌશલ્યો આત્મસાત કરાવવા ફાળવવા.. દરેક ફૂટિને અનુલક્ષીને તે સંબંધિક લેખન કૌશલ્યનો મહાવરો આપવો પણ પચાસું પિરિયડ ફાળવવા.

૧. નાગદમન

નરસિંહ મહેતા

૧૫મી સદ્ગીમાં ભાવનગર જિલ્લાના તળાજ ગામે તેમનો જન્મ થયો હતો. તેઓ પ્રેમલક્ષ્મણ ભક્તિ અને શાનમાર્ગની પરંપરાના ઉત્તમ કવિ હતાં. પ્રભાતિયાં, ઝૂલણાં છંદ, કૃષણભક્તિના પદ અને કેદારો રાગ તેમના પ્રિય હશે, એવું તેમની રચનાઓ પરથી જણાય છે.

સાદી સરળ બોલચાલની ભાષામાં રચાયેલી તેમની ગેય રચનાઓ આને પણ લોકોના હૈયે અને હોઠ રમે છે. તેમણે ‘શામળણાનો વિવાહ’, ‘કુંવરભાઈનું મામેરું’, ‘હુંડી’, ‘જારીનાં પદ’, ‘સુદામા ચરિત્ર’, ‘દાણલીલા’ વગેરે જેવા ૧૫૦૦થી વધારે પદો રચ્યા છે.

સૂર્ય ઈતિહાસ

પ્રસ્તુત પ્રભાતિયામાં કૃષણજીન - લીલાના નાગદમનના પ્રસંગનું વર્ણન છે. કૃષણ ગોપભિત્રો સાથે યમુના કિનારે ગેડીદો રમતા હતા ત્યારે દડો નહીંમાં પડી જય છે. તે દડો લેવા કૃષણ નહીના ઉંડા પાણીમાં કૂદી પડે છે. તે નહીંમાં એક ઝેરી કાલિયનાગ રહેતો હોય છે. નાગ તો ત્યારે સૂતો હોય છે. પણ નાગણો કૃષણને ચાલી જવા ખૂબ વિનંતી કરે છે. સવાલાખનો હાર આપવાની લાલચ પણ આપે છે. પણ કૃષણને ક્યાં કોઈ લાલચ હતી ? તેણે તો નાગણોને તેમના જ ઘરમાં ચોરી કરવાની સ્પષ્ટ ના પાડી દીધી - ત્યારે ના છૂટકે નાગણોએ નાગને જગાડ્યો. નાગ બળિયો હતો તો કૃષણ તેનાથી સવાયા હતાં. આ ઝેરી કાલિયનાગ સાથે લડાઈ કરીને તેને હરાવી દીધો. ત્યારે નાગણોએ વિનંતી કરતાં કદ્યું કે ‘હે પ્રભુ, તમને ન ઓળખવાનો અમારાથી અપરાધ થયો છે તેને માફ કરી હો અને અમારા પતિને છોડી હો.’ આમ કહી કૃષણને મોતીથી વધાવે છે. દ્વારું પ્રભુ કૃષણ નાગણોની વિનંતી માનીને (પોતાની લીલા કરીને) નાગને છોડી હે છે.

જળ કમળ છાંડી જ રે બાળા ! સ્વામી અમારો જગશે;
જગશે તને મારશે, મને બાળહત્યા લાગશે. - જળ. (ટેક)
કહે રે બાળક ! તું મારગ ભૂલ્યો ? કે તારા વેરીએ વળાવિયો ?
નિશ્ચે તારો કાળ જ ખૂટ્યો, અહીંયાં તે શીદ આવિયો ?' - જળ
નથી નાગણ હું મારગ ભૂલ્યો, નથી મારા વેરીએ વળાવિયો;
મથુરા નગરીમાં જુગટું રમતાં, નાગનું શીશ હારિયો.' - જળ
રંગે રંડો રંપે પૂરો, દીસંતો કોડીલો કોડામણો;
તારી માતાએ કેટલા જનમ્યા, તેમાં તું અળખામણો ?' - જળ.
મારી માતાએ બેઉ જનમ્યા, તેમાં હું નટવર નાનડો;
જગાડ તારા નાગને, મારું નામ કૃષણ કહાનડો. - જળ
લાખ સવાનો મારો હાર આપું, આપું રે તુજને દોરિયો;
એટલું મારા નાગથી છાનું, આપું રે તુજને ચોરિયો. - જળ

શું કરું નાગણ હાર તારો ? શું કરું તારો દોરિયો ?
 શાને કાજે, નાગણ ! તારે કરવી ધરમાં ચોરિયો ? - ૪૮
 ચરણ ચાંપી, મૂછ ભરડી, નાગણે નાગ જગાડિયો;
 'ઉઠોને બળવંત કોઈ, બારણે બાળક આવિયો.' - ૪૮
 બેઉ બળિયા, બાથે વળગ્યા, કૃષણે કાળિનાગ નાથિયો;
 સહસ્ર ફેણાં ફૂંકવે જેમ, ગગન ગાજે હાથિયો. - ૪૮
 નાગણ સૌ વિલાપ કરે છે, નાગને બહુ દુઃખ આપશે;
 મથુરા નગરીમાં લઈ જશે, પછી નાગનું શીશ કાપશે. - ૪૮
 બેઉ કર જેડી વિનવે: સ્વામી ! મૂકો અમારા કંથને;
 અમે અપરાધી કાંઈ ન સમજ્યાં, ન ઓળખ્યા ભગવંતને.' - ૪૮
 થાળ ભરીને શગ મોતિ શ્રીકૃષણને વધાવિયા;
 નરસૈંયાના નાથ પાસેથી, નાગણે નાગ છોડાવિયા. - ૪૮

અધ્યાપન સેક્ટ

પ્રસ્તુત પ્રભાતિયાનું અધ્યાપન કરાવતા પહેલાં ‘જગને જદવા કૃષણ ગોવાળિયા’
 પ્રભાતિયું ગવડાવવું. પ્રભાતિયાની સંકલ્પના દઢ કરવી, કૃષણની લીલાઓના બેચાર પ્રસંગોનો
 ઉલ્લેખ કરી નાગદમનના પ્રસંગનું વાર્તાફ્રેપે વર્ણન કરવું, વિદ્યાર્થીઓને સહી રાખવા સતત
 લઘુપ્રશ્નો પૂછવા, વિદ્યાર્થીઓ જણાતા હોય તેવા પ્રસંગો કહેવાની તેમને તક આપવી.

સ્વાધ્યાય

- સ. ૧. નીચેના શબ્દ માટે કાવ્યમાં વપરાયેલા શબ્દો શોધો.
 (૧) રસ્તો   (૨) માથું   (૩) પાય   (૪) આભ
 (૫) પતિ   (૬) શિશુ   (૭) સમય   (૮) પંકજ
- સ. ૨. પ્રાસયુક્ત શબ્દો લખો : દા.ત. : લાગશે – જગશે.
- સ. ૩. આપેલા શબ્દના અક્ષરો વડે બનતા શબ્દો બનાવો :   (૧) નાગદમન   (૨) મથુરાનગરી
- સ. ૪. અર્થ લખી વાક્યમાં પ્રયોગ કરો :
 (૧) ચરણ ચાંપવા   (૨) વિલાપ કરવો   (૩) બાથે વળગવું   (૪) કાળ ખૂટવો
- સ. ૫. કૃષણના આવડે તેટલા નામ લખો.
- સ. ૬. ખાલી જગ્યામાં યોગ્ય શબ્દ લખો :
 (૧) મારી માતાએ બેઉ _____, તેમાં હું નટવર નાનડો.   (૨) ઉઠોને _____ કોઈ, બારણે બાળક આવિયો.
 (૩) જગશે, તને મારશે, મને _____ લાગશે.   (૪) લાખ _____ નો મારો હાર આપું.
- સ. ૭. નીચેના અર્થ દર્શાવતી પંક્તિ લખો :
 (૧) તને તારા દુશ્મનોએ મોકલાવ્યો છે કે પછી તું રસ્તો ભૂલી ગયો છે તે જણાવ.
 (૨) કૃષણ નાગને બહુ કષ આપશે એમ વિચારી નાગણો રડ છે. (૩) નાગણ, તારા હાર અને દોરિયાનું હું શું કરું ?
 (૪) હું મથુરા નગરીમાં જુગટુ રમતા નાગનું માથું હારી ગયો તેથી આવ્યો છું.

સ. ૮. ઓળખો :

- (૧) કૃષણને નહીંમાંથી ચાલ્યા જવાનું કહેનાર - (૨) નાગનું શીશા હારવાનું નાગણે કહેનાર -
(૩) કૃષણની સાથે બાથે વળગનાર - (૪) શ્રીકૃષણને મોતીઓથી વધાવનાર -

સ. ૯. યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરો :

- (૧) નાગણોએ કૃષણને નહીંમાંથી ચાલી જવા કહ્યું. કારણ કે તેમને _____
(અ) કૃષણનો ડર લાગતો હતો (ભ) બાળહત્યાનું પાપ લાગે (ક) નાગનો ડર લાગતો હતો
(૨) કૃષણએ હાર લેવાની નાગણોને ના પાડી. કારણ કે _____
(અ) નાગણ ચોરી કરે તે યોગ્ય નહેઠું (ભ) કૃષણને માત્ર દડો જોઈતો હતો
(ક) કૃષણને નાગ સાથે લડાઈ કરવી હતી
(૩) નાગણોએ આખરે નાગને જગાડ્યો. કારણ કે _____
(અ) તેમની લાલચ કૃષણને લલચાવી શકી નહિ (ભ) કૃષણએ નાગને જગાડવાની વિનંતી કરી
(ક) કૃષણએ તેમને ચોરી ન કરવા કહ્યું

સ. ૧૦. આ કાવ્યનો ભાવાર્થ તમારા શબ્દોમાં લખો.

★ કૃષણની બાળતીલાઓના જુદાજુદા પ્રસંગોની વર્ગમાં સમૂહચર્ચા કરો.

★ 'માખણાયોર' કનૈયાનું ચિત્ર દોરી અથવા ચોટાડી નીચે ૮ થી ૧૦ વાક્યો લખીને ચાર્ટ તૈયાર કરો.

ભાષિક સમાજ

★ ઉદાહરણ પ્રમાણે નામ બનાવો : દા.ત. : માંગવું - માંગણી

- (૧) વાવવું (૨) કમાવું (૩) પજવવું (૪) લણવું

★ કાવ્યમાંથી વિશેખણો શોધીને લખો : દા.ત. : કોડીલો

★ કાળ ઓળખો :

- (૧) બધી નાગણો વિલાપ કરે છે. (૨) કૃષણ નાગને બહુ દુઃખ આપશે. (૩) કૃષણ નાગનું શીશા હારી ગયો હતો.

હું વાંચું ..... તમે પણ વાંચો.

મેહુલો ગાજે ને

મેહુલો ગાજે ને માધવ નાચે
ઝમજૂમ વાગે પાયે ઘૂઘરડી રે,
તાલપખાજ વજને રે ગોપી,
વહાલોવજનેવેણુવાંસલડીરે.
પહેરણ ચીર, ચરણ ને ચોળી,
ઓઢણ આછી લોબરડી રે;

દાદુર મોર, બપૈયા બોલે,
મધુરી શી બોલે કોયલડી રે,
ધન બંસીવટ, ધન જમનાતટ,
ધન ધન આ અવતાર રે ;
ધન નરસૈયાંની જુભલડીને,
જેણો ગાયો રાગ મલહાર રે.
- નરસિંહ મહેતા

8GUJVI

માણ્યું તેનું સ્મરણ કરવું એય છે એક લહાવો.

૨. શ્રેષ્ઠ દાન

નટવરલાલ પંડ્યા (ઉશનસ્)

૨૮ ડિસેમ્બર, ૧૯૨૦ના રોજ વડોદરા નજીકના સાવલી ગામે તેનો જન્મ થયો હતો. કુટુંબ, વતન, પ્રકૃતિ, પ્રણય અને પ્રવાસના અનુભવ કેન્દ્રમાંથી ઉદ્ભવેલી તેમની રચનાઓ છે. વિવેચનક્ષેત્રે પણ તેમણે નોંધનીય ઐડાણ ખેડું છે. ‘પ્રસૂન’, ‘નેપથ્યે’, ‘આદ્રા’, ‘કિકિણી’, ‘ભારતદર્શન’ વગેરે તેમના કાવ્યસંગ્રહો છે. વાર્તા અને કવિતાના સંપાદનો પણ તેમણે કર્યા છે.

કુમાર ચંદ્રક, નર્મદ સુવર્ણચંદ્રક, રણજિતરામ સુવર્ણચંદ્રક, ગુજરાત ગૌરવ પુરસ્કાર તથા સાહિત્ય અકાદમીના અન્ય પુરસ્કાર દ્વારા તેમને સન્માનિત કરવામાં આવ્યા છે. તેમના સન્માનમાં ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ દ્વારા ‘ઉશનસ્’ પુરસ્કાર દર બે વર્ષે કવિઓને અપાય છે. ૬ નવેમ્બર, ૨૦૧૧ના રોજ વલસાડમાં તેમનું અવસાન થયું હતું.

સૂર ફૂતિનો

એક નાના ગામના એક મંદિરમાં સાધુઓના વડાએ ગૌતમ બુદ્ધની મૂર્તિ બનાવવાનો પ્રસ્તાવ મૂક્યો અને તે માન્ય થઈ ગયો. પછી તે મૂર્તિ બનાવવા માટે ઘાતુઓનું દાન માંગવામાં આવે છે, તે ગામના અમીર, ગરીબ દરેકે પોતપોતાની શક્તિ પ્રમાણે સોના, ચાંદી જેવી કિંમતી ઘાતુનું દાન કર્યું. તે ગામના એક શેઠના ધરે કામ કરતી પવિત્ર હૃદયની સુશી પણ તેમાં દાન દેવાની ઈચ્છા ધરાવતી હતી. તેને કચરામાંથી મળેલો એક તાંબાનો કટાઈ ગયેલો સિક્કો દાનમાં આપવો હતો. પણ દાન માંગવા આવેલા યુવાન સાધુએ એ સિક્કાને તુચ્છ ગળી સ્વીકાર્યો નહિ. પણ પછી એવો પ્રસંગ બને છે કે એ જ સિક્કો શ્રેષ્ઠ દાન સાબિત થાય છે. લોકો પણ એ જ બેટને અમૂલ્ય માને છે. આ બધું કેવી રીતે થાય છે તેનો પરિયય લેખક અહીંથા પ્રસંગો દ્વારા તહીન સરળ અને સાદી ભાષામાં તેમજ ભાવવાહી શૈલીમાં દર્શાવ્યું છે. જે આપણા હૃદયને સ્પર્શી જય છે.

ઘણાં વર્ષો પહેલાંની વાત છે. એક નાનકડા ગામમાં એક ગરીબ માણસ રહેતો હતો. તેને એક દીકરી હતી. એનું આખું નામ સુશીલા પણ બધા એને સુશી કહે. સુશી આહેક વરસની થઈ એટલે એની મા એને કોઈ પૈસાદાર શેઠને ધેર કામવાળી તરીકે મૂકી આવી.

શેઠની શેરીમાં અને ધરમાં બાળકો રમે તે સુશી જેયા કરે. ઘણુંય મન થાય કે લાવ, રમવા દોડી જાઉં. પણ એને કોણ રમાડે ? એ તો ઠરી કામવાળી નોકરડી ! એની સાથે રમે પણ કોણ ? આથી સુશી રમવાની વાત છોડી ધરકામે વળગી જતી. આખો દિવસ ગજ ઉપરાંતનું કામ કરે. રાત્રે થાકીને લોથપોથ થઈ સાદી ઉપર પડતી તેવી જ ઊંધી જતી. પોતાને ધેર હતી, ત્યારે તો બા કેવી કેવી વાતો કહીને એને ઊંધાડી દેતી !

એક દિવસ શેઠાણીએ એને બજરમાં કશુંક ખરીદવા મોકલી. રસ્તામાં લોકોને એણે વાતો કરતા સાંભળ્યા કે નગરના મંદિરમાં ભગવાન બુદ્ધની ઘાતુની પ્રતિમા તૈયાર કરાવી મૂકાવવાની છે અને આ માટે ધેરધેરથી ઉધરાણું

થવાનું છે. સુશી તો આ સાંભળીને હરખથી ગાંડા જેવી થઈ ગઈ. તે મનમાં વિચારવા લાગી, ‘હું શું આપીશા ? એકાદ ઘરેણુંથ હોત ને, તો આપી હેત. પણ અરેરે, મારી પાસે તો કશુંથ નથી.’ રાત્રે થાકીને સૂઈ ગઈ, ત્યારે પણ તેના મનમાં આ જ વિચાર ઘોળાયા કરતો હતો.

સવારે ઊઠીને સુશી શેઠનું ઘર વાળવા લાગી, ત્યાં તેને કચરામાં કશુંક ચળકતું દેખાયું. સુશીએ હાથમાં લઈને જેયું તો તાંબાનો નાનકડો સિક્કો ! સુશીને થયું, ‘હાશ, હું આ સિક્કો જ આપી દઈશ ભેટમાં.’

શહેરમાં ધાતુઓના દાન ઉધરાવવાનું શરૂ થયું. કોઈએ સોનું આપ્યું, તો કોઈએ ઝૂપું. કોઈએ કુંડળ તો કોઈએ કંકણ કાઢી આપ્યાં. આવું ટાળું વારંવાર કંઈ ઓછું આવે છે !

સુશીના મહોલ્લામાં પણ એક બૌદ્ધ સાધુ ધાતુ ઉધરાવવા નીકળ્યા છે. તેનો સાદ સંભળાય છે, ‘આપો રે સૌ આપો. નગરના મંદિરમાં ભગવાન બુદ્ધની ધાતુની મૂર્તિ મૂકાવવાની છે. ઘરેણાં આપો, સોનું આપો, ઝૂપું આપો.’ શેઠના ઘરમાંથી સોનાડુપાનું દાન આપવામાં આવ્યું. સુશી તો લાજની મારી સંકોચાઈ ઝૂણે જ ભરાઈ ગઈ. મનમાં તે બોલી, ‘મારી પાસે તો આ તાંબાનો નાનો સિક્કો જ છે. ભગવાન મારી આ ભેટ સ્વીકારશે ?’ પછી જરા હિંમત કરી બહાર આવી અને તેણે સાધુને કહ્યું, ‘પ્રભુ, મારે પણ આ ભેટ આપવી છે. આ સિક્કો લેશો ?’

સાધુએ પૂછ્યું, ‘સિક્કો ? તું ક્યાંથી લાવી એ ?’

સુશીએ કહ્યું, ‘ભગવન્ન, મને કચરામાંથી જડચો છે, લેશો ?’

સાધુએ તો એને તરછોડી જ નાખી, ‘જ, જ. ફરી આવી વાત ન કરતી. આવો સિક્કો તો વળી અપાતો હશે આવા ઉમદા દાનમાં !’ સાધુએ એની ભેટ લેવાની ના પાડી દીધી.

બિચારી સુશીનું મોઢું જ પડી ગયું. તે મૂંગી મૂંગી ઘરના કામે વળગી ગઈ. વચ્ચમાં તેને વિચાર આવ્યો, ‘આ સિક્કો કાટવાળો છે એટલે સાધુએ ના પાડી હશે. હું એને ઘસીધસીને ઊજળો કરીશ.’ આ પછી સુશી ઘરકામથી પરવારે એટલે સિક્કો લઈને બેસે અને માંજુમાંજુને ઊજળો કરે.

બીજુ બાજુ નગરલોકોએ સોનાડુપાનો ઢગ મંદિરમાં ઢાલવ્યો. મંદિરના વડા સાધુએ કહ્યું, “આ ધાતુઓને ભક્તીમાં ઓગાળી નાખો.” લોકોએ તરત આજા ઊઠાવી. વડા સાધુએ ફરી આજા કરી, ‘ભગવાનના બીબામાં આ ધાતુના રસને ઢાળો.’ લોકોએ તરત તેમ કર્યું.

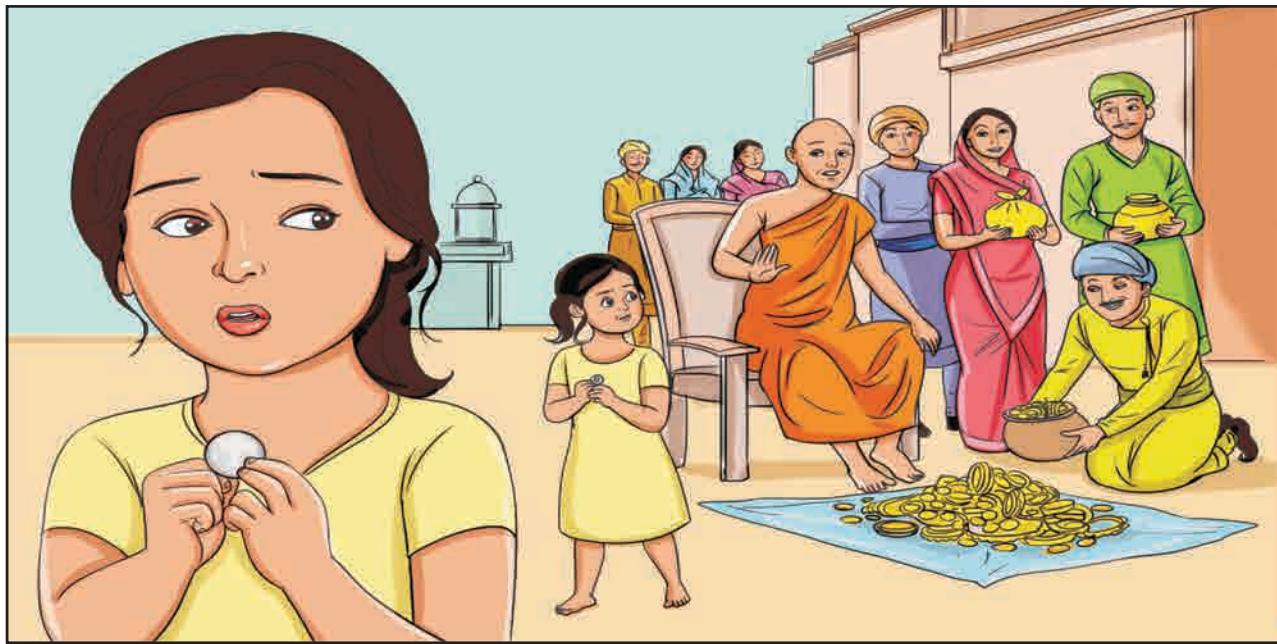
લોકોના કૌતુક અને હરખનો પાર ન હતો. કાલ સવારે તો બીબું ખોલવામાં આવશે ને ઉત્તમ ધાતુઓની ભગવાનની મૂર્તિ નીકળશે એ કેવી અદ્ભુત હશે ! પણ બીજુ સવારે બીબું ખોલવામાં આવ્યું, ત્યારે તો ટોળામાં અને સાધુઓમાં હાહાકાર ફેલાઈ ગયો. ભગવાનની મૂર્તિ ખાંડી અને કદ્દર્પી નીકળી ! વડા સાધુ દુઃખથી બોલ્યા, ‘અરેરે પ્રભુ, આ શું ? અમારો શો અપરાધ થયો છે કે આ કોપ?’

આખી મેદની આધાતમાં સ્તરથ અને મૂંગી ઊભી હતી. વડા સાધુને થયું, “નક્કી ક્યાંથ ભેટ લેવામાં અજુગતું થયું છે.” તેમણે ગંભીર સ્વરે પૂછ્યું, ‘તમારામાંથી કોઈએ કોઈની ભેટ બળજબરીથી તો નથી લીધી ને ?’

બધા સાધુએ જવાબ આપ્યો, ‘ના બાપજી, એવું તો ક્યાંથ થયું નથી.’

વૃદ્ધ સાધુએ ફરી પૂછ્યું, ‘તો કોઈની સ્વેચ્છાભેટ લેવાની ક્યાંથ ના તો પાડી નથી ને ?’

આ સાંભળી એક જીવાન સાધુએ આગળ આવીને કહ્યું, ‘ભગવન્ન, હું જ્યારે એક મહોલ્લામાં ગયો, ત્યારે એક નાની છોડીએ મને તાંબાનો કટાયેલો નાનો સિક્કો આપવા માંડયો. મેં તે લેવાની ના પાડી દીધી હતી.’

વृદ્ધ સાધુ શું કહેશો તે સાંભળવા મેદની તલપાપડ થઈ હતી. વृદ્ધ સાધુ બોલ્યા, ‘બેટા, આ તેં ઢીક કર્યું નથી. જ, જ, તું જલ્દી જ અને એ છોકરીની બેટ લઈને જ પાછો આવ. એ તો શ્રેષ્ઠ દાન હતું, બેટા !’

તે જુવાન સાધુને કંઈ સમજયું નહીં કે એ શ્રેષ્ઠ દાન શી રીતે કહેવાય ? તેણે વृદ્ધ સાધુને પૂછ્યું, ‘એ કેવી રીતે શ્રેષ્ઠ દાન ભગવનું, તે સમજાવશો ?’

વડા સાધુએ કહ્યું, ‘બેટા, તને આટલુંચ સમજયું નહીં કે ભગવાન તો ભાવના ભૂખ્યા છે. બેટા, શેઠિયા ને રાજનાં ધરેણાં એ એમનું સર્વસ્વ નથી. પણ આ છોકરીએ તો એનું સર્વસ્વ ભગવાનને ચરણે ધરી દીધું હતું, એની પાસે જે કંઈ હતું તે બધું જ.’

યુવાન સાધુ સમજ્યો, શરમાયો અને સીધો ઊપડચો પેલા ભહોલ્તામાં. રસ્તે મનમાં શંકા ઉઠી, ‘સુશીએ એ સિક્કો ખરચી તો નહીં નાખ્યો હોય ને !’ જેતનેતામાં તે સુશીની સામે આવીને ઊભો રહ્યો. શેઠનાં ધરનાં અને શેરીનાં બધા જ આ કૌતુક જેઈ રહ્યાં.

સાધુએ કહ્યું, ‘બેટા, પેલો સિક્કો માગવા આવ્યો છું. મને તારો પેલો સિક્કો આપ. ખુદ ભગવાને માણ્યો છે.’

સુશી તો રાજુ થઈ ગઈ. તે બોલી, ‘તમે ના કહીને ગયા ને તે પછી તો મેં ઘસીધસીને ઊજળો બનાવ્યો છે. પ્રભુને જરૂર ગમશે.’ આમ કહી તે ધરમાં જઈને પેલો સિક્કો લઈ આવી અને બોલી, ‘લો, આ સિક્કો.’

સાધુ તો સિક્કો લેતોકને દોડચો અને વृદ્ધ સાધુને સિક્કો સોંપી દીધો. બીજે દિવસે પેલી મૂર્તિને સિક્કા સહિત ફરી ઓગાળવામાં ને બીબામાં ઢાળવામાં આવી.

બીજુ સવારે મંહિરના મેદાનમાં આખું ગામ ઊમટયું. વृદ્ધ સાધુએ બીબું ખોલ્યું. લોકોના આનંદનો પાર રહ્યો નહિ. આ વાર ભગવાનની મૂર્તિ અણીશુદ્ધ સરસ નીકળી હતી. કયાંચ ખોડખાંપણ નહોતી. મોં જાણો હસું હસું હતું. અને પેલા સુશીના સિક્કાની છાપ બરાબર ભગવાન બુદ્ધના હણ્ય આગળ ઊપસી આવી હતી. જાણે બરાબર એ જ સિક્કો જેઈ લો ! વृદ્ધ સાધુ સાથે આખી મેદની હર્ષનો ઉદ્ગાર કરી ઉઠી, ‘વાહ પ્રભુ, વાહ તારી કરુણા !’

આ વાત સુશીના કાને પહોંચી હશે, ત્યારે તેનું હૈયું કેવું આનંદથી ઊભરાઈ ગયું હશે !

અધ્યાપન સેકેન

પ્રસ્તુત કૃતિના અધ્યાપનની શક્તાત્માં ‘દાન’ની સંકલપના સ્પષ્ટ કરવી. વચ્ચે વચ્ચે જરૂર જણાય ત્યાં પ્રશ્નો પૂર્ણિને વિદ્યાર્થીઓને સહિત રાખવા. તેમના અભિપ્રાયો જાણવા અને શક્ય હોય ત્યાં સત્ય બાબતથી તેમને વાકેફ કરવા. ‘દાન’ વિશેના પ્રચલિત દોહાઓ - સુભાષિતોનું સમૂહમાં લયબદ્ધ ગાન કરાવી તેને ઉદાહરણ આપી સમજવવા અને વિષયવસ્તુ સાથે અનુબંધ જોડવો. ‘શ્રેષ્ઠ દાન’ શીર્ષકની યથાર્થતા ઉપર સરળ ભાષામાં પ્રકાશ પાડવો અને ‘ભગવાન ભાવના ભૂષ્યા છે’ - દ્રવ્યના નહિ તે બાબત તેમના મનમાં દઢ કરવી.

સ્વાધ્યાય

સ. ૧. નીચેના શબ્દો માટે કૃતિમાં વપરાયેલા શબ્દ શોધો :

(૧) ઉત્તમ	(૨) ધનિક	(૩) રંક	(૪) ધરડા
(૫) અલંકાર	(૬) ગુસ્સો	(૭) નવાઈ	(૮) ટોળું

સ. ૨. અધોરેખિત શબ્દને બદલે તેનો ઉલટો અર્થ દર્શાવતો શબ્દ લખી વાક્ય ફરીથી લખો :

(૧) શેઠાણીએ સુશીને બજરમાં કશુંક વેચવા મોકલી.	(૨) આવો તુચ્છ સિક્કો તે વળી દાનમાં અપાતો હશે ?
(૩) ભગવાનની મૂર્તિ ખોડી અને સુંદર નીકળી.	(૪) દિવસે થાકીને લોથપોથ થઈ સાદી ઉપર પડતી.

સ. ૩. વિસંગત શબ્દ ફરતે ગોળ કરો :

(૧) સોનું ઢાંપું કબાટ તાંબુ	(૨) વૃક્ષ રાહ રસ્તો વાટ
(૩) ધર ગૃહ ધરતી સદન	(૪) રંક શ્રીમંત ગરીબ દીન

સ. ૪. આપેલ શબ્દના અક્ષરનો ઉપયોગ કરીને અર્થપૂર્ણ શબ્દો બનાવો :

(૧) નાનકડો	(૨) તલપાપડ

સ. ૫. દિલ્પ્રયોગ અને તેના અર્થને યોગ્ય રીતે જોડો :

વિભાગ ‘અ’	વિભાગ ‘બ’
(૧) ગન્ન ઉપરાંતનું કામ	(અ) કોઈપણ ખામી ન હોવી
(૨) હાહકાર ફેલાઈ જવો	(બ) અદીરું થવું
(૩) તલપાપડ થલું	(ક) ખૂબ જ આનંદ થવો
(૪) ખોડખાંપણ ન હોવી	(દ) સર્વત્ર શોકની લાગણી ફેલાઈ જવી
(૫) હરખનો પાર ન રહેવો	(ઇ) વધુ પડતું કામ
(૬) લોથપોથ થવું	(ઈ) ખૂબ જ થાકી જવું

સ. ૬. પાઠના આધારે નીચેનાં વિધાનો પૂર્ણ કરો :

(૧) શહેરમાં ધાતુઓનું દાન...	(૨) સુશી તો આ સાંભળી હરખથી...
(૩) બેટા, શેઠિયાને રાજ્ઞનાં ધરેણાં એ...	(૪) બીજે દિવસે પેલી મૂર્તિને સિક્કા સહિત...

સ. ૭. નીચેનાં વાક્યોને ઘટનાક્રમ પ્રમાણે ગોઠવો :

- (૧) ખુલાન સાધુ સમજ્યો, શરમાયો અને સીધો ઉપદ્યોગે પેલા મહોલ્લામાં.
- (૨) વૃદ્ધ સાધુ શું કહેશે તે સાંભળવા મેહની તલપાપડ થઈ હતી.
- (૩) શેઠના ધરના અને શેરીના બધા જ આ કૌતુક જેઈ રહ્યાં.
- (૪) તે જુવાન સાધુને કાંઈ સમજયું નહિ કે એ શ્રેષ્ઠ દાન શી રીતે કહેવાય ?

સ. ૮. યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરો :

- (૧) સુશી સાહી પર પડતી કે તરત જ ઊંઘી જતી કારણ કે તે આખો દિવસ _____
(અ) દોડાદોડી કરીને થાકી જતી   (બ) કામ કરીને થાકી જતી   (ક) રમીને થાકી જતી
- (૨) લોકો મૂર્તિ જેઈને આધાતથી સ્તબ્ધ બની ગયા. કારણ કે મૂર્તિ _____
(અ) સુંદર બની નહોતી   (બ) ખોડી અને કદ્દાપી હતી   (ક) સાવ નિસ્તેજ હતી
- (૩) ઘેરઘેરથી ઉધરાણું કરવાની શરૂઆત થઈ. કારણ કે ભગવાન બુદ્ધની _____
(અ) પ્રતિમા બનાવવાની હતી   (બ) જયંતિ ઉજવવાની હતી   (ક) મંદિર બંધાવવાનું હતું
- (૪) ભગવાન બુદ્ધની પ્રતિમા ઘડવા માટે શેઠના ધરમાંથી _____
(અ) તાંબાનાં વાસણોનું દાન આખ્યું   (બ) પૈસાનું દાન આખ્યું   (ક) સોના ઢપાનું દાન આખ્યું

સ. ૯. સમજુને લખો :

- (૧) ટોળામાં અને સાધુઓમાં હાહકાર ફેલાવાનું કારણ   (૨) મૂર્તિ કદ્દાપી બનવાના વડા સાધુએ કલ્પેલાં બે કારણો
- (૩) સુશીને જે સાંભળીને ખૂબ આનંદ થયો તે વાત   (૪) સુશી પોતે બેટ આપી શકે તેવી નિર્માણ થયેતી સ્થિતિ

સ. ૧૦. ‘સુશીનું દાન જ શ્રેષ્ઠ હતું.’ તમારા શબ્દોમાં સમજવો.

સંભાષણ

★ ‘વર્તમાન સમયમાં બાળમજૂરી એ ભયંકર ગુનો ગણાય છે’ વગ્ભમાં આ વિધાનની સાર્થકતા બાબત સમૂહચર્ચા કરો.

પ્રકલ્પ

★ પૌરાણિક પાત્રોના વિશિષ્ટ દાનના પ્રસંગોમાંથી કોઈપણ એક પ્રસંગનું ચિત્ર સાથે સંક્ષિપ્ત વર્ણન લખી સુંદર ચાર્ટ બનાવો.

ભાષિક સમજ

★ યોગ્ય વિરામચિહ્ન મૂકી વાક્ય ફરીથી લખો :

- (૧) સાધુએ પૂછ્યાં સિક્કો તું ક્યાંથી લાવી એ   (૨) પણ એને કોણ રમાડે એ તો દરી કામવાળી નોકરી
- (૩) હું શું આપીશ એકાદ ઘરેણુંય હોત ને તો આપી દેત   (૪) વડા સાધુ દુઃખથી બોલ્યા અરેરે પ્રભુ આ શું

★ રેખાંકિત કિયાપદ પરથી કિયાપદનું બીજું ઝપ બનાવી ખાલી જગ્યામાં લખો :

દા.ત. : બધાં બાળકો રમે પણ મને કોઈ રમાડે નહિ.

- (૧) બા ઊંઘી જતી અને મને પણ _____ દેતી.
- (૨) મેં થોડું કામ કર્યું અને બાકીનું કામ નોકર પાસે _____.
- (૩) હું ચા પીઉ છું અને મિત્રોને પણ _____ છું.

★ જતિ બદલો.

(૧) શેઠ	(૨) સાધુ
(૩) દીકરી	(૪) નોકરી
(૫) બા	(૬) વૃદ્ધ
(૭) રાજ	(૮) યુવતી

હું વાંચું ..... તમે પણ વાંચો.

સાચી સંપત્તિ

કુદરતે આપણને અનેક સ્વરૂપે સંપત્તિની ભેટ ધરી છે. તે ભૌતિક સાધન સંપત્તિ જેવી કે મકાન, મોટરગાડી, સેલફોન, ફાર્મહાઉસ, ફેક્ટરીઓ તરીકે હોઈ શકે, કે વિદ્યા સ્વરૂપે કે બુદ્ધિ સ્વરૂપે પણ હોઈ શકે. તો વળી કોઈ કલાકારની કિલકિલાટ કરતી કળા સ્વરૂપે પણ હોઈ શકે. પરંતુ ઈશ્વરે આપેલી આ સંપત્તિનો સદ્ગુપ્યોગ કરવો એ જ સુખી થવાનો માર્ગ હોઈ શકે.

માનવ આજે દિવસ - રાત જેથા વગર ભૌતિક સંપત્તિ પાછળ આંઘળી દોટ મૂકી દોડવા જ માંડયો છે. ત્યારે સંપત્તિ પાછળ પોતાની સુખ-શાંતિ-આનંદ ખોઈને વિપત્તિમાં ફસાઈ ગયો છે. સમગ્ર પ્રકૃતિ અને પોતાની અંત:ચેતનાનું સુખ ખોઈને માનવ માત્ર ધનને જ પોતાનું સર્વસ્વ માની બેઠો છે. પરંતુ સાચાં અર્થમાં તો પરવરદિગાર તરફથી આપણને જે કંઈ મળ્યું છે. તેમાં આનંદથી જીવન વિતાવવું, ઈશ્વરનું ઋણ અદા કરી જગતમાં ભલાઈની જ્યોત જલતી રાખવી અને સંતોષથી, આનંદથી જીવવું તે જ આપણી મોટામાં મોટી સંપત્તિ છે.

પરંતુ અરે રે... માનવ તો આજે સંપત્તિ પાછળ દોટ મૂકી અધીરો બની ગયો છે. આ ઘેલછામાં જ પોતાના જીવનનાં આણમોલ વર્ષો ગુમાવી પોતાની જીવન-સંપત્તિ નાણ કરી રહ્યો છે. જેમ કમળનો ઉપભોગ કરવાની ઘેલછામાં ભ્રમર સૂર્યાસ્ત થતાં જ કમળમાં જ બીડાઈ મૃત્યુ પામે છે. તેમ સંપત્તિ પાછળની માનવીની આંઘળી દોટ મનુષ્યને ખતમ કરી નાખે છે.

એક દણાંત છે - એક મનુષ્યને ઈશ્વરે કહ્યું કે તારે જેટલી સંપત્તિ જેઈતી હોય તેટલી જમીન સ્વરૂપે આપું, તું જેટલું ચાલીશ એટલી જમીન તારી; પરંતુ શરત એટલી કે સૂર્યાસ્ત થતાં પહેલાં તારે મારી પાસે પરત આવી જવું પડશે. તે માણસ તો દોડવા માંડયો. દોડવા જ માંડયો. ચાલતાં ચાલતાં આ માણસને સમયનું ભાન ન રહ્યું. સૂર્યાસ્તનો સમય નજીક આવ્યો. છેલ્લે તો પ્રભુ પાસે પાછા વળવા તે માણસે દોટ મૂકી. પરંતુ તે ઘણો જ દૂર નીકળી ગયો હોવાથી તેનાં ગાત્રો દોડવાથી શિથિલ બની ગયા અને અધવચ્ચે જ ફસડાઈ પડ્યો અને સ્વ-ધામ પહોંચી ગયો.

તો આવો દોસ્તો... આવી વિપત્તિ આપે તેવી સંપત્તિ તરફ દોટ મૂકવાને બદલે ઈશ્વર તરફથી મળેલ સંપત્તિનો સર્વની સુખાકારી માટે ઉપયોગ કરી, વિપત્તિના વાદળો હટાવી, સમગ્ર જીવનસૂષ્ણિની સુખાકારી માટે પ્રયત્નશીલ બની ઈશ્વરનું ઋણ અદા કરીએ.

- વિપુલકુમાર આર. ઠાકરે

ધ્યાનમાં રાખો : આપેલી મુખ્ય ફૂતિ ‘શ્રેષ્ઠ દાન’નો બોધ ઈશ્વર પ્રત્યે અનન્ય અહોભાવ અને મનથી કરાતા દાનનો મહિમા વધારવાનો છે. તેમાંનું બાળમજૂરીનું તત્ત્વ નિંદનીય અને ગેરકાયદેસર છે.

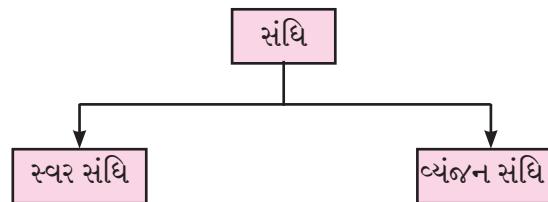
નામ રહેતા ઠાકરા, નાણા નવ રહેત, કીર્તિ કેરા કોટડાં, પાડચા નવ પડત.

8H4FX6

સંધિ - (૧)

અહીં આપણે સ્વરસંધિ વિષે સમજુશું. જ્યારે સ્વરનું જોડાણ સંધિના નિયમ પ્રમાણે થાય ત્યારે તેને સ્વરસંધિ કહે છે.

દા.ત. : દેશ + અભિમાન = દેશાભિમાન $\longrightarrow$ સરખી જલ્લિના સ્વરનું જોડાણ

પરમ + ઈશ્વર = પરમેશ્વર $\longrightarrow$ જુદી જલ્લિના સ્વરનું જોડાણ.

મહાત્માની સ્વરસંધિ નીચે પ્રમાણે છે.

(અ) એ + એ = આ

(૧) ભાવ + અર્થ = ભાવાર્થ

(૨) પર + અધીન = પરાધીન

(૩) સ્નેહ + અધીન = સ્નેહાધીન

(૪) વૃદ્ધ + અવસ્થા = વૃદ્ધાવસ્થા

(બ) એ + એ = એ

(૧) મહા + આત્મા = મહાત્મા

(૨) તૃષ્ણા + આતુર = તૃષ્ણાતુર

(૩) ચિંતા + આતુર = ચિંતાતુર

(૪) મહા + આલય = મહાલય

(ક) ઈ + ઈ = ઈ

(૧) રવિ + ઈન્દ્ર = રવીન્દ્ર

(૨) પરિ + ઈક્ષા = પરીક્ષા

(૩) યતિ + ઈન્દ્ર = યતીન્દ્ર

(૪) જતિ + ઈન્દ્ર = જતીન્દ્ર

(દ) ઈ + ઈ = ઈ

(૧) નારી + ઈશ્વર = નારીશ્વર

(૨) યોગી + ઈશ્વર = યોગીશ્વર

(૩) રજની + ઈશ = રજનીશ

(૪) પાર્વતી + ઈશ = પાર્વતીશ

(૫) ઊ + ઊ = ઊ

(૧) ભાનુ + ઊદ્ય = ભાનૂદ્ય

(૨) ગુરુ + ઊત્તમ = ગુરૂત્તમ

(૩) સુ + ઊક્તિ = સૂક્તિ

(૪) લધુ + ઊત્તર = લધૂત્તર

(૬) ઊ + ઊ = ઊ

(૧) વધૂ + ઊર્મિ = વધૂર્મિ

(૨) સિંધૂ + ઊર્મિ = સિંધૂર્મિ

૩. બોલવું સમજ વિચારી

અંકિત નિવેદી

૮ માર્ચ, ૧૯૮૫ના રોજ અમદાવાદ ખાતે તેમનો જન્મ થયો હતો. શાળાકીય તથા કોલેજનું શિક્ષણ અમદાવાદમાં જ લીધું. ગજલ સંગ્રહ ‘ગજલપૂર્વક’, ગીત સંગ્રહ ‘ગીતપૂર્વક’, નિબંધ સંગ્રહ ‘મૈત્રી વિશ્વ’ વગેરે તેમના પ્રકાશિત થયેલા પુસ્તકો છે. આ ઉપરાંત ‘અવિનાશી અવિનાશા’, ‘મેદીના પાન’, ‘મિસીંગ બક્ષી’, ‘કહેવત વિશ્વ’ જેવા સંપાદનો પણ તેમની પાસેથી ભજ્યા છે. પત્રકારચ્ચ ક્ષેત્રે પણ તેઓ કાર્યરત છે. કેટલાંક સામયિકોના સંપાદક તરફે પણ તેઓ કામગીરી બજાવે છે. તખ્તસિંહ પરમાર પુરસ્કાર, શયદા એવોડ તથા યુવા ગૌરવ પુરસ્કારથી તેમને નવાજવામાં આવ્યા છે.

સૂર કૃતિનો

પ્રસ્તુત કૃતિ એક બોધકાચ્ચ છે. મૂલ્યશિક્ષણના ઉત્તમ પાઠ ભણાવતા આ કાચ્ચમાં બહુ સાચી વાત સરળ શબ્દોમાં કહી હોવાથી આપણા હથય સોંસરવી ઉતરી જય છે. હાડકાં વગરની જીબ ગમે તે બોલી ન નાંબે તે માટે આપણે સન્જગ રહેવું જોઈએ. યોગ્ય શબ્દો ફૂલો વરસાવે પણ અયોગ્ય શબ્દો કાંટા વેરે. માટે સમજ-વિચારીને બોલવું જોઈએ.

જેમ ગમે તેમ ન બોલાય તેમ યોગ્ય વાત યોગ્ય સમયે જ સાચી અસર કરે, અયોગ્ય સમયે યોગ્ય વાત પણ દુશ્મની નોતરે છે. યોગ્ય સમયે બોલેલા શબ્દો આપણને તારી હે અને અયોગ્ય સમયે બોલેલા શબ્દો દૂબાડી હે.

વળી કવિ અહીં એક સરસ મજની વાત કરે છે કે, બીજાએ આપણા પર કરેલા ઉપકારો હંમેશા યાદ રાખવા પણ આપણે બીજા પર કરેલા ઉપકારો હંમેશા ભૂલી જવા.

આ કાચ્ચમાં વિરોધી કહેવતોના આપેલાં ઉદ્ઘારણથી આપણને સાચી સમજ મળે છે.

બોલવું સમજ વિચારી, જી નથી તારી કે મારી વરસે તો ફૂલોની ક્યારી, નહીંતર કાંટા બિધાવશે પથારી બોલ્યાનાં બોર ભલે વેચાતાં હોય, આપણને રસ નથી બોરમાં ના બોલ્યાનાં ભલે ગુણગાન ગાઓ, પણ બોલવું સમયસરના પહોરમાં આવું કરો તો હશે યારી, કરો નહીં એકલા રહેવાની તૈયારી કોઈના માટે કર્યું જે હોય, તો રુદ્ધિયેથી બહાર કદી કાઢ માયાદ જેને રહેવાનું હોય એને રહેશે, ને તારો દુઃખાવો તારી દાઢમાં રાખો એને ગણકારી, જેણે રાખ્યા આપણને ઉગારી

અધ્યાપન સેક્ટે

પ્રસ્તુત કૃતિનું અધ્યાપન કરાવતા પહેલા કાવ્યને અનુદ્ધૃત ગુજરાતી ભાષાની કહેવતો વિશે ચર્ચા કરી કહેવતોની સમૃદ્ધિનો ખ્યાલ આપવો. કાવ્યપંક્તિઓ સ્પષ્ટ કરવા પ્રશ્નોના માધ્યમથી વિસ્તૃત ચર્ચા કરવી. જુદા જુદા સંદર્ભે જુભ વિશે પણ ચર્ચા કરવી.

‘બોલે તેના બોર વેચાય’ અને ‘ન બોલવામાં નવ ગુણ’ જેવી વિરોધી કહેવતના ઉદાહરણને ધ્યાનમાં રાખી અન્ય વિરોધી કહેવતોનો પરિચય કરાવવો.

સારા વચ્ચનો મિત્રો બનાવે અને અયોગ્ય વચ્ચનો દુશ્મન ઉભા કરે તે વાત ઉદાહરણ આપીને સમજાવવી. ઉપકાર અને અપકારની સંકલ્પના દઢ કરાવ્યા પછી અહીં આપેલ ઉપકારની વાત વિદ્યાર્થીઓના મનમાં દઢ કરાવવાનો પ્રયત્ન કરવો.

સ્વાર્થ્યાય

સ. ૧. નીચેના શબ્દો માટે કવિતામાં વપરાયેલા શબ્દો શોધો :

(૧) જીદ્વા	(૨) પુષ્પ	(૩) કંટક	(૪) દોસ્તી
(૫) હદ્દય	(૬) નહિ	(૭) કળતર	(૮) શૈયા

સ. ૨. કાવ્યમાંથી પ્રાસયુક્ત શબ્દો શોધીને લખો.

સ. ૩. કોઈપણ પાંચ વિરોધી કહેવતો લખો : દા.ત. : ઓળખાણ મોટી ખાણ છે. જવાબ : ઓળખીનો સિપાહી બમણું મારે.

સ. ૪. ‘સર’ ઉપસર્ગ લગાવી પાંચ શબ્દો બનાવી તેનો વાક્યમાં ઉપયોગ કરો : દા.ત.:સમય સર - ટ્રેન આજે સમયસર આવી.

સ. ૫. એક કરતાં વધારે સમાનાર્થી શબ્દો લખો.

- (૧) પુષ્પ - _____, _____, _____ (૨) માતા - _____, _____, _____ (૩) હદ્દય - _____, _____, _____

સ. ૬. કાવ્યને આધારે ખાલી જગ્યા પૂરો :

(૧) જીબ નથી તારી કે મારી વરસે તો _____ ક્યારી.	(૨) આપણને _____ નથી બોરમાં
(૩) _____ જેને રહેવાનું હોય એને રહેશે.	(૪) ના બોલ્યાનાં ભલે _____ ગાઓ.

સ. ૭. નીચેના અર્થ દર્શાવતી પંક્તિ લખો :

(૧) હંમેશાં સમજુ વિચારીને બોલવું જેઈએ.	(૨) સમય જેઈને બોલીએ તો બધાંની સાથે દોસ્તી રહે.
(૩) કોઈને માટે કરેલાં સારા કાર્યો કદી યાદ રાખવા નહિ.	(૪) બીજાએ કરેલા ઉપકાર સહાં યાદ રાખવા.

સ. ૮. નીચેની પંક્તિઓને યોગ્ય કમમાં ગોઠવો :

(૧) આવું કરો તો હશે યારી	(૨) જેણે રાખ્યા આપણને ઉગારી
(૩) નહીંતર કાંટાં બિછાવશે પથારી	(૪) કરો નહીં એકલા રહેવાની તૈયારી

સ. ૯. યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરી વાક્ય ફરીથી લખો :

(૧) આપણે સમજુ વિચારીને બોલીએ તો _____	(૫) કાંટા વરસે _____
(૨) ફૂલો વરસે	(૬) અમી વરસે

- (2) આપણે હંમેશાં યાદ રાખવા જોઈએ
 (અ) આપણે બીજ પર કરેલા ઉપકાર
 (બ) બીજાને આપણા પર કરેલા ઉપકાર
- (ક) બીજાને આપણા પર કરેલા અપકાર
- (3) આપણે સમય જોઈને બોલીએ તો
 (અ) બધાં આપણા મિત્ર બને
 (બ) બધાં આપણાં દુશ્મન બને
 (ક) બધાં આપણી સાથે જગડો કરે

સ. ૧૦. પ્રસ્તુત કાવ્યનો ભાવાર્થ તમારા શરૂદોમાં લખો.

સંભાષણ

★ ‘બોલો બોલ વિચારીને, પસ્તાવો નવ થાય; બોલેલું જેચાય ના, કરતાં કોટિ ઉપાય.’
 ઉપરોક્ત સુભાષિતને યોગ્ય રીતે સમજવા વર્ગમાં સમૂહચર્ચા કરો.

પ્રકટ્ય

★ નીચેના અવયવો ઉપરથી ત્રણ ત્રણ ઇદિપ્રયોગો શરૂદ્કોશમાંથી શોધીને કાઈપેપર ઉપર લખી એક સુંદર ભીતપત્રક બનાવો.
 (૧) જીબ (૨) આંખ (૩) કાન (૪) હાથ (૫) મોઢું (૬) માથું (૭) પગ (૮) દાઢો

ભાષિક સમજ

- ★ વચન બદલો : (૧) ફૂલ (૨) કાંઠાં (૩) બોર (૪) દાઢો
- ★ સર્વનામ શોધી નીચે લીટી કરો :
 (૧) કોઈના માટે કર્યું જે હોય (૨) યાદ જેને રહેવાનું હોય એને રહેશે
 (૩) જેણે રાખ્યા આપણને ઉગારી (૪) જીબ નથી તારી કે મારી
- ★ કોંસમાંથી યોગ્ય વિશેષજ્ઞ પસંદ કરીને લખો : (સુંદર, નવ, રંગબેરંગી, મધ્યમીઠા, સુંવાળી, અણીદાર, દુઃખતી, લાંબી)
 (૧) ફૂલો (૨) કાંઠાં (૩) બોર (૪) દાઢ (૫) ક્યારી (૬) જીબ (૭) શૈયા (૮) ગુણ

હું વાંચું ..... તમે પણ વાંચો.

મારી માને ગમશે ?

તે વખતે હું અગિયારેક વરસનો હોઈશ. એક દિવસ હું રસ્તા પરથી પસાર થતો હતો. એવામાં એક ફૂલિરબાબા સામેથી આવ્યા. તેમણે મને ઊંચકી લીધો અને મારી આંખમાં આંખ મિલાવીને બે ઘડી તે જોઈ રહ્યા. પછી મને નીચે મૂકી દીધો. ફરીથી તેમણે મને ઉપાડી લીધો ને એ જ પ્રમાણે નિહાળીને પાછો નીચે મૂક્યો. આમ તેમણે ત્રણોક વાર કર્યું. પછી ફૂલિરબાબાએ કહ્યું, “બચ્ચા, એક વાત તું હંમેશા યાદ રાખજો. જ્યારે તું કંઈ પણ કરે, બોલે, વિચારે ત્યારે તારા દિલને એક સવાલ પૂછજો કે, ‘મારી માને આ ગમશે કે નહીં?’” એટલું કહીને ફૂલિરબાબા ચાલ્યા ગયા. એ પછી મને તેમને કદી જેચા નથી. પણ તેમની એ શિખામણ મારા દિલમાં જડાઈ ગઈ છે. ત્યારથી મને એક ટેવ જ પડી ગઈ છે કે, કંઈ પણ હું કરું, બોલું અથવા વિચારું ત્યારે મારી આંખ સામે સવાલ ખડો થઈ જય છે કે, “મારી માને આ ગમશે કે નહીં?” આ શિખામણથી હું ધણા દોષમાંથી બચી ગયો છું. માને હંમેશાં નજર સામે રાખવાની મને ટેવ પડી ગઈ છે. તેથી કંઈ પણ અનિષ્ટ વિચારતાં, બોલતાં કે કરતાં મને સંકોચ થઈ આવે છે અને એ કુવિચાર, કુવચન કે કુકર્મના દોષમાંથી હું બચી જાઉ છું.

- ગુરુદ્યાલ મલિક (અનુ. મુકુલ કલાર્થી, નિરંજના કલાર્થી)

વિવેક અને વિનય સમસ્ત ગુણોની આધારશીલા છે.

૪. જેલમાં બિસકોલી

કાકાસાહેબ કાલેલકર

૧ ડિસેમ્બર, ૧૮૮૫ના રોજ સતારામાં તેમનો જન્મ થયો હતો. પુણેની ફર્યુસન કોલેજમાંથી ફિલોસોફી વિષય સાથે બી.એ. થઈ, બેંગલોરમાં આચાર્ય તરીકે જોડાયા. ‘રાજ્યભાષા સમિતિ’ના સભ્યપદે રહી હિંદી ભાષાનું રાજ્યીય કક્ષાએ પ્રવાસકાર્ય કર્યું હતું. ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદના વીસમા અધિવેશનના પ્રમુખ હતાં. કાકાસાહેબે હિમાતયનો પગપાળા પ્રવાસ કર્યો હતો. તેમણે પ્રવાસવર્ણના ઉત્તમ પુસ્તકો આપ્યા છે. જેવા કે, ‘હિમાતયનો પ્રવાસ’, ‘રખડવાનો આનંદ’, ‘ઉગમણો દેશ’ વગેરે. ચિંતનાત્મક તથા પત્રકાર્ત્વ ક્ષેત્રે તેમણે નોંધપાત્ર પ્રદાન કર્યું છે. ૧૯૬૪માં તેમને પદ્મવિભૂષણનો જિતાબ મળ્યો હતો. ગાંધીજીએ તેમને ‘સવાઈ ગુજરાતી’નું બિરુદ્ધ આપ્યું હતું. તેમનું અવસાન ૨૦ ઓગસ્ટ, ૧૯૮૧ના થયું હતું.

સૂર કૃતિનો

પ્રસ્તુત પાઠમાં માતૃત્વનું મંગળ ચિત્ર ખૂબ જ કોમળતાથી અંકાયું છે. લેખક જ્યારે જેલમાં હતાં ત્યારે તેમને પ્રાણીજીવનનો એક મર્મસ્પર્શી અનુભવ થયો હતો. તે અનુભવને લેખકે ખૂબજ સરળ શબ્દોમાં અને વાચકના દિલને સ્પર્શી જય તેવી હળવી શૈલીમાં વર્ણિત્વો છે. એક બિસકોલી અને તેના બચ્ચાનો પ્રેમ લેખક વર્ણવે છે ત્યારે તેની સાથે પોતાના દિલમાં મૂંગા લુંબો માટે રહેલો પ્રેમ પણ અનાયાસે જ વ્યક્ત થઈ જય છે. તે ખરેખર આપણા દિલ સુધી પહોંચ્યો આપણને પણ સીધી અસર કરે છે અને એક બિસકોલી જેવડા નાના પ્રાણી વિશે વધુને વધુ જાણવાની આપણામાં જિજાસા ઉત્પન્ન કરે છે.

એક દિવસ શામળભાઈ બિસકોલીનું એક નાનકડું બચ્ચું કેદીની ટોપીમાં મારી પાસે લઈ આવ્યા અને કહેવા લાગ્યા : ‘એક કાગડો આને લઈ જતો હતો. અમે બે જણાએ ચાલાકી કરી એને બચાવ્યું છે. હવે એનું શું કરીએ ?’ મને કોલેજના દિવસો યાદ આવ્યા. એક ચીથરાની દિવેટ બનાવી દૂધમાં બોળી એ બચ્ચાને ચૂસવાને આપી, પણ એ ગભરાયેલું બચ્ચું કેમે કર્યું દૂધ ચૂસે જ નહિ. રોટલો આપ્યો, ઝીચડી આપી, ભાત આપ્યો, પણ પેલું બચ્ચું તો એમાંથી કશાને અડે જ નહિ. આખરે મારા નાહવાના ડબામાં એક લૂગડું પાથરી તેમાં એને બેસાડી દીઘું ને અમે સૂઈ ગયા. બીજે દિવસે તો એણે ચીસો પાડી-પાડીને આપ્યું વાતાવરણ કરણ કરી મૂક્યું. શામળભાઈ બિચારા વ્યાકુળ થઈ ગયા.

બચ્ચાનું શું કરવું એ કોઈને સૂઝે નહિ. દરેક જણ આવીને બચ્ચાને હાથમાં લે. બિચારું બચ્ચું જન બચાવવા ખાતર હાથમાંથી કૂદી પડે. થાકી જય, પેશાબ કરે અને ફરી દોડે. એક વખત તો ડાકોરસાહેબના ઓરડામાં બળતણ પડ્યું હતું તેમાં જઈને ભરાઈ બેનું. મુશ્કેલીથી અમે તેને બહાર કાઢ્યું. કાગડા અને બિલાડી બંનેનાં મોંથી એનું રક્ષણ કરવું એ સહેલી વાત નહોતી. બીજે દિવસ પણ પૂરો થવા આવ્યો.

બે દિવસ થયા. બિચારાને કડાકા હતા. ભૂખે મરતું એને તે કેમ બચાવાય અને કાગડા-બિલાડીનાં મોંથી પણ એને કેમ બચાવાય એ અમને બેવડી ચિંતા થઈ પડી હતી. અંતે બપોરના ચાર વાગ્યે મેં જ્ઞેયું કે બિસકોલી ઝડો-ઝડો ને ઓરડીએ-ઓરડીએ વ્યાકુળ થઈને ફરે છે. એ જ આ બચ્યાની મા હોવી જેઈએ. જે ઓરડામાં મેં ડબો રાખ્યો હતો એ ઓરડી તરફ એ જય એટલા માટે મેં એને એક-બે ઠેકાળેથી હાંકી. કઈ ભાષામાં હું એને સમજલવું કે તારું બચ્યું મારી ઓરડીમાં છે ને એની સલામતી ખાતર જ એને અંદર રાખ્યું છે. બિચારી માને થયું હશે કે દુઃખિયારી હું બચ્યાની શોધમાં રખ્યું છું, ત્યાં આ જમ્બૂત મારી કેઢે પડ્યો છે, જંપવા પણ નથી દેતો. આખરે ઠકોરસાહેબ, શામળભાઈ, એક-બે પોતીસો, ઠકોરસાહેબનો કેદી-રસોઈયો અને સૌએ મળીને એક કાઉન્સિલ બેસાડી અને હામ ભીડી એક યોજના ઘડી કાઢી.

કિકેટની રમતમાં જેમ ઠેકેઠેકાણો ક્ષેત્રપાલો ઉભા રહે છે તેમ બધા દૂરદૂર ઉભા રહ્યા. મેં બચ્યાવાળો ડબો ઓરડીમાંથી બહાર આણ્યો અને જે ઝડ ઉપર પેલી મા બિસકોલી ફરતી હતી, તેની નીચે આડો મૂકી દીધો. બે-ત્રણ કાગડાઓએ આ જ્ઞેયું. પછી કંઈ એ મહાશયો ત્યાંથી ખસે ? લોભી આંખે તેઓ એકીટસે જ્ઞેવા લાગ્યા. પણ અમારા ક્ષેત્રપાલો પૂરેપરા સાવધાન હતા. બચ્યું ડબામાંથી બહાર નીકળ્યું અને એણે કિલિકિલ કરી કારમી ચીસ પાડી. મારું ધ્યાન આ બિસકોલી તરફ હતું. તે વખતની એની મુદ્રા જ્ઞેવી હતી. એનો જીવ કાન અને આંખમાં આવી રહ્યો હતો. બચ્યાનું દર્શન થયું. એટલે બાકીની બધી સૃષ્ટિ એને માટે શૂન્ય થઈ ગઈ. બિસકોલીની દોટથી એ ઉપરથી દોડતી નીચે આવી. સ્ટેશન નજીક આવતાં રેલગાડી જેમ સિસોટી વગાડે તેમ અવાજ કરતાં એ આવી. બચ્યું પણ મા તરફ દોડયું. બંનેનો બેટો થયો. તરત જ મા ચોમેર નજીર નાખવા લાગી. અમારે એ માને બીક ન લાગે એટલા દૂર, પણ કાગડા ફાવી ન શકે એટલા નજીક ઉભા રહેવું જરૂરી હતું.

હવે એક ભારે દર્શય જ્ઞેવાનું મળ્યું. માને થતું હતું કે એક ક્ષાળનો પણ વિલંબ કર્યા વગર આ બચ્યાને માળામાં લઈ જાઉં તો જગ જતી. બચ્યાને એનો ખ્યાલ ક્યાંથી આવે ? તે તો બે દિવસનું ભૂખ્યું હતું. માને જેઈ કે તરત જ તેને ધાવવાને દોડયું. મા એને મોઢામાં પકડીને ઊંચકવા જય અને બચ્યું તેમાંથી છટકી ધાવવા જય : મિનિટ-દોઢ મિનિટ સુધી આ છોડ-વળગ ચાલી. આખરે બચ્યાનો વિજય થયો. માએ જેઈ લીધું કે બચ્યું સમજે એમ નથી. એટલે જીવને જેખમે તે ત્યાં જ થોભી ગઈ. બચ્યાને ધાવવા દીધું. ભૂખ્યા સિપાઈઓ રણાંગણ પર શિરને સાટે પણ ભોજન કરે છે એના જેવો આ પ્રસંગ હતો. બચ્યાની ભૂખ જરા ભાંગી એટલે માએ દઢતાથી બચ્યાને એના પેટની ચામડી વતી જાલ્યું. બચ્યાએ તરત જ પોતાના ચારે પગ અને પૂંછડી માને ગળે વીટાળી દીધાં. માના ગળાની આસપાસ આ એના હૃદયનું ધન અમૂલ્ય હારની પેઠે વીટંખાઈ રહ્યું. તેને સાચવી માથું ઊંચું કરીને મા આંગણું વટાવી ઓટલા પર આવી. અમે કૂંડાળું નાનું કર્યું. ઓટલાની કોર આગળ જ્યાં દીવાલનો ખૂણો બહાર આવ્યો હતો તેની ધાર ઉપરથી બિસકોલી ડગુમગુ કરતી ચડવા લાગી. શી એની સંભાળ ! શી એની એકાગ્રતા ! ઉપર લગભગ છાજ સુધી પહોંચી ગઈ.

ત્યાંથી ફૂદકો મારીને જ લાકડાના પીઢિયા સુધી પહોંચાય એમ હતું. ફૂદકો મારશે કે નહિ ? ફૂદકો મારવાની હિંમત કરી મા આખા શરીરનો સંકોચ કરે, પણ ફૂદતાં પહેલાં જ હિંમત હારી જય : નિરાશ થઈ નિસાસો મૂકે. ફરી બીજી રીતે પ્રયત્ન કરે. દસેક વાર તો જમણી બાજુથી ડાબી બાજુથી જમણી બાજુ ગઈ હશે. ઉપરથી પડી જય તો બચ્યું જીવતું ન રહે. જેટલા-જેટલા નિઝળ પ્રયત્ન થાય તેટલી શક્તિ ઓછી થાય અને

પ્રયત્ન સફળ થવાની આશા પણ ઓછી થાય. બિચારીએ એકવાર હતાશ થઈને ચીસ પાડી. કયો ભક્ત આથી વધારે વ્યાકુળ પ્રાર્થના કરી શકે ? અમે આટલા જણ આસપાસ ઊભા હતા. પણ એની શી સેવા કરીએ ? માણસ જતે આજ સુધીમાં ક્યાં બિસકોલીનો વિશ્વાસ સંપાદન કર્યો છે કે આજે એ તમને પાસે આવવા હે ?

મને એક વિચાર સૂઝ્યો. દોડતો જઈને હું મારો ખેસ લઈ આવ્યો. બે છેડા મારા હાથમાં ને બે શામળભાઈના હાથમાં એમ કરી જમીનથી એક-બે હાથ ઊંચે અમે ખેસ પહોળો કરી પકડી રાખ્યો. ઉદેશ એ કે બિસકોલીએ એનું બચ્ચું પડે તો તેમનો છૂંઢો ન થઈ જય. આખરે ઈશ્વરે બિસકોલીની ધા સાંભળી. એના શરીરમાં અસાધારણ બળ આવ્યું. શ્વાસ રોકી એણે વિશ્વાસપૂર્વક એક કૂદકો માર્યો અને એક પળમાં તે મુકામે પહોંચી ગઈ : બે છાપરાંની સાંધમાં મોખનાં નળિયાં નીચે બિસકોલીનું નિવાસસ્થાન હતું.

તે રાતે મા અને બચ્ચાએ કેવી મીઠી ઊંઘ લીધી હશે ! સાચે જ માને થયું હશે કે જગ જીતી. ત્યાર પછી કેટલાય દિવસ એ માને અને બે બચ્ચાને અમે જોતા અને ઓળખતા.

અધ્યાપન સેક્ટે

પ્રસ્તુત પાઠનું અધ્યાપન કરાવવાની શરૂઆત કરતાં પહેલા લેખક કાકાસાહેબ કાલેલકર વિશે સંક્ષિપ્તમાં જરૂરી માહિતી આપવી. નાનાં-મોટાં પાળેલાં જંગલી પ્રાણીઓ વિશે તેમની બોલી, રહેઠાણ, ખોરાક, વિશિષ્ટતા, બચ્ચાં વગેરે વિશે પૂર્વજ્ઞાનને આધારે ચર્ચા કરવી. પાઠનું પ્રકટવાંચન દરેક વિદ્યાર્થીએ પાસે કમિક રીતે કરાવવું. તે દરમ્યાન લઘુપ્રક્રિયા પૂર્ણી વિદ્યાર્થીઓને સહિય રાખવા આવશ્યક જણાય ત્યાં વિસ્તૃત માહિતી આપવી. બિસકોલી વિશે વધારે ને વધારે માહિતી મેળવવા પ્રવૃત્ત કરવા. મૂંગા પ્રાણીઓ પ્રત્યે વિદ્યાર્થીઓમાં પ્રેમ પ્રગટાવવાનો આડકતરો - પરોક્ષ પ્રયત્ન કરવો. જીવદ્યા માટે પ્રેરણા પૂરી પાડવી.

સ્વાધ્યાય

કાર્યક્રમ અનુભૂતિ કાર્યક્રમ અનુભૂતિ કાર્યક્રમ

સ. ૧. નીચેના શબ્દો માટે પાઠમાં વપરાયેલા શબ્દો લખો :

(૧) બંદીવાન	(૨) કપડું	(૩) દુનિયા	(૪) સાવધાન
(૫) વાટ	(૬) ઉપવાસ	(૭) બેચેન	(૮) ફળિયું

સ. ૨. ફળિપ્રયોગ અને અર્�ને યોગ્ય રીતે જોડો :

વિભાગ ‘અ’

(૧) કડાકા હોવા	(૨) હિંમત બતાવવી
(૩) કેટે પડવું	(૪) એકનજરે જોવું
(૫) હામ ભીડવી	(૬) જીણી છીણ થઈ જવી
(૭) ધા સાંભળવી	(૮) ઉપવાસ થઈ જવા
(૯) છુંદો થઈ જવો	(૧૦) પાછળ પડવું
(૧૧) એકીટસે જોવું	(૧૨) મદદ માટેનો અવાજ સાંભળવો

વિભાગ ‘બ’

સ. ૩. શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ આપો :

(૧) પગથી માથા સુધી	(૨) આવક તથા ખર્ચનો અંદાજ
(૩) યુક્તનું મેદાન	(૪) ખલે નાંખવાનું વસ્ત્ર
(૫) કિકેટની રમતમાંનો ફિલ્ડર	(૬) કેઢીઓને રાખવામાં આવતી જગ્યા
(૭) છાપરાંના ટેકાડ્રેપ રખાતું મુખ્ય આડું લાકું	(૮) શારીરિક શ્રમ કરીને જીવનાર

સ. ૪. અક્ષરો ઉલટાવવાથી બનતો નવો શબ્દ લખીને તેનો અર્થ પણ લખો :

દા.ત. : યાદ-દ્યા, દ્યા - મહેરબાની, કૃપા.

(૧) હામ	(૨) ડબો	(૩) જગત	(૪) જરા

સ. ૫. ‘વાતાવરણ’ શબ્દના અક્ષરોનો ઉપયોગ કરીને વધુમાં વધુ શબ્દો બનાવો. (ઓછામાં ઓછા ૧૦)

સ. ૬. પાઠના આધારે ખાતી જગ્યા પૂરો :

- (૧) એક _____ ની હિવેટ બનાવી દૂધમાં બોળી એ બરચાને ચૂસવાને આપી.
- (૨) શામળભાઈ બિચારા _____ થઈ ગયા.
- (૩) કિકેટની રમતમાં જેમ ટેકેકાણો _____ ઊભા રહે છે તેમ બધા દૂરદૂર ઊભા રહ્યા.
- (૪) આખરે _____ બિસકોલીની ધા સાંભળી.
- (૫) નિરાશ થઈ _____ મૂકે.
- (૬) મને _____ ના દિવસો યાદ આવ્યા.
- (૭) મારું દ્યાન આ _____ તરફ હતું.

સ. ૭. નીચેનાં વાક્યોને કમ પ્રમાણે ગોઠવો :

- (૧) બીજે દિવસે તો એણે ચીસો પાડી-પાડીને આખું વાતાવરણ કરી મૂક્યું.
- (૨) ગભરાયેલું બચ્ચું કેમે કર્યું દૂધ ચૂસે જ નહિ.
- (૩) એક કાગડો બિસકોલીના બચ્ચાને લઈ જતો હતો.
- (૪) કેદીની ટોપીમાં નાનકડું બિસકોલીનું બચ્ચું લાવવામાં આવ્યું.
- (૫) શામળભાઈ બિચારા વ્યાકુળ થઈ ગયા.

સ. ૮. યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરી વાક્ય ફરીથી લખો :

(૧) બિસકોલીના બચ્ચાને		
(અ) કાગડા બિલાડીથી બચાવવું જરૂરી હતું	(બ)	બચ્ચાંની માથી બચાવવું જરૂરી હતું
(ક) જેલના કેદી અને પોલીસોથી બચાવવું જરૂરી હતું		
(૨) બિસકોલીના બચ્ચાને દૂધ		
(અ) બાટલીથી પીવડાવતા હતાં	(બ)	ચમચીથી પીવડાવતા હતાં
(ક) ચીથરાની ડિવેટ બનાવી પીવડાવતા હતાં		
(૩) બચ્ચું અહીંતહીં ચીસો પાડી ભાગતું હતું. કારણ કે		
(અ) તેને માટે જેલ અને ત્યાંના કેદીઓ અન્નાણા હતાં	(બ)	તે તેની માને શોધતું હતું
(ક) તે ભૂખ્યું હતું અને તેને છૂપાઈ જવું હતું		
(૪) બચ્ચું માની પાસે જતાં જ		
(અ) મા ને બેટી પડ્યું	(બ)	ભૂખ્યું હોવાથી ધાવવા લાગ્યું
(ક) મા કહે તેમ કરવા તૈયાર થઈ ગયું		

સ. ૯. ઓળખો :

(૧) બિસકોલીનું બચ્ચું લેખક પાસે લાવનાર -	(૨) ઝડે-ઝડે વ્યાકુળ થઈને ફરનાર -
(૩) મિનિટ-દોઢ મિનિટની છોડ-વળગામાં જીતી જનાર -	(૪) બચ્ચાંવાળા ડજ્બાને જોઈ જનાર -
(૫) બચ્ચાંને ચીથરાની ડિવેટ દૂધમાં બોળી ચૂસવા આપનાર -	

સ. ૧૦. બિસકોલીનું બચ્ચું અને તેની માતાનું મિલન તમારા શરૂઆતી લખો.

સંભાષણ

★ ધાયલ અવસ્થામાં કોઈ પશુ-પક્ષી તમને મળો તો તમે તેની જે જે કાળજ લેશો તેની વર્ગમાં સામૂહિક ચર્ચા કરો.

પ્રકલ્પ

★ વાંદરી અને કાંગારું તેના બચ્ચાંની શી શી અને કેવી રીતે સંભાળ રાખે છે તેની સંપૂર્ણ માહિતી ઈન્ટરનેટ પરથી મેળવીને એક સરસ મજલનો પ્રકલ્પ તૈયાર કરો.

★ થોરય વિરામચિહ્ન મૂકી વાક્ય ફરીથી લખો :

- (૧) શી એની સંભાળ શી એની એકાગ્રતા
- (૨) હવે એનું શું કરીએ
- (૩) બર્ચચાનું દર્શન થયું એટલે બાકીની બધી સૃષ્ટિ એને માટે શૂન્ય થઈ ગઈ
- (૪) આખરે ડાકોરસાહેબ શામળભાઈ એક-બે પોલીસો ડાકોર-સાહેબનો કેદી-રસોઈયો અને સૌએ મળી એક કાઉન્સિલ બેસાડી અને હામ ભીડી એક થોજના ઘડી કાઢી

★ નમૂના પ્રમાણે કરો : દા.ત. : નાહવું - નાહવાનું + ડફ્ફો = નાહવાનો ડફ્ફો.

(૧) બેસવું - બાંકડો	(૨) વાંચવું - ચોપડી
(૩) ધોવું - કપડાં	(૪) પહેરવું - ખમીસ

★ રેખાંકિત શબ્દને દ્યાનમાં રાખી વાક્યને પ્રશ્નાર્થ બનાવો.

(૧) શામળભાઈએ <u>ચીથરાની</u> દિવેટ બનાવી.	(૨) બર્ચચું <u>બે</u> દિવસથી ભૂખ્યું હતું.
(૩) <u>બિસકોલીએ</u> બર્ચા સાથે ફૂદકો માર્યો.	

હું વાંચું ..... તમે પણ વાંચો.

બિસકોલી

રામ બાંધે સાગરને સેતુ બિસકોલી
જાણે લંકાનો કો પ્રલયકેતુ બિસકોલી
કપિ પર્વત ઉપાડી લાવે કાંધે બિસકોલી
કપિ સેતુ દિવસપાત બાંધે બિસકોલી
એક નાની-શી આમતેમ ફૂદે બિસકોલી
કાંઠો સિન્ધુનો આખો દિ ખૂદે બિસકોલી
જરા વેળુમાં જઈ એ આળોટી બિસકોલી
જઈ ખંખેરી સેતુએ રનેટી બિસકોલી

સહુ વાનર ને રીછ હુસે જેઈ બિસકોલી
ઘણો દરિયો પૂરવાની વાતામોઈ બિસકોલી
જેઈ ગમત ત્યાં રામ આવી જુએ બિસકોલી
આંઝે હરખનું આંસુ એક લુએ બિસકોલી
મારો સૌથી નાનેરો સૈનિક તું બિસકોલી
હવે પામીશ સીતાને ખચીત હું બિસકોલી
એમ કહીને પસવારી હાથ મિઠે બિસકોલી
પામી પડ્યા તે દા'ડાથી પીઠ બિસકોલી

- ઉમાશંકર જેશી

મુંગા પ્રાણીની વેદના સમજવી એ જ સાચી માનવતા-સંવેદનશીલતા.

8HM81G

સંધિ - (૨)

વિજતીય સ્વર સંધિ - મહત્વની સ્વરસંધિ નીચે મુજબ છે.

(૧) અ + આ = એ	કે	આ + એ = ઓ
(૧) વિવેક + આનંદ = વિવેકાનંદ		(૧) વિદ્યા + અભ્યાસ = વિદ્યાઅભ્યાસ
(૨) શિવ + આલય = શિવાલય		(૨) ભિક્ષા + અર્થે = ભિક્ષાર્થે
(૨) અ + ઈ = એ	કે	અ + ઈ = એ
(૧) હર + ઈન્ડ્ર = હરેન્ડ્ર		(૧) રસ + ઈશ = રસેશ
(૨) નર + ઈન્ડ્ર = નરેન્ડ્ર		(૨) દિન + ઈશ = દિનેશ
(૩) આ + ઈ = એ	કે	આ + ઈ = એ
(૧) મહા + ઈચ્છા = મહેચ્છા		(૧) રમા + ઈશ = રમેશ
(૨) મહા + ઈન્ડ્ર = મહેન્ડ્ર		(૨) મહા + ઈશ = મહેશ
(૪) અ + ઊ = ઓ	કે	અ + ઊ = ઓ
(૧) સૂર્ય + ઊદ્ય = સૂર્યોદ્ય		(૧) ભાગ + ઊર્મિ = ભાગોર્મિ
(૨) પર + ઊપકાર = પરોપકાર		(૨) આનંદ + ઊર્મિ = આનંદોર્મિ
(૫) આ + ઊ = ઓ	કે	આ + ઊ = ઓ
(૧) મહા + ઊત્સવ = મહોત્સવ		(૧) ગંગા + ઊર્મિ = ગંગોર્મિ
(૨) મહા + ઊદ્ય = મહોદ્ય		(૨) બ્રહ્મા + ઊર્મિ = બ્રહ્મોર્મિ
(૬) અ + એ = ઐ	કે	આ + એ = ઐ
(૧) પુત્ર + એખણા = પુત્રૈખણા		(૧) સદા + એવ = સદૈવ
(૨) એક + એકતા = એકૃતા		(૨) તથા + એવ = તથૈવ
(૭) અ + ઓ = ઔ	કે	આ + ઓ = ઔ
(૧) જલ + ઓધ = જલૌધ		(૧) મહા + ઓધ = મહૌધ
(૨) અધર + ઓજ = અધરૌજ		(૨) મહા + ઓજસ્વી = મહૌજસ્વી

પ. યા હોમ કરીને પડો...

નર્મદાશંકર બાલશંકર દવે 'નર્મદ'

તેમનો જન્મ ૨૪ ઓગસ્ટ, ૧૮૩૭ના રોજ સુરતમાં થયો હતો. તેઓ કવિ, નિબંધકાર, આત્મકથાકાર, નાટ્યસંવાદ લેખક, કોશકાર, પિંગળશાસ્ત્રી, સંપાદક અને સંશોધક હતાં. અવાર્યીન સાહિત્ય યુગનો પ્રારંભ નર્મદથી થયો. ૨૭ વર્ષની ઉમરથી કાચ્યલેખનની શરૂઆત કરી હતી. ૧૮૫૮માં કલમને ખોળે માથું મૂકી શિક્ષકની નોકરી કાચ્યમ માટે છોડી દીધી. તેમના નોંધનીય પુસ્તકોમાં 'નર્મગદ' નિબંધસંગ્રહ, 'નર્મકવિતા', કાચ્યસંગ્રહ 'નર્મકોશ', 'મારી હકીકિત' આત્મકથા વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. તેમણે સુધારક વિચારો ધરાવતું 'દાંડિયો' નામનું પાક્ષિક શરૂ કર્યું હતું. 'જય જય ગરવી ગુજરાત' તેમનું ખૂબજ પ્રચલિત સર્જન છે. ૨૫ ફેબ્રુઆરી, ૧૮૮૬માં સુરતમાં તેમનું અવસાન થયું હતું.

સૂર કૃતિનો

પ્રસ્તુત શૌર્યકાચ્યમાં નર્મદ આપણને સાહસ કરવાની પ્રેરણા આપી છે. જીવનમાં જોખમ ખેડી આગળ વધીએ તો જીત આપણી જ છે. પણ જે ડર રાખીને આગળ જ ન વધીએ તો જીત કેવી રીતે મળે? નિંદગી એક લડાઈ જ છે તેમાં ઈશ્વર અનેક સંકટો રૂપી હાકલ કરતાં જ હોય છે. આપણે તો તે જીતવા માટે કટિબદ્ધ બનવાનું છે. કોઈ કાર્યમાં ઢીલ કરવી પાલવે જ નહિ. મનમાં ભય કે શંકા કરીએ તો હિંમત પડી ભાંગે છે. હજુ વાર છે - વાર છે તેમ કરી સમય પસાર કરે તેનો કોઈ કાળો ઉદ્ધાર થતો નથી. સાહસપૂર્વક ઝંપલાવવાથી જ સિદ્ધિ મળે છે. ઐતિહાસિક તેમજ પુરાણોના પાત્રોના ઉદ્ઘારણો આપીને કવિએ જ્ઞાનભરી શૈલીમાં પ્રેરણા પૂરી પાડી છે. જલ્લિબેદના બંધન કાપવાનું, પરદેશમાં જઈ લાખોનો વેપાર કરવાનું તેમજ પાંડ છોડી દેવાનું સાહસ કરવાથી દેશમાંથી દુઃખ દૂર થઈ જશે તેવી કવિને શ્રદ્ધા છે.

યા હોમ કરીને પડો ફેણ છે આગે,
સહુ ચલો જીતવા જંગ, બ્યૂગલો વાગે.
કેટલાંક કર્મો વિષે, ઢીલ નવ ચાલે,
શંકા ભય તો બહુ રોજ, હામને ખાળે,
હજુ સમય નથી આવિયો, કહી હિન ગાળે,
જન બહાનું કરે, નવ સરે અર્થ કો કાળે;
ઝંપલાવવાથી સિદ્ધિ જેઈ બળ લાગે.... યા હોમ....
સાહસે કર્યો પરશુઅે પૂરો અર્જુનને,
તે પરશુરામ પરસિદ્ધ, રહ્યો નિજ વચ્ચને;
સાહસે ઈંદ્રજિત શૂર, હણ્યો લક્ષ્મણે,
સાહસે વીર વિક્રમ, જગત સહુ ભણે;
થઈ ગઈ જંગમાં મર્દ હક્ક નિજ માગે.... યા હોમ....

સાહસે કોલંબસ ગયો, નવી દુનિયામાં,
 સાહસે નેપોલિયન ભીડચો યુરોપ આખામાં;
 સાહસે લ્યુથર તે થયો પોપની સામા,
 સાહસે સ્કાટે દેવું રે, વાળ્યું જેતામાં;
 સાહસે સિંકદર નામ અમર સહુ જાગે.... યા હોમ...
 સાહસે શાતિનાં બંધ કાપી ઝટ નાખો,
 સાહસે જાઓ પરદેશ બીક નવ રાખો;
 સાહસે કરો વેપાર, જેમ બહુ લાખો,
 સાહસે તજ પાખંડ, બ્રહ્મરસ ચાખો;
 સાહસે નર્મદ દેશ-દુઃખ સહુ ભાગે.... યા હોમ...

અધ્યાપન સંકેત

પ્રસ્તુત ફૂતિનું અધ્યાપન કરાવતા પહેલાં આપણાં રાષ્ટ્રીય તહેવારો વિશે ચર્ચા કરવી,
 દેશભક્તિનું એકાદ ગીત ગવડાવવું. કાવ્યમાં આપેલા સાહસવીરો ઉપરાંત અન્ય વીરો વિશે
 પણ સક્રિય ચર્ચા કરવી. તે દરમ્યાન લઘુ પ્રક્રો દ્વારા કાવ્યની પંક્તિઓનું સ્પષ્ટીકરણ કરતાં જવું.
 રોજિંદા જીવનમાં આવતા નાના-મોટા પ્રસંગોના ઉદ્ઘારણ આપી વિદ્યાર્થીઓના મંતવ્ય જાણી
 તેના આધારે સાહસ કરવા પ્રેરણા આપવી. દા.ત. વાંદાથી ડરતા બાળકોના મનમાંથી તે ડર
 કાઢી નાંખવાનો પ્રયત્ન કરવો. જીતિબેદ, વાણિબેદ દૂર કરવા માટે પણ પર્યાપ્ત પ્રેરણા આપવી.

સ્વાધ્યાય

સ. ૧. નીચેના શબ્દો માટે કાવ્યમાં વપરાયેલાં શબ્દ શોધો :

(૧) લડાઈ	(૨) વહેમ	(૩) દિવસ	(૪) અધિકાર
(૫) કરજ	(૬) તરત	(૭) દંબ	(૮) વિદેશ

સ. ૨. ડિફ્રેન્સ અને તેના અર્થને યોગ્ય રીતે જોડો :

વિભાગ ‘અ’	વિભાગ ‘બ’
(૧) દીલ થવી	(અ) કંઈ જ ન વળવું
(૨) હામ ખાળવી	(બ) વિરોધ કરવો
(૩) અર્થ ન સરવો	(ક) કરજ ચૂકવવું
(૪) સામે થવું	(દ) દંબ છોડી દેવો
(૫) દેવું વાળવું	(ઇ) વાર લગાડવી
(૬) પાખંડ તજવો	(ઈ) હિંમત હારી જવી

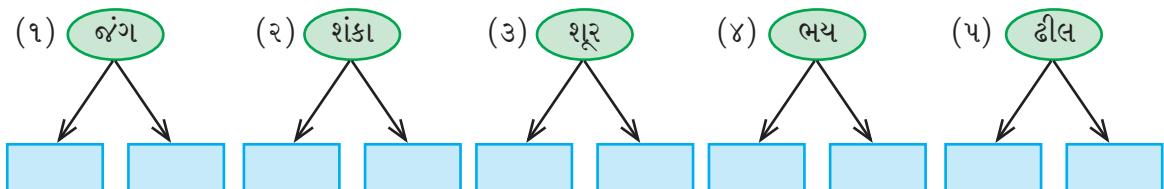
સ. ૩. આડાઅવળા અક્ષરોને યોગ્ય કુમાં ગોઠવીને અર્થપૂર્ણ શબ્દ બનાવો :

(૧) લં કો સ બ	(૨) શુ મ પ રા ર	(૩) ય ને લિ પો ન
(૪) વ જું વું લા પ	(૫) ર બ્ર સ લ	(૬) કં ર દ સિ

સ. ૪. નીચેના શબ્દોના અક્ષરોમાંથી ચાર-ચાર શબ્દ બનાવો :

(૧) વિકભરાન્ન	(૨) પરદેશ

સ. ૫. નીચેના શબ્દના બે બે સમાજાર્થી શબ્દ લખો : દાત. : ફટેહ - જીત, સફળતા

સ. ૬. નીચેના અર્થ દર્શાવતી પંક્તિ લખો :

- (૧) જીવનદ્રોપી લડાઈમાં હિંમતપૂર્વક જંપલાવવાથી જીત નક્કી જ મળે છે.
- (૨) કેટલાંક કામ પછી કરશું એમ વિચારી સમય પસાર કરે તેઓ કોઈ દિવસ સફળ થતાં નથી.
- (૩) જતિબેદ કે વર્ણબેદના બંધનો તોડી નાંખવાનું સાહસ દરેકે કેળવવું જોઈએ.
- (૪) કોઈપણ બહાના કાઢવાથી કંઈ જ વળતું નથી. પણ જંપલાવવાથી સિદ્ધ અવશ્ય મળે છે.

સ. ૭. લખો :

(૧) કાવ્યમાં આવતાં ઐતિહાસિક પાત્રો	(૨) કાવ્યમાં આવતાં પુરાણોનાં પાત્રો

સ. ૮. ઓળખો :

(૧) અર્જુનને ભારનાર -	(૨) યુરોપમાં ભીડનાર -	(૩) પોપની સામે થનાર -
(૪) દેવું વાળનાર -	(૫) નવી દુનિયા શોધનાર -	(૬) લક્ષ્મણને હણનાર -

સ. ૯. યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરી વાક્ય ફરીથી લખો :

(૧) સાહસથી જ _____ એ અર્જુનને પૂરો કર્યો.	(અ) કોલંબસ	(બ) કાર્ણ	(ક) પરશુ
(૨) સાહસ થકી જ નેપોલિયન આખા _____ માં ભીડી ગયો.	(અ) અમેરિકા	(બ) યુરોપ	(ક) રશિયા
(૩) _____ નું નામ સાહસને લીધે જ અમર બન્યું.	(અ) સિકંદર	(બ) કોલંબસ	(ક) નેપોલિયન
(૪) બધાં જંગ જીતવા ચાલો _____ વાગી રહ્યાં છે.	(અ) ઢોલ	(બ) બ્યુગાલ	(ક) નગારાં

સ. ૧૦. કાવ્યનો ભાવાર્થ તમારા શબ્દોમાં લખો.

સંભાષણ

★ ‘સાહસે જાઓ પરદેશ, બીક નવ રાખો’ : આ પંક્તિની નર્મદના સમયગાળા સંદર્ભે વર્ગમાં સમૂહચર્ચા કરો.

પ્રકલ્પ

★ દેશભક્તિ તેમજ શૌર્યગીતો(ઓછામાં ઓછા ૫)નો સંગ્રહ કરી નાની પુસ્તિકા બનાવો.

ભાષિક સમજ

★ નીચેનાં વાક્યો બહુવચનમાં ફેરવો.

- (૧) મને ગુલાબ ગમે છે.
(૩) તેની શાળામાં આજે રજી છે.

- (૨) તું ફરવા જઈશ કે ?
(૪) હું નાટકમાં ભાગ લઈશ.

★ કાળ ઓળખો.

- (૧) બગીચામાં રંગબેરંગી પતંગિયાં હતા.
(૩) સૂર્યસ્તનું દરથ અતિ મનોહર છે.

- (૨) હું મિત્રો સાથે વેકેશનમાં ફરવા જઈશ.

હું વાંચું ..... તમે પણ વાંચો.

સાચને પડખે....

સાચને પડખે રહીને ઝૂઝતાં
આપણો પળવાર પણ ખસવું નથી;
સંકટો, દુઃખો, પદારો સ્વાગતમ્ !
લેશ પણ આ માર્ગથી ચસવું નથી.

જૂઠની જુતે ચાણેલા માંડવે
પ્રાણ મારા લાલચે રમવું નથી;
જલિમો ને ઘૂર્તના પાયે પડી
કોઈ દી કોઈ મિશો નમવું નથી.
મર્દની મોકાણમાં જવું ભલે
કાયરોની જનમાં ચડવું નથી;

મોતની મુસકાન મીઠી માણશું,
નિંદગીમાં જીવવા રહવું નથી.

પ્રાણ મારા, એકલા આગે બઢો;
આજ બોતો : ‘ના, હવે દરવું નથી.’
જંપ કર્યાં છે ? ચેન કર્યાં છે ? દંબનાં
દંગલો તોડ્યા વિના દરવું નથી.
સાચને પડખે પરાજય હો ભલે
તે છતાં પાછું હવે ફરવું નથી.

- મકરંદ દવે

સિદ્ધિ તેને જઈ વરે, ને પરસેવે નહાય.

૬. વિશ્વાસનું વાવેતર

પત્રાલાલ પટેલ

જ મે, ૧૯૧૨ના રોજ રાજ્યાનમાં આવેલા દુંગરપુર જિલ્લાના માંડલી ગામમાં તેમનો જન્મ થયો હતો. ઈડરની શાળામાં તેમણે ચાર ઘોરણ સુધીનો જ અભ્યાસ કર્યો હતો. તેમણે ૬૧ નવલકથાઓ, ૨૬ ટૂંકી વાર્તાના સંગ્રહો અને અન્ય સર્જન પણ કર્યું છે. તેમનું મોટા ભાગનું લખાણ ઉત્તર-ગુજરાતના સાબરકાંઠા જિલ્લાની તળપદી ભાષામાં લખાયું છે. તેમની નોંધપાત્ર કૃતિઓમાં ‘માનવીની ભવાઈ’, ‘વળામણાં’, ‘મળેલાં જીવ’ જેવી નવલકથા અને ‘પત્રાલાલ પટેલની શ્રેષ્ઠ વાર્તાઓના સંગ્રહ’નો સમાવેશ થાય છે. તેમને રણજિતરામ સુવાર્ણાંદ્રક અને સાહિત્યનું સર્વોચ્ચ પુરસ્કાર ક્ષાનપીઠ એવોડનું સન્માન મળ્યું છે. ૬ એપ્રિલ, ૧૯૮૮માં અમદાવાદમાં તેમનું અવસાન થયું હતું.

સૂર કૃતિનો

પ્રસ્તુત કૃતિમાં વિશ્વાસનું બીજ રોપવાની વાત જીવનના રોઝિંદા પ્રસંગના ઉદાહરણ દ્વારા માર્ગિક રીતે સૂચવવામાં આવી છે. શાળામાં આવેલા અતિથિ-સંત બાળકોને પોતાના જીવનનો પ્રસંગ કહે છે. તેની ભાવવાહી શૈલીમાં આપણે આપણી જીતને અનુભવી શકીએ છીએ. પિતાનું, માતાનું, સંતનું કે પછી નંદાનું દરેક પાત્ર સમાજના સામાન્ય વર્ગને આબેહૂબ રીતે રજૂ કરે છે. પિતા બાળકોને ઉત્તમ નાગરિક બનાવવાના શ્રેષ્ઠ પ્રયત્ન કરે છે તો માતા સામાન્ય ગૃહિણી તરીકે સંતાનોનો યોગ્ય રીતે ઉછેર કરી સંસ્કારના બીજ રોપે છે. સંતનું પાત્ર પિતાની સાથેની વાતચીતમાં ઉપસી આવે છે. તો તદ્દન ભોળી, માસૂમ અને નિખાલસ નંદાનું પાત્ર સૌ કોઈને સ્પર્શી જય છે.

નંદા પિતા પાસે પોતાની ટિકિટના પૈસા પોતાને જ આપવાની વાત કરે છે ત્યારે પિતા પોતાના પુત્રને માત્ર એક જ વાક્યમાં જે ટકોર કરે છે તે આપણે સૌઅંસુની જરૂર છે. કે ‘જગતમાં અવિશ્વાસના બીજ ન વાવવા માટે ‘સત્ય’ને વળગી રહેવું જરૂરી છે’.

અમારી શાળામાં એક સંત માણસનો આજે વાર્તાલાપ હતો. સમય થતાં હું મારા વર્ગનાં બાળકોને પ્રાર્થના-મંદિરમાં લઈ ગયો. પાંચેક મિનિટ થઈ હશે ને આચાર્યશ્રી મહેમાન સાથે આવી પહોંચ્યા.

આચાર્યશ્રીએ મહેમાનની ટૂંકી ઓળખાણ આપી પછી એ મહેમાન ઊભા થયા અને કહેવા લાગ્યા :
ખ્યારાં બાળકો,

જ્યારે જ્યારે તમારા જેવાં બાળકો આગળ બોલવાનું આવે છે ત્યારે મારા બચપણનો એક પ્રસંગ યાદ આવતોકને ઊભો રહે છે.

એ વખતે મારી ઉંમર અગિયાર-બારની હતી. મારા પિતા એક સારા કેળવણીકાર હતા. અમે લોકો મુંબઈના એક પરામાં રહેતાં હતાં.

મારે એક ચાર-પાંચ વર્ષની નંદા નામે બહેન હતી. અમને બેઉને જેઠેના પરામાં બાપુજુના એક મિત્રની સંસ્થામાં ભણવા માટે મૂક્યાં હતાં. નંદાનું બાલમંદિર પણ મારી શાળા બેગનું જ હતું. એટલે હું તથા નંદા બસમાં સાથે જતાં ને સાથે જ પાછાં આવતાં.

આમ તો જેકે, બસભાડું તથા વાપરવાના પૈસા બા જ મને આપતાં. પણ એ દિવસે બા બહારગામ ગયાં હતાં. એટલે હું તથા નંદા ખબે બસ્તા ભરાવી બાપુજુ પાસે પૈસા માગવા ગયાં. મેં કહ્યું : ‘લાવો બાપુજુ, પૈસા.’

‘શું ?’ કહેતાં બાપુજુએ ટેબલ ઉપર મૂકેલા એક મોટા પુસ્તકમાંથી નજર ઉઠાવી ચશમાં કાઢી આંખો ચોળી, જાણે કોઈ ઓરડામાંથી બહાર આવીને જેતા હોય તેમ અમારી સામે જેયું. હસીને પૂછ્યું : ‘કેમ બેટા, શું છે ?’

મેં કહ્યું : ‘લાવો ત્રણ આના.’

‘કેમ ત્રણ આના ?’

‘કેમ તે – બે આના મારા જતા-વળતાના, ને એક આનો ચવાણાનો !’

‘ને નંદાને ?’

બાપુજુના આ અજણપણા ઉપર મને હસવું આવ્યું : ‘હા... હા... નંદાને શું વળી ?’

‘કેમ ? એને નાસ્તાના નહિ, પણ બસના તો ખરા ને ?’

વળી પાછું મને હસવું આવ્યું : નંદાને બાલમંદિર તરફથી નાસ્તો મળતો હતો એ બાપુજુ જણતા હતા, પણ એનું બસભાડું નથી પડતું એ વાતની એમને એક વર્ષ થવા આવ્યું તોય ખબર ન હતી ! મેં કહ્યું : ‘એની ક્યાં ટિકિટ પડે છે, બાપુજુ ?’

બાપુજુને કાં તો થયું હશે : કાયદો બદલાઈ ગયો કે શું ? નવાઈ પામતાં બોલ્યા : ‘કેમ ? ચાર-સાડાચાર વર્ષના બાળકની અધ્યી ટિકિટ કેમ નહિ ?’

‘અરે, પણ કંડકટર જ નથી માગતો ને ?’

બાપુજુએ બાજુની ભીતે બેરવેલા પહેરણમાંથી પાકીટ કાઢતાં કહ્યું : ‘એ ન માગે તોય આપણે સામેથી આપવું. એ શું જાણે કે આની ઉંમર ત્રણ વર્ષ કરતાં વધારે છે ?’

બસ ચૂકી જવાની બીકને લીધે મેં બોલ્યા-ચાલ્યા વગર પાંચ આના લઈને બિસ્સામાં મૂક્યા, ને નંદાને આગળ કરી ચાલતો થયો.

મને હતું કે બે દિવસ પછી બા આવશે ત્યારે એને નંદાની ટિકિટના પૈસા આપતાં, બાપુજુએ આ પૈસા બજાડ્યા છે એની ગમ્મતબરી વાત કરીશ.

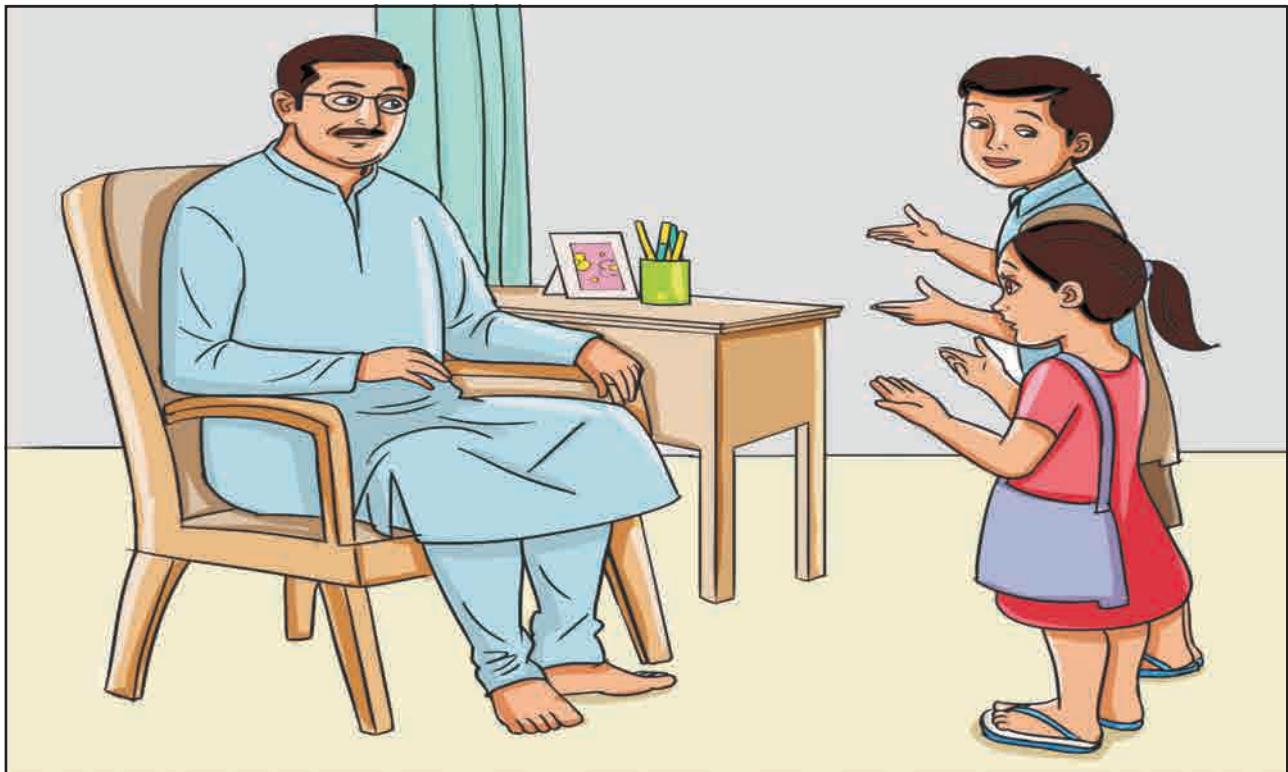
પણ બસમાં બેઠો ત્યાં જ નંદાએ એની લૂલી હલાવવી શડું કરી : ‘ભાઈ, મારી ટિકિટ મને આપજો.’

ટિકિટો આપતો કંડકટર બાજુમાં આવ્યો ત્યાં વળી બોલી ઊઠી : ‘ભાઈ, લઈ લે ને આપણી ટિકિટો !’

મને એના ઉપર એવી તો ચીઢ ચડી ! પણ બસની અંદર એને દબડાવવા જઉં તો ઊલટાની વાત ફૂટી જય. ને મેં એને પટાવી : ‘લે, હમણાં તું ચૂપચાપ બેસી રહે. નીચે ઊતરીને હું તને...’

ને પછી કંડકટર પાસેથી મારી એકલાની ટિકિટ લઈ નંદાને એ આપી રાખી, ‘લે, રાખ તારી પાસે.’

‘પણ તારી ?’

મેં એના કાનમાં કહ્યું : 'હમણાં ચૂપ બેસ. પછી નીચે ઉત્તરિને તને ગમ્મતની વાત કરીશા.'

ને નંદા બિચારી ચુમાઈને બેસી રહી.

પણ નીચે ઉત્તરાં વળી એણે વાત ઉપાડી : 'ભાઈ, બાપુજીએ તો આપણા બેઉની ટિકિટ લેવાનું કહ્યું હતું ને?... ત્યારે તેં એક જ કેમ લીધી ?'

'આ બચેલા પૈસાની આપણે ચોકલેટ લઈશું.' આમ કહીને મેં એને સમજલવવાનો પ્રયત્ન કર્યો.

પણ નંદા ન માની. એને તો ચોકલેટ કરતાં પોતાના હાથમાં ટિકિટ આવે, ને તેથી પાછી પોતાના નામની, એ વાતનો વધારે રસ હતો. અને મેં, શાળાનો દરવાજે આવતાં હાલ તુરત એને શાંત કરી : 'ડીક છે, જતી વખતે લઈશું...'

ને જતી વખતે વળી પાછો નંદાએ, બસમાં બેસતાંની સાથે એનો ટકટકારો શક્ક કરી દીધો : 'ભાઈ, લે જે હાં ટિકિટ !... મને આપજે હાં, ભાઈ...'

ને કંડક્ટર આવ્યો ત્યારે તો એણે, મને જાણે કાનમાં કહેતી હોય તેમ, ધીમે બોલતાં આંગળીઓ પણ ખોસવા માંડી : 'લે ને ભાઈ; ભાઈ, બે લેજે, હાં !'

પણ જ્યારે મેં એક જ ટિકિટ લીધી ત્યારે તો એ એટલી બધી નિરાશ થઈ ગઈ ! અરે રહવા આડે એક આંસુ આવવાં જ બાકી હતાં. આ વખતે તો મારી ટિકિટ પણ એણે ન લીધી, મેં એના હાથમાં થમાવી તો એણે મારા ખોળામાં પાછી ફેંકી દીધી.

ને ઘેર જતાંમાં જ એણે ઓફિસમાંથી હમણાં જ આવેલા બાપુજીને ફરિયાદ કરી : 'ભાઈએ તો, બાપુજી, મારી ટિકિટ લીધી જ નો'તી.' આ વખતે તો એની આંખમાં આંસુ પણ આવી ગયાં.

બાપુજીએ પ્રેમપૂર્વક અમને બેઉને સામે બેસાડ્યાં ને પછી આખીય વાત અમારી પાસેથી જણી લીધી.

શા માટે મેં ટિકિટ ન લીધી એનું કારણ અત્યાર સુધી મેં ગોઠવી દીધું હતું; કહ્યું : ‘ટિકિટ તો લેત પણ પછી બા આવે ને નંદાની ટિકિટના પૈસા ન આપે તો ?’

મારો ભય અર્થ વગરનો છે એમ બાપુજીએ કહ્યું. એટલે પછી એમના કરતાં હું જાણે વધારે ડાહ્યો હોઉં એ જાતની મેં બીજી વાત કરી : ‘કંડકટર મારો નહિ, પછી આપણે સામે જઈને શું કામ આપવા?... બાબે પણ આમ જ કહી રાખ્યું છે કે મારો તો કે’જે કે, કાલથી લઈ આવીશ.’

પણ બાપુજીએ તો મારી આ હોંશિયારીની વાત જાણે કાને જ ન ધરી, સાટે એમણે મને લાંબીચોડી શિખામણ આપી, જેનો સાર કાઢીએ તો આમ કહેવાય : ‘બસ આપણાને વહી લઈ જય એના બદલામાં આપણે એને એના કાયદા અનુસાર ત્રણ વરસ પછી અડધું ભાડું આપવું જ જેઈએ. ન આપીએ તો એ આપણે ચોરી કરી કહેવાય.’

પણ ખરું કહું તો એ વખતે બાપુની આ શિખામણ સાંભળવાનો, એટલે કે કાને ઘરવાનો, કોણ જાણે કેમ પણ હું માત્ર ડોળ જ કરી રહ્યો હતો.

પરંતુ બીજી સવારે તૈયાર થઈને હું તથા નંદા બાપુજી પાસે પૈસા લેવા ગયાં એ વખતે એવી એક વાત બની કે એ ઉપરથી બાપુજીએ કરેલી એક નાનીશરી ટકોર, મીણના ગઠામાં તીર ખૂંપે એ રીતે, આજ દિવસ સુધી મારા હદ્યમાં ખૂંપી રહી છે !

મેં બસ-ભાડાના પૈસા માગ્યા એ સાથે જ નંદા બોલી ઊઠી : ‘બાપુજી ! મારી ટિકિટના (પૈસા) મને આપો.’

આ સાથે જ બાપુજી જાણે કોઈ બોંખ પડચો હોય એ રીતે સ્તબ્ધ થઈ ગયા. નંદા ઉપરથી નજર ઉઠાવી, મારી દ્યા ખાતા હોય એ રીતે મારી સામે જેતાં પૂછ્યું : ‘શું સમજ્યો, બેટા ?’

પણ મને એમાં કંઈ સમજ ન પડી એટલે બાપુજી સામે ને નંદા તરફ, એમ હું જેવા લાગ્યો.

બાપુજીએ પૂછ્યું : ‘શા માટે નંદા એની ટિકિટના પૈસા પોતે લેવાનો આગ્રહ રાખે છે?’

હું જાણે સમજી ગયો હોઉં તેમ બોલી ઊઠ્યો : ‘હાં, બાપુજી...! એને બસની ટિકિટો રમવા જેઈએ છે ને એટલે !’

મારી વાત ન માનતા હોય એ રીતે બાપુજીએ નંદા સામે જેયું.

નંદા બોલી ઊઠી : ‘ના બાપુજી, ભાઈ મારી ટિકિટ લેશો જ નહિ !’

બાપુજીએ જરા દુઃખ સાથે મારી સામે જેયું, ને વળી મારી દ્યા ખાતા હોય એ રીતનું હસ્યા. કહ્યું : ‘જેયું ને બેટા ! નંદાને તારો હવે વિશ્વાસ જ નથી પડતો !’

હું તો એવો લજવાઈ ઊઠ્યો કે બાપુજી સામે જેઈ જ ન શક્યો !

અલબત્ત, આ પછી નંદાને સમજવીને એના પૈસા મને જ આપ્યા. પણ આ સાથે કહેલું વાક્ય એવું તો મારા હૈયામાં ઘર કરી ગયું છે !

ધીર ગંભીર અવાજે બાપુજીએ કહ્યું હતું, ‘આમ કરતાં કરતાં જગતમાં તું અવિશ્વાસનાં બીજ વાવતો ન થઈ જય એ વાત, આજના પ્રસંગ ઉપરથી ખૂબ દ્યાનમાં રાખજે, બેટા.’

અધ્યાપન સેકેન

પ્રસ્તુત કૂતિનું અધ્યાપન કરાવતા પહેલા પાઠના વિષયવસ્તુને વાર્તાડિપે સ્પષ્ટ કરવું.
ઉત્તમ નાગરિકની ફરજે વિશે સમૂહમાં ચર્ચા કરવી. સાર્વજનિક સાધનો, વાહનો, સંપત્તિ તેમજ નાગરિકોને મળતી સુવિધાઓ વિશે વિદ્યાર્થીઓને જાગૃત કરવા. કોઈપણ અધિકાર મેળવતા પહેલા ફરજ બજાવવી જરૂરી છે તેનું વિસ્તૃત ઉદાહરણસહ સ્પષ્ટીકરણ કરવું. લઘુપ્રક્રિયા પૂછીને તેના જવાબ મેળવ્યા પછી વિદ્યાર્થીઓને સંતની જગ્યાએ તેઓ પોતે હોય તો શું કરે તેવા વિચાર પ્રેરક પ્રક્રિયા પૂછીને તેમની કલ્પનાશક્તિને ગતિ આપવાનો પ્રયત્ન કરવો.

નંદાના પાત્ર બાબત પણ વિદ્યાર્થીને તેમની જગ્યાએ મૂકી વિચારતા કરવા.

બીજાઓનો વિશ્વાસ સંપાદન કરવા માટેની મૂળભૂત શરત ‘સત્ય’ છે. માટે સત્યને હંમેશા વળગી રહેવાની વાત વિદ્યાર્થીઓના મનમાં દઢ કરવી.

સ્વાધ્યાય

- સ. ૧.** નીચેના શબ્દો માટે કૂતિમાં વપરાયેલા શબ્દો શોધો.
(૧) અતિથિ	(૨) દોસ્ત	(૩) રાવ	(૪) થેલો
(૫) અશ્રુ	(૬) ચક્કુ	(૭) ઊર	(૮) ડર
- સ. ૨.** ઉલટા અર્થ ધરાવતા શબ્દોને યોગ્ય રીતે જોડો :
વિભાગ ‘અ’	વિભાગ ‘બ’
(૧) શત્રુ	(અ) દુરાગ્રહ
(૨) ભય	(બ) મિત્ર
(૩) મહેમાન	(ક) નિર્ભય
(૪) આગ્રહ	(દ) યજમાન
- સ. ૩.** આડાઅવળા અક્ષરોને યોગ્ય ક્રમમાં ગોઠવીને અર્થપૂર્ણ શબ્દ બનાવો :
(૧) ટિ ટ કિ	(૨) ર ગા મ હા બ	(૩) ર કં ટ ટ ક
(૪) ર દિ બા મં લ	(૫) સં સા ભા ર ળ	(૬) શા અ વિ સ
- સ. ૪.** ‘પણ’ પ્રત્યય લગાડી કોઈપણ પાંચ શબ્દ બનાવો : દા.ત. નાનપણ.
- સ. ૫.** નીચેના ડ્રિફ્ટપ્રોગોના અર્થ શબ્દકોશની મદદથી શોધો.
(૧) ચીઢ ચડવી	(૨) વાત ફૂટી જવી	(૩) ચુમાઈને બેસી રહેવું
(૪) ટકટકારો શક્ક કરવો	(૫) હાથમાં થમાવી દેવી	(૬) કાને ન ધરવું
(૭) ડોળ કરવો	(૮) હુદયમાં ખૂંપી જવું	(૯) સ્તર્ય થઈ જવું
- સ. ૬.** લખો : (૧) સંતની બહેનનું નામ - (૨) બસમાં ટિકિટ આપનાર -
(૩) સંતને વિશ્વાસનું વાવેતર કરવાની શિખામણ આપનાર - (૪) મહેમાનને લઈને પ્રાર્થના મંહિરમાં આવનાર -
(૫) રોજ શાળામાં જતાં ભાઈ-બહેનને ત્રણ આના આપનાર -

સ. ૭. યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરી અધ્યૂત્ત્રા વિધાન પૂર્ણ કરો.

(૧) બાપુજુના આ અન્નાણપણા ઉપર મને	(૨) મારી વાત ન માનતા હોય એ રીતે બાપુજુએ	(૩) નંદાએ બાપુજુને ફરિયાદ કરી, ‘ભાઈએ તો બાપુજુ	(૪) બાપુજુએ બજે બાળકોને તેમના મિત્રની સંસ્થામાં	(૫) શરમ આવી
(અ) રડવું આવ્યું	(અ) નંદા સામે જેયું	(અ) મારી ટિકિટ લીધી જ નો'તી	(અ) કામ કરવા મૂક્યા	(ક) મારી સામે જેયું
(બ) હસવું આવ્યું	(બ) બા સામે જેયું	(બ) મને બસમાં બેસવા ન દીધી	(બ) રમવા મૂક્યા	(ક) મને ચોકલેટ ખવડાવી
				(ક) ભણવા માટે મૂક્યા

સ. ૮. નીચેના વાક્યોને ઘટનાના યોગ્ય ક્રમમાં ગોઠવો :

- (૧) નંદાને ભાઈએ ચોકલેટ ખવડાવવાની વાત કરી.
- (૨) પોતાની ટિકિટ લેવા નંદાએ ભાઈને વારંવાર કહ્યું.
- (૩) બાપુજુએ પુત્રને નંદાનો વિશ્વાસ ગુમાવી દીધાની વાત કરી.
- (૪) ભાઈ-બહેન બાપુજુ પાસે પૈસા માગવા ગયા.
- (૫) નંદાએ પોતાની ટિકિટ ભાઈએ ન લીધી હોવાની બાપુજુને ફરિયાદ કરી.

સ. ૯. સમજુને લખો :

(૧) નંદાની બા ગયા હતાં -	(૨) નંદાની તે વખતની ઉંમર -
(૩) નંદા ભણતી હતી -	(૪) ભાઈ-બહેન શાળામાં સાથે જતા -
(૫) બચપણનો પ્રસંગ કહેતા મહેમાનની તે વખતની ઉંમર -	

સ. ૧૦. ‘વિશ્વાસનું વાવેતર’ શીર્ષકની યથાર્થતા તમારા શબ્દોમાં સમજાવો.

સંભાષણ

★ તમને યાદ હોય તેવા તમારી શાળાના કોઈપણ એક કાર્યક્રમ કે પ્રસંગ વિશે વર્ગમાં બધાં જ મિત્રો સમૂહમાં ચર્ચા કરો.

પ્રકલ્પ

★ જુદાજુદા સાર્વજનિક વાહનોના ચિત્રો લગાડીને તેની સામે તેનો ઉપયોગ કરતી વખતે ધ્યાનમાં લેવાની બાબતોની નોંધ કરીને એક સુંદર ભીતપત્રક બનાવીને વર્ગમાં લટકાવો.

ભાષિક સમજ

★ પાઠના આધારે યોગ્ય વિશેષજ્ઞ મૂક્યો :

(૧)	મિનિટ થઈ હશે ને આચાર્યશ્રી મહેમાન સાથે આવી પહોંચચા.
(૨)	મારા પિતા એક કુળવર્ણીકાર હતાં.
(૩)	હું જાણો વધારે હોઉં એ જાતની મેં બીજી વાત કરી.
(૪)	બાપુજુએ અમને બેદુને સામે બેસાડચા.
(૫)	બાપુજુએ તો મારી આ ની વાત જાણો કાને જ ન ધરી.

- ★ યોગ્ય વિરામચિહ્નો મૂકી વાક્ય ફરીથી લખો :
- (૧) મેં કહ્યું લાવો બાપુલ પૈસા
  - (૩) ભાઈ લે જે હા ટિકિટ મને આપજે હાં ભાઈ
  - (૫) હા બાપુલ અને બસની ટિકિટો રમવા જોઈએ છે ને એટલે
  - (૨) અરે પણ કંડકટર જ નથી માગતો ને
  - (૪) બાપુલ મારી ટિકિટના પૈસા મને આપો
  - (૬) એની ક્યાં ટિકિટ પડે છે બાપુલ
- ★ કાળ બદલો : (કૌંસમાંની સૂચના અનુસાર)
- (૧) બસભાડુ તથા વાપરવાના પૈસા બા જ મને આપતા. (વર્તમાનકાળ)
  - (૨) મારી ટિકિટના પૈસા મને આપો. (ભવિષ્યકાળ)
  - (૪) નંદા બિચારી ચુમાઈને બેસી રહી. (ભવિષ્યકાળ)
  - (૩) ભાઈ, મારી ટિકિટ મને આપજે. (ભૂતકાળ)
  - (૫) ભાઈ મારી ટિકિટ લેશે જ નહિ. (ભૂતકાળ)

હું વાંચું ..... તમે પણ વાંચો.

વિશ્વાસ

એક આરબની પાસે મજનો ઘોડો હતો. સુંદર ઘોડો. પાણીદાર ઘોડો.

એ ઘોડો લઈ લેવાની ઈચ્છા એક બીજી માનવીના મનમાં જગ્યી અને એણે પેલા આરબને કહ્યું કે હું તને એ ઘોડાને બદલે ઊંટ આપું, માગે તો બેચાર ઊંટ આપું પણ મને એ ઘોડો આપ.

આરબે ઘોડો આપવાની સ્પષ્ટ ના કહી.

પેલાને થયું કે આમ સીધેસીધો તો આ ઘોડો મળવાની કોઈ શક્યતા નથી અને મારે તો ઘોડો જોઈએ જ છે તો લાવ કંઈક યુક્તિ જ કરું. અને તે પેલા આરબના માર્ગમાં એક રોગી ફકીર-અશક્ત ફકીર બનીને બેઠો અને ઘોડાવાળા આરબની પ્રતીક્ષા કરવા લાગ્યો.

એક દિવસ એ જ રસ્તેથી પેલો આરબ એના ઘોડા સાથે નીકળ્યો. એને આવતો જોઈને ફકીરે બૂમો મારવા માંડી અને વેદનાભર્યા અવાજે કહેવા લાગ્યો : ‘કોઈ દ્વારા કરો મારા પર; હું રોગી છું, મારાથી ચલાતું નથી, મને કોઈ સામે ગામ પહોંચાડવાની મહેરબાની કરો...’

આ સાંભળીને આરબને દ્વારા આવી અને તે બોલ્યો : જે આ ઘોડા પર હું તને સામે ગામ પહોંચાડીશ. આમ કહી પેલા ફકીરને ઘોડા પર બેસાડ્યો અને પોતે નીચે ઉત્તરી ઘોડા સાથે ચાલવા લાગ્યો. થોડેક ગયા હશે ત્યાં તો પેલો ફકીર ટઢ્ઠાર બેસી ગયો અને ઘોડાને તગડાવી મૂક્યો. તેની પાછળ પેલા આરબે બૂમ મારી. એને ખુદાના સોગંદ આપી રોક્યો ને કહ્યું : ‘જે ભાઈ, આ ઘોડો તું જ લઈ જ. એ હવે તારો થયો. તું તેની સારસંભાળ બરાબર લેજે. પરંતુ આવી રીતે દગ્ગો કરીને, ઘોખો દઈને વિશ્વાસધાત કરીને તે ઘોડો પડાવી લીધો છે, એ વાત કોઈને કરતો નહીં. આ વાત બીજી જણાશે તો લોકોનો ગરીબ પરનો, દુઃખી પરનો, સાધુ-સંત-ફકીર પરનો વિશ્વાસ જ ઊઠી જશે અને જરૂરિયાતવાળાને પણ કોઈ મદદ કરવા નહિ જય.’

આ સાંભળતાં જ પેલાનો આત્મા જન્યો અને ઘોડો પાછો આપીને ચાલી ગયો.

- રંબાબેન ગાંધી

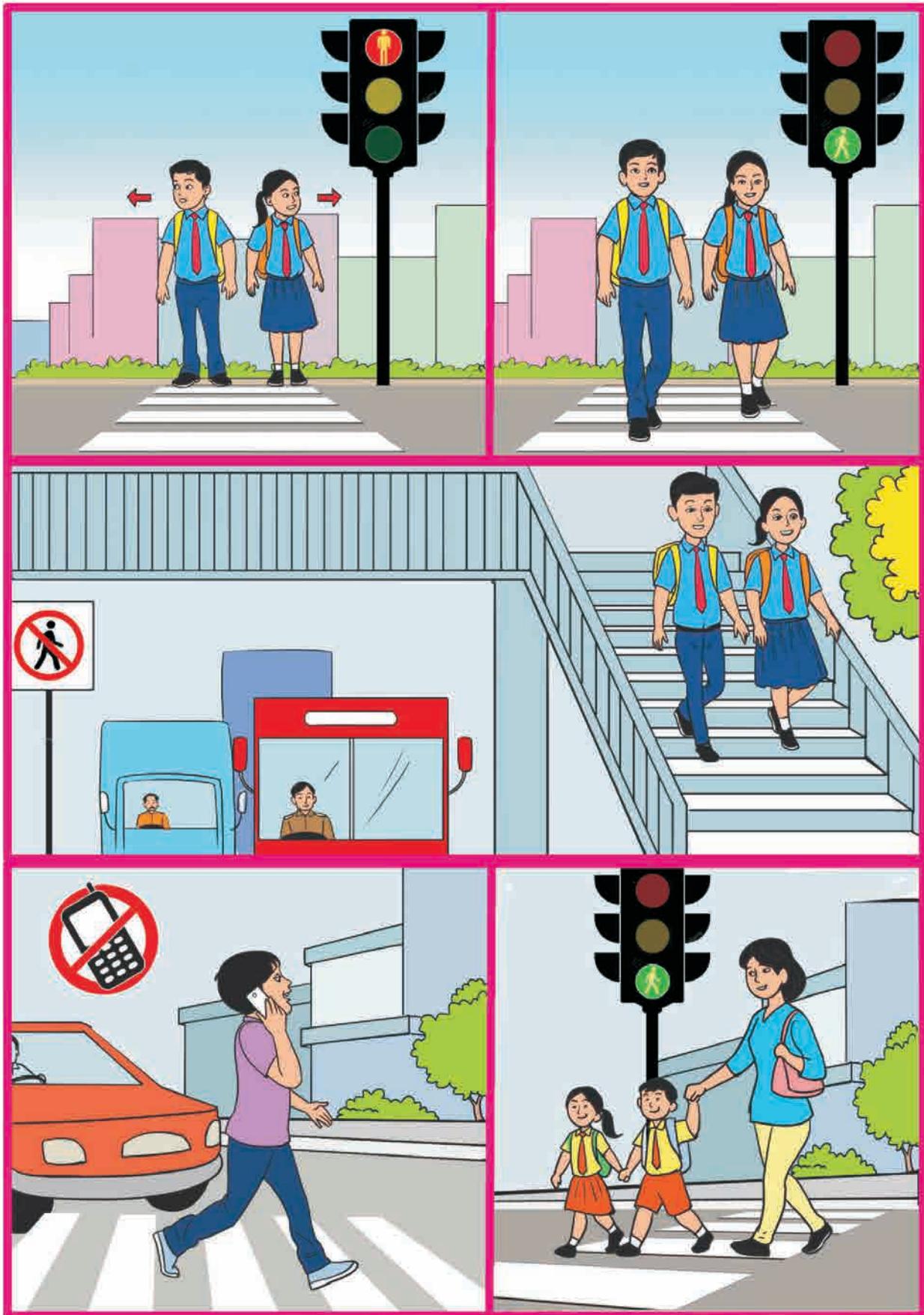
અતૂટ વિશ્વાસ સાચા પ્રેમની સાબિતી છે.

8QVUH9

નીચેના ચિત્રનું નિરીક્ષણ કરીને વર્ણન કરો.

સમાસ

★ વાંચો અને વિચારો :

(૧) દાદાદાઈ - દાદા અને દાઈ	(૨) લાભલાભ - લાભ કે અલાભ
(૩) નામઠામ - નામઠામ વગેરે	(૪) પંચમૃત - પંચ અમૃતનો સમૂહ
(૫) ઘોડાગાડી - ઘોડા વડે ચાલતી ગાડી	(૬) ચોમાસું - ચાર માસનો સમૂહ

- ઉપરના શબ્દો વાંચતાં ધ્યાનમાં આવે છે કે દ્વેક શબ્દમાં બે કે વધુ પદો છે. તેમની વર્ણનો સંબંધ જુદો છે અને એ પદોને જેડાવાની રીત પણ જુદી છે. યાદ રાખો એકબીજા સાથે સંબંધિત બે વધારે પદો ભેગા થવાથી બનતા સ્વતંત્ર પદને 'સમાસ' - 'સામાસિક શબ્દ' કહે છે.

★ યાદ રાખો :

- સામાસિક શબ્દના પદોને છૂટાં પાડી તેમની વર્ણનો સંબંધ દર્શાવાની રીતને સમાસનો વિગ્રહ કહેવાય છે.

★ સામાસિક શબ્દના પદો વિશે સામાન્ય સમજ.

- પહેલા પદને પૂર્વપદ અને બીજા પદને ઉત્તરપદ કહેવાય.
- બંને પદ સરખા મહત્વના - દા.ત. દાદાદાઈ - દાદા અને દાઈ.
- બંને પદ ગૌણ - ત્રીજ પદ પર આધારિત. દા.ત. ઘોડાગાડી - ઘોડા વડે ચાલતી ગાડી.
- પૂર્વપદ સંખ્યાવાચક વિરોધણ - સમૂહનો અર્થ - ચોમાસું - ચાર માસનો સમૂહ.

આ વર્ષે દ્વારા સમાસ, દ્વિગુસ અને મધ્યમપદલોપી સમાસ વિશે શીખવાનું છે.

(૧) દ્વારા સમાસ :

દ્વારા એટલે જોડકું - સરખા મહત્વના શબ્દોનું જોડકું - દ્વારા સમાસ.

વિચારો :

(૧) ભાઈબહેન - ભાઈ અને બહેન	(૨) જ્ય પરાજ્ય - જ્ય કે પરાજ્ય
(૨) ભૂલચૂક - ભૂલચૂક વગેરે	

★ યાદ રાખો :

- દ્વારા સમાસના શબ્દોના પદોનો વિગ્રહ એકસરખી રીતે થતો નથી.
- વિગ્રહ થાય તેના પરથી દ્વારા સમાસના પેટા પ્રકાર પડે છે.

દા.ત. (૧) ભાઈ અને બહેન 'અને' ઈતરેતર દ્વારા સમાસ

(૨) જ્ય કે પરાજ્ય - 'કે' વૈકલ્પિક દ્વારા સમાસ

(૩) ભૂલચૂક વગેરે - 'વગેરે' સમાહાર દ્વારા સમાસ

(૨) દ્વિગુસમાસ :

પૂર્વ પદ સંખ્યાવાચક વિશેષણ હોય અને આખો સમાસ સૂમહનો અર્� દર્શાવે તેને દ્વિગુસમાસ કહેવાય.

- દા.ત. (૧) ત્રિભુવન - ત્રણ ભુવનનો સમૂહ   (૨) પંચપાત્ર - પાંચ પાત્રનો સમૂહ
(૩) નવરાત્રિ - નવ રાત્રિનો સમૂહ

(૩) મધ્યમપદ લોપી સમાસ :

વચ્ચેના પદનું લોપ થવું તે મધ્યમપદ લોપી સમાસ. લોપ થયેલા પદને વિગ્રહ કરતી વખતે મૂકવામાં આવે છે.

- દા.ત. (૧) સિંહસન - સિંહની આકૃતિવાળું આસન   (૨) ગજગામિની - ગજ જેવી ગતિવાળી સ્ત્રી
(૩) ગોળધાળા - ગોળમાં બેળવેલા ધાળા.

સ્વાધ્યાય

સ. ૧. સમાસનો વિગ્રહ કરી પ્રકાર ઓળખો.

(૧) ત્રિમૂર્તિ	(૨) પાંચપચીસ	(૩) નીતિરીતિ	(૪) હવાપાણી
(૫) પંચામૃત	(૬) મધમાઝી	(૭) ચાંદોસૂરજ	(૮) આગબોટ

સ. ૨. વિગ્રહ પરથી સામાસિક શબ્દ બનાવો :

(૧) ઓદ્ધં કે વત્તં	(૨) પાંચ વડનો સમૂહ	(૩) ઈચ્છા પૂરી કરનાર ધેનુ
(૪) શત્રુ અને ભિત્ર	(૫) સુખ કે દુઃખ	(૬) દાણો પાણી વગેરે

સ. ૩. યોગ્ય રીતે જોડીને અર્થપૂર્ણ સામાસિક શબ્દ બનાવીને લખો. તેનો વિગ્રહ કરો અને પ્રકાર ઓળખો :

'અ' વિભાગ	'બ' વિભાગ	શબ્દ	વિગ્રહ	પ્રકાર
(૧) રાધા	(અ) તોટો			
(૨) ખદ્	(બ) વૃક્ષ			
(૩) શાક	(ક) કૃષણ			
(૪) કલ્પ	(દ) દર્શન			
(૫) નદી	(૯) ભાજ			

૭. હું એવો ગુજરાતી

વિનોદ જેશી

૧૩ ઓંગસ્ટ, ૧૯૫૫ના રોજ અમરેલીના બોર્ડિંગા ગામે તેમનો જન્મ થયો હતો. તેમણે પ્રાથમિક શિક્ષણ બોટાદમાં તથા માધ્યમિક શિક્ષણ સુરેન્દ્રનગરમાં લીધું હતું. ઉચ્ચશિક્ષણ બોટાદ અને ભાવનગરમાં લીધું. પ્રાધ્યાપક વિનોદ જેશી ભાવનગર યુનિવર્સિટીના વાઈસ ચાન્સેલર રહી ચૂક્યા છે.

તેમના જાણીતા સંગ્રહોમાં ‘પરંતુ’, ‘શિખંડી’, ‘આલર વાગે જૂઠડી’ વગેરે ઉલ્લેખનીય છે. આ સંગ્રહોમાં દીર્ઘકાલ્યો તથા ગીતોનો સમાવેશ થયો છે. જ્યન્ત પાઠક પુરસ્કાર, કવિશર ફલપત્રરામ એવોઈ, સાહિત્ય ગૌરવ પુરસ્કાર, નરસિંહ મહેતા પુરસ્કાર જેવા અનેક સન્માનોથી તેઓ સન્માનિત થયા છે.

સ્વર કૃતિનો

પ્રસ્તુત કાવ્યમાં ગુજરાત રાજ્યની વિશેષતા અને ગુજરાતી લોકોની વિશેષતા તેમજ ગરિમાનું કવિએ ખૂબજ સરળ ભાષામાં વર્ણન કર્યું છે. જે રીતે ગુજરાત રાજ્યને પ્રકૃતિએ નદી, પણા, રણ, સમુદ્ર જેવી બેટ આપી છે તે જ રીતે ગુજરાતી પ્રજા પણ અમીરવંતી છે. ગાંધીજ અને સરદાર જેવા રતનો ગુજરાતે જ ભારતમાતાને અર્પણ કર્યા છે. તે રતનોની જ્યોત સમગ્ર વિશ્વમાં આજે પણ ઝણહળી રહી છે. સંતોષે પણ ગુજરાતની ગરીભા સાથે સાંસ્કૃતિક વારસો આપવામાં ક્યાંય પાછી પાની કરી નથી.

સૌથી વધારે અગત્યની વાત એટલે ગુજરાતી હોવાનું પ્રાણેશિક અભિમાન નહિ પણ ભારતમાતાના સંતાન હોવાનું ગૌરવ એ જ ગુજરાતની ખરી લાક્ષણિકતા - મહાનતા છે એ આ કાવ્ય સ્પષ્ટ કરે છે.

હું એવો ગુજરાતી,

જેની;

હું ગુજરાતી એ જ વાતથી ગજ ગજ કૂલે છાતી...

અંગે અંગે વહે નર્મદા, શ્વાસોમાં મહીસાગર,

અરવલ્તીનો પિંડ, પ્રાણમાં ધબકે છે રત્નાકર;

હું સાવજની ત્રાડ, હું જ ગરવી ભાષા લચકાતી ...હું એવો ગુજરાતી

નવરાત્રિનો ગર્ભદીપ હું, હું શત્રુંજય-શૃંગ,

સૂર્યમંદિરે ગુજરતો હું ધવલ તેજનો ભૃગ;

હું ગિરનારી ગોખ, દ્વારિકા હું જ સુધારસ પાતી ...હું એવો ગુજરાતી

દુહા-છંદની હું રમઝટ, હું ભગવું ભગવું ધ્યાન,

મીરાની કરતાલ હું જ, હું નિત્ય એક આખ્યાન;

વિન્ધણંદનું હું જંતર, હું નરસેની પરભાતી ...હું એવો ગુજરાતી

હું ગાંધીનું મૌન, હું જ સરદાર તણી છું હાક,
હું જ સત્યનું આયુધ જેની દિગ્દિગંતમાં ધાક;
હું સંતોનું સૌમ્ય સ્મિત, તલવાર શૂરની તાતી ...હું એવો ગુજરાતી
હું મારી માટીનો જયો, હું ગુજર અવતાર,
મારે શિર ભારતમાતાની આશિષનો વિસ્તાર;
હું કેવળ હું હોઉં છતાં, હું સદા હોઉં મહાન્તિ ...હું એવો ગુજરાતી

અધ્યાપન સેક્ટે

પ્રસ્તુત કાવ્યનું અધ્યાપન કરાવવાની શરૂઆત કરતાં પહેલાં ગુજરાત રાજ્યની, ગુજરાતી પ્રજાની વિશેષતાઓ બાબત સમૂહચર્ચા કરવી. સાંદર્ભ દવે લિખિત ગુજરાત વિશેના સાહિત્યનો પરિચય કરાવવો અને તે વાંચવા માટે પ્રેરિત કરવા. ગુજરાતની કલાઓ વિશે માહિતી આપવા સાથે કલાકારો વિશે ચર્ચા કરવી.

ભારતીય સંસ્કૃતિના મૂળમાં રહેલો ગુજરાતનો સાંસ્કૃતિક વારસો જળવવા માટે વિધાર્થી- અને પ્રેરણા આપવી. દેશ-વિદેશમાં ગુજરાતીઓના ડકા વાળી રહે છે તેમાં ઐતિહાસિક નેતાઓની જેમ વેપારીઓ અને કલાકારો તેમજ વૈજ્ઞાનિકોનું યોગદાન પણ અનન્ય છે તેની માહિતી આપવી. લઘુગ્રસ્થોની મદદથી કાવ્યની પંક્તિઓ સ્પષ્ટ કરવી - અર્થાત् સરળ શબ્દોમાં કાવ્યનો ભાવાર્થ સમજાવવો.

સ્વાધ્યાય

- સ. ૧. નીચેના શબ્દો માટે કાવ્યમાં વપરાયેલા શબ્દો શોધો.
 (૧) સમુદ્ર   (૨) હથિયાર   (૩) સિંહ   (૪) ભમરો
 (૫) માથું   (૬) સફેદ   (૭) શિખર   (૮) જંડુ
- સ. ૨. કાવ્યમાંથી ઓછામાં ઓછા ૧૦ (દસ) જોડાકસ્યુક્ત શબ્દો શોધીને લખો.
- સ. ૩. નીચેના શબ્દોના પ્રાસ્યુક્ત શબ્દો કાવ્યમાંથી શોધીને લખો : (૧) ધ્યાન   (૨) શૃંગ   (૩) હાક
- સ. ૪. શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ કેંસમાંથી પસંદ કરો. [પિંડ, દ્વારિકા, કરતાલ, આખ્યાન, પ્રભાતિયું]
 (૧) હથ વહે તાળી આપવી તે, ઝાંઝ, કાંસી જેડાં -   (૨) ભાવને શબ્દરૂપે રજૂ કરતું પદ, કથા -
 (૩) સવારમાં ગાવાનું એક પ્રકારનું પદ -   (૪) કૃષણની રાજ્યાની -
 (૫) પિતૃઓ નિમિત્તે લોટ કે ભાતનો વાળેલો ગોળો -
- સ. ૫. કાવ્યમાં આપેલા નામ લખો :
 (૧) નદી -   (૨) પર્વત -   (૩) નેતા -   (૪) સંતકવિ -   (૫) તહેવાર -   (૬) તીર્થસ્થળ -
- સ. ૬. કાવ્યપંક્તિમાં ખૂટટાં શબ્દો લખો :
 (૧) હું _____ એ જ વાતથી _____ કૂલે છાતી.   (૨) હું ગિરનારી _____ દ્વારિકા હું જ _____ પાતી.
 (૩) મીરાંની _____ હું જ, હું _____ એક આખ્યાન.   (૪) હું મારી _____ નો જયો, હું _____ અવતાર.

- સ. ૭. નીચેની પંક્તિમાંથી ખોટા શર્ષદો શોધી રેખાંપણી કરો અને સાચા શર્ષદો લખો :

(૧) વિજણાંદનનું હું જંતર, તું નરસેંની રાત્રિ - (૨) હું જ સત્યનું આયુધ જેની દિગ્દિગાંતમાં હાક -
 (૪) હું સાવજની ત્રાડ, હું જ ગરવી ભાષા મચકાતી- (૩) દુહા-છંદની હું રમજટ હું ભગવું ભગવું માન-

સ. ૮. નીચેના અર્થ દર્શાવતી પંક્તિ લખો :

(૧) ગુજરાતની ધરતીમાં નર્મદા અને મહીસાગરનું પાણી ખમીર બનીને વહે છે.
 (૨) દીવાના મૂળસ્કોત સમા નવરાત્રિનું પ્રતીક અને શત્રુંજય પર્વતના શિખરની જેમ ગુજરાત ઉદ્વર્ગામી છે.
 (૩) ગુજરાત સાધુની જેમ ધ્યાન ધરી શકે છે અને છંદ તેમજ દુહાની રમજટ પણ બોલાવી શકે છે.
 (૪) ગાંધીજીના સત્યના હૃથિયારની દરે દિશાઓમાં બોલ-બાલા છે.

संभाषण

★ દરેકના પોતાના વતનની વિશેષતાઓ વિશે વર્ગમાં સામુહિક ચર્ચા કરો.

୫୯୮

★ ગુજરાતના જ્વાલાયક સ્થળોના ચિત્રો લગાડી તેની નીચે સંક્ષિપ્ત માહિતી લખી ચાર્ટ બનાવો.

ભાગિક સમજ

હું વાંચ્યુ ..... તમે પણ વાંચ્યો.

એવી આ ગુજરાતી છે

દેશ હોય કે વિદેશ પણ, મારી ભાષા મારી ઓળખ છે, આજ કરો સૌ સાથ પ્રતિશા, ‘મા’નું થાયે અપમાન, નસ-નસમાં ગુજરાતી સૌરભ, બે કાઠ છલકાતી છે. ગરવથી બોલો સૌ સંગાથે, મારી ભાષા ગુજરાતી છે...

એવી આ ગુજરાતી છે.

એવી આ ગુજરાતી છે.

માતૃભૂમિ હો, માતૃભાષા હો, જન્મ દેનારી માતા હો,
જે એથી શરમાયા એથી, સભ્યતા પણ શરમાતી છે.

- तुषार शुक्ल

એવી આ ગુજરાતી છે.

સદા સૌભ્ય શી વૈભવે ઊભરાતી,
મળી માતભાષા મને શલ્ગાતી

૮. સોનાનો થાળ

હરભાઈ ત્રિવેદી

૧૪ નવેમ્બર, ૧૯૮૧ના રોજ ભાવનગરના વરતેજ ગામે તેમનો જન્મ થયો હતો. તેમણે ભાવનગરની દક્ષિણામૂર્તિ સંસ્થાના છાત્રાલયમાં ગૃહ્યતિ તરીકે ફરજ બજાવી હતી. વિનય મંદિરમાં આચાર્ય તરીકે કામગીરી બજાવી હતી. તેઓ ઉત્તમ કેળવણીકાર હતાં. જીવનના બધા પાસાના સર્વાંગી વિકાસ માટે કેળવણીને તેઓ જરૂરી માનતા હતાં. શિક્ષણમાં તેઓ વિવિધ સફળ પ્રયોગ કરતાં, ‘દક્ષિણામૂર્તિ’, ‘છાત્રાલય’, ‘નૂતન શિક્ષણ’, ‘ધરશાળા’, જેવા વિવિધ સામયિકોનું તેઓ પ્રકાશન કરતાં હતાં. બાળકો માટે તેમણે તથાગત અને જીતક કથાઓ લખી. બાળ મનોવૈજ્ઞાનિક દાખિએ ‘મુંજુવતું બાળક’, ‘બાળકની કથની’, ‘કોઈને નહોતું કીધું’ જેવા પુસ્તકોનું સર્જન પણ કર્યું છે. ૧૯૭૮માં તેમનું અવસાન થયું હતું.

સૂર કૃતિનો

પ્રસ્તુત કૃતિમાં બેફેરિયાની વાત છે. બન્ને વાસણ વેચવાનો ધંધો કરે છે. બંને ફેરિયાના સ્વભાવમાં આસમાન-જમીનનો ફરક છે. એક બોધિસત્ત્વ છે તે પ્રામાણિક, શાંત અને ગ્રાહકને સંતોષ આપનારો છે. જ્યારે બીજે ફેરિયો તેનાથી તદ્દન વિપરીત સ્વભાવ ધરાવે છે. એટલે કે તે અપ્રામાણિક, ઉદ્ઘત, લોભી અને ગ્રાહકને છેતરનારો છે. પ્રામાણિક માણસોના વર્તનથી સૌ કોઈને આનંદ મળે. પરંતુ લોભી માણસો બીજાઓ માટે પણ નડતર બને છે. પરંતુ જ્યાં બંને માણસો ભેગા મળે છે, ત્યાં હંમેશાં પ્રામાણિક માણસની જ જીત થાય છે. તે બાબત લેખકે અહીં નાના નાના વાક્યો દ્વારા તદ્દન સરળ શબ્દોમાં અને ભાવવાહી શૈલીમાં રજૂ કરી છે.

એક જમાનામાં બોધિસત્ત્વ ફેરિયાનું કામ કરતા હતા. તે જ ગામમાં તેમના જેવો એક બીજે ફેરિયો પણ રહેતો હતો. પરંતુ તે લોભી અને લુચ્યો હતો. એક વખત બંને જણા એક શેરીમાં એકઠા થઈ ગયા. બોધિસત્ત્વે પેલા ફેરિયાને કહ્યું, ‘ભાઈ, આપણે બંને એક જ પ્રકારનો ધંધો કરીએ છીએ. જે આપણે એક જ શેરીમાં સાથે ફર્યા કરીએ, તો બંનેનો વેપાર ચાલે નહિ. માટે રોજ આપણે શેરીઓ વહેંચી લઈએ અને દરેક પોતપોતાની શેરીમાં ફરે એમ કરીએ. આવી શરત કરી બંને વેપારીઓ શહેરના જુદા જુદા લતામાં ફરવા લાગ્યા. હંમેશાં સાંજે લતાઓ વહેંચી લે અને બીજે દિવસે તે પ્રમાણે ફરે.

આ શહેરમાં એક વણિક કુટુંબ રહેતું હતું. પહેલાં તો તે કુટુંબ ખૂબ પૈસાદાર હતું. કુટુંબના મુખીને હંમેશાં સોનાના વાસણોમાં જમવાની ટેવ હતી. પરંતુ દૈવતશાત્ વેપારમાં ખોટ આવવાથી તે ગરીબ બની ગયું હતું. પછી તો થોડા વખતમાં કુટુંબનો મુખી મરણ પામ્યો. નસીબન્ને કુટુંબમાંથી એક પછી એક માણસ મરવા લાગ્યું. છેવટે એક વૃદ્ધ ડોશી અને એક દીકરી એમ માત્ર બે જણાં રહ્યાં. આખા ધરનાં વાસણો એક મોટા ઓરડામાં એકઠાં કરેલાં. જ્યારે જરૂર પડે, ત્યારે તેમાંથી એકાદ બે કાઢીને વેચે અને પોતાનું ગુજરાન ચલાવે. આ વાસણોના ઢગલાની અંદર સોનાનો એક મોટો થાળ રહી ગયેલો. લાંબે દિવસે તેના ઉપર ખૂબ ધૂળ ચડી ગયેતી, અને તે સોનાનો છે તેવી ખબરે ન પડે તેવો તેનો દેખાવ બની ગયેલો.

એક દિવસ લોભી ફેરિયો એ શેરીમાં ફેરી માટે નીકળ્યો. જુદા જુદા ઘાટનાં વાસણો જોઈને પેલી છોકરીનું મન એકાદ નવું વાસણ લેવાનું થયું. તે તરત જ દાઈમા પાસે ગઈ અને કહ્યું, ‘મને એક નવો ઘાટીલો કળશો અપાવોને, મા..’

‘પણ બહેન, આપણી પાસે એટલા પૈસા ક્યાં છે ?’

‘પણ મા, આપણો એક મોટું જૂનું ઠામ આપીએ, તો બદલામાં નવો નાનો કળશો ન આપે ? હું બોલાવી પૂછી જોઉં ?’

‘પૂછી જો, પણ મને લાગે છે કે આપશે નહિ.’

છોકરી દોડતી દોડતી ખડકી બહાર ગઈ અને પેલા ફેરિયાને બોલાવી આવી. ડોશીમાં બોલ્યાં, ‘ભાઈ, આ દીકરીએ વેન લીધું છે એટલે એક નાનોશો કળશો જોઈએ છે. તેથે રોકડા પૈસાથી નહિ.’

‘ત્યારે ?’ લોભી ફેરિયાએ આશ્વર્યથી પૂછ્યું.

‘તેના બદલામાં તને એક મોટું જૂનું ઠામ આપીએ. તારી મરજી હોય તો આપ. અમે ગરીબ માણસ છીએ. આપીશ તો પાડ થશે, ‘ડોશીમા બોલ્યાં અને પછી દીકરીને કહ્યું, ‘જ બેટા, પેલા ભંગારના ઓરડામાંથી થાળબાળ જેવું કંઈક લાવ જોઈએ.’

દીકરી તો દોડતી ગઈ અને અકસ્માત પેલો સોનાનો થાળ ઉપાડીને લઈ આવી. ડોશીમાએ તે પેલા વેપારીના હાથમાં મૂક્યો અને જવાબની વાર જેતાં બેદાં. થાળ હાથમાં આવતાં જ પેલા ફેરિયાએ ઉપરથી ધૂળ ખંખેરી અને કાટલું હાથમાં લઈ તેના ઉપર મોટો લીટો કાઢ્યો. થાળ સોનાનો હતો તેની તેને ખાતરી થઈ. આ ડોશી કે છોકરી તે જાણતાં નહોતાં એ પણ તેને સમજયું. બહુ જ થોડા બદલામાં પડાવી લેવાની તેની દાનત થઈ. તેણે ડોશીમાને પૂછ્યું, ‘શું લેવું છે આ ભંગારનું ? આ તો સાવ જૂનો અને કટાઈ ગયેલો છે.’

‘ભાઈ, આ થાળના બદલામાં એક કળશો આપી જા..’

ગુસ્સે થયો હોય એવો ડોળ કરી ફેરિયો મોટેથી બોલ્યો, ‘અરે કળશો શું, એક નાની ટબૂડી પણ નહિ આવે ! કહો તો ચાર આના રોકડા આપું.’

‘ના રે ભાઈ, મારે વેચવો નથી. મારે તો બદલામાં કળશો જોઈએ છે.’

પેલા લોભિયાને મનમાં થયું કે આમ આજે આ ડોશી નહિ માને. થાળમાં કંઈ માલ નથી તેમ આજે તેના મન ઉપર ઠસાવું તો બે દિવસ પછી જરૂર સસ્તામાં આપી દેશે. આમ વિચારી તેણે ફરીથી થાળને આમતેમ ફેરવીને તપાસી જેવાનો ઢોંગ કર્યો અને થાળને પછાડીને બેદરકારીથી તે બહાર નીકળી ગયો.

બીજે દિવસે શરત પ્રમાણે બોધિસત્ત્વ એ શેરીમાં ફેરી કરવા નીકળ્યા. પેલી છોકરી મા પાસે દોડતી દોડતી ગઈ અને ફેરિયાને બોલાવી લાવવાનું પૂછ્યા.

‘પણ બેટા, ગઈ કાલે જ એણે તો ના કહી હતી ને ?’

‘મા, આ કાલવાળો ફેરિયો નથી. આ તો કોઈ બીજે છે.’

‘તો એને પણ બોલાવી પૂછી જો..’

છોકરીને તો નવો કળશો લેવાની હોંશ હતી તેથી તે દોડતી દોડતી ઘર બહાર ગઈ, અને પોતાની મા બોલાવે છે એમ કહીને ફેરિયાને અંદર લઈ આવી.

બોધિસત્ત્વ એક પછી એક ઢામનો ઢગલો કરવા લાગ્યા. તેમના મનમાં આશા હતી કે અહીં માલ દીક પણ વેચાશે. પણ ત્યાં ડોશીમા બોલ્યાં, ‘મારે તો એક નવો કળશો જોઈએ છે. એક જૂના થાળના બદલામાં આપી શકતો હોય તો આપ. આ તો મારી દીકરીએ વેન લીધું છે. બાકી મારી પાસે તો નવાં વાસણો ખરીદવાના પૈસા છે જ નહિ.’

આટલું કહીને તેણે છોકરીને થાળ લાવવાનું કહ્યું. દોડતી જઈને છોકરી થાળ લાવી. ડોશીમાએ તે ફેરિયાના હાથમાં મૂક્યો. થાળ પર નજર પડતાંની સાથે જ બોધિસત્ત્વ કળી ગયા કે થાળ સોનાનો છે. તેમણે થાળને ચારે કોરથી તપાસી લીધો. તેમણે ડોશીમાને કહ્યું, ‘માતા, આ થાળ સોનાનો છે, અને તેની કિંમત લગભગ એક હજર રૂપિયા થવા જય તેમ છે. મારી પાસે તો એટલા બધા પૈસા છે પણ નહીં.’

ડોશીમા તો સાંભળીને હિંગમૂઢ બની ગયાં ! તેમણે કહ્યું, ‘પણ ભાઈ, ગઈ કાલે એક તારા જેવો કોઈ આવ્યો હતો. એ તો કહેતો હતો કે આની કિંમત પચીસ પૈસા જેટલી પણ નથી !’

‘એમ કે !’ બોધિસત્ત્વે કહ્યું, ‘પણ માણ, આ થાળ સોનાનો છે. અને તેની કિંમત ખરેખર હજર રૂપિયા જેટલી છે.’

‘ભાઈ,’ ડોશીમાએ કહ્યું, ‘મને તો આ વાસણોમાંથી તને દીક લાગે તે એક કળશો આપ. મારે તો છોકરીને રાણ કરવી છે.’

બોધિસત્ત્વે કહ્યું, ‘મારી પાસે પાંચસો રૂપિયા રોકડા છે અને ત્રણસો રૂપિયા જેટલાનાં વાસણો છે. તે બધું જે તમે રાખી લો, તો જ આ થાળ હું લઈ જાઉ.’ એમ કહીને બોધિસત્ત્વે પાંચસો રૂપિયા અને બધાં વાસણોનો ઢગલો કર્યો. ધણી આનાકાની પછી ડોશીમાએ તે સ્વીકાર્યું પોતાના ત્રાજવા અને તોલાં લઈ બોધિસત્ત્વ ચાલ્યા ગયા.

બીજે દિવસે પેલા લોભી ફેરિયાથી રહેવાયું નહિ. તેથી શરતનો ભંગ કરીને પણ સાંજના વખતે તે શોરીમાં આવ્યો અને ડોશીમાને કહ્યું, ‘લાવો પેલી થાળી. તેમાં માલ તો નથી, પણ તમારી છોકરીની દ્વાં આવે છે તે લો આ કળશો.’

‘લુચ્યા, લોભી,’ ડોશીમા તાડુક્યાં, ‘મને છેતરી જવા ધારતો હતો ? એ થાળ તો સોનાનો હતો. બિચારો પેલો ફેરિયો આવ્યો, ત્યારે જ મેં તો જાણ્યું. ચાલ્યો જ અહીંથી. એ થાળના તો મને હજર ઢપિયા ઊપજ્યા !’

ડોશીમાએ બધી હકીકત આ લોભી ફેરિયાને કહી દીધી અને તેની લુચ્યાઈ માટે ઠપકો આપી તેને હંકી કાઢ્યો.

અધ્યાપન સેકેત

પ્રસ્તુત ફૂતિના અધ્યાપનની શક્યાત કરતાં પહેલાં પ્રામાણિકતાનું મૂલ્ય દર્શાવતી કોઈપણ એક વાર્તા કહીને ઉદાહરણ પૂરું પાડવું. આપણી આસપાસ જુદાજુદા સ્વભાવ દર્શાવતા અનેક લોકોમાંથી પ્રામાણિક લોકોને ઓળખી શકવાની જુદીજુદી યુક્તિ-પ્રયુક્તિઓ વિશે સમૂહમાં ચર્ચા કરવી. લઘુપ્રશ્નો દ્વારા પાઠના વિષયવસ્તુનું સ્પષ્ટીકરણ કરવું. જરૂરી લાગે ત્યાં વ્યવહારિક સમજ આપવી. ઘણી વખત અપ્રામાણિક, લુચ્યા અને ઉદ્ઘત લોકો મીઠા શબ્દો બોલીને અથવા નિર્દોષતાનો દંબ કરીને આપણી પાસે સારા હોવાનો ડોળ કરતાં હોય છે. તેમને ઓળખવાની વિવેકબુદ્ધિ કેળવવાની પ્રેરણા આપવી. બોધિસત્ત્વ જેવા પ્રામાણિક વેપારીની કહર કરવી અને લોભી તેમજ લાલચી વેપારીને પાઠ શીખવવા હંમેશા તૈયાર રહેવું જોઈએ તેવી ભાવના દઢ કરવી.

સ્વાધ્યાય

સ. ૧. નીચેના શબ્દો માટે પાઠમાં વપરાયેલા શબ્દો શોધો.

(૧) કપટી	(૨) નગદ	(૩) આભાર	(૪) નિર્વાહ
(૫) વાસણ	(૬) ખડકલો	(૭) મહોલ્લો	(૮) ચકિત

સ. ૨. રૂઢિપ્રયોગ અને તેના અર્થને યોગ્ય રીતે જોડો :

વિભાગ ‘અ’

(૧) વેન લેવું	(અ) ભગાડી મૂકવું
(૨) કળી જવું	(બ) ખોટો દંબ કરવો
(૩) પડાવી લેવું	(ક) હા-ના કરવી
(૪) હંકી કાઢવું	(દ) સમજ જવું
(૫) ડોળ કરવો	(દિ) હઠ કરવી
(૬) આનાકાની કરવી	(દ્વ) છીનવી લેવું

વિભાગ ‘બ’

સ. ૩.	અનુસ્વારથી બદલાતા અર્થ લખો : દા.ત. હોશ - ભાન; હોશ - ઉમંગ, ઈચ્છા	
(૧)	ઉદ્ર - -----	(૨) બગલો - ----- બંગલો - -----
(૩)	મે - -----	(૪) રગ - ----- રંગ - -----
(૫)	જગ - -----	(૬) લગડી - ----- લંગડી - -----
(૭)	ગાડી - -----	(૮) વાસ - ----- વાંસ - -----

સ. ૪.	શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ આપો :	
(૧)	ગલીએ ગલીએ ફરીને માલ વેચનાર	- -----
(૨)	તૂટેલાં ફૂટેલાં વાસણો કે અન્ય સરસામાન	- -----
(૩)	તક ઝડપીને ફાયદો ઉઠાવનાર	- -----
(૪)	કદીયે ખૂટે નહિ તેવું	- -----
(૫)	જેને સંતોષ જ ન થાય તે	- -----

સ. ૫.	અર્થ બદલ્યા વગર વાક્યનું ઢપાંતર કરો :	
	દા.ત. : મૂર્ખ ફેરિયો આવું કામ કરે. જવાબ : શાણો ફેરિયો આવું કામ ન કરે.	
(૧)	લોભી ફેરિયાની વર્તણૂક સારી નહોતી.	(૨) બોધિસત્ત્વ બેઈમાન નહોતો.
(૩)	બોધિસત્ત્વે જે કર્યું તે ભૂલવા જેવું નથી.	(૪) સગવડભરી મુસાફરી બધાંને ગમે છે.

સ. ૬.	ઓળખો :	
(૧)	વેપારમાં ખોટ આવવાથી ગરીબ બની જનાર	- -----
(૨)	દાઢીમા પાસે કળશો લેવાની જુદ કરનાર	- -----
(૩)	થાળને પછાડીને બેદરકારીથી બહાર નીકળી જનાર	- -----
(૪)	પાંચસો ઝિયા અને બધાં વાસણ આપીને થાળ લઈ જનાર	- -----
(૫)	ફેરિયાને ઠપકો આપી હંકી કાઢનાર	- -----

સ. ૭.	યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરીને વાક્ય ફરીથી લખો :	
(૧)	બન્ને ફેરિયાઓ -----	
	(અ) કપડાં વેચવાનું કામ કરતા (બ) શાકભાજુ વેચવાનું કામ કરતા (ક) વાસણ વેચવાનું કામ કરતા	
(૨)	બોધિસત્ત્વ સ્વભાવથી -----	
	(અ) ઈમાનદાર, સમજુ, ઉદાર હતો (બ) સમજુ હતો, પણ દાનત ખરાખ હતી (ક) લોભી, કંબૂસ, કપટી હતો	
(૩)	વણિક કુટુંબ ઘસાઈ ગયું હતું. કારણ કે -----	
	(અ) કુટુંબમાંથી એક પછી એક બધાં મૃત્યુ પામ્યાં હતાં (બ) કુટુંબમાં કોઈ નોકરી કરનારું નહોતું	
	(ક) વેપારમાં ખોટ આવવાથી બધું જ ચાલી ગયું હતું	

- (૪) છોકરી ફેરિયાને બોલાવી લાવી. કારણ કે તેને _____
(અ) ઘાટીલો કળશો જેર્હતો હતો   (બ) નવા વાસણો લેવા હતાં   (ક) નવી થાળી જેર્હતી હતી

સ. ૮. ઘટનાને યોગ્ય કમ પ્રમાણે લખો :

- (૧) લોભી ફેરિયો ચાર આના આપવા તૈયાર થયો.
  - (૨) ડોશીમાએ લોભી ફેરિયાને કાઢી મૂક્યો.
  - (૩) બજ્જે ફેરિયાઓએ લતાઓ વહેંચી લીધા.
  - (૪) એકાદ - બે વાસણ વેચીને ડોશીમા ગુજરાન ચલાવતા
  - (૫) બોધિસત્ત્વે સોનાના થાળની કિંમત હુંજર રૂપિયાની બતાવી.

સ. ૬. નીચેના વાક્યો ખોલનારને ઓળખી તેનું નામ કહો.

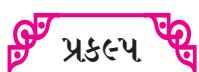
(૧) 'ભાઈ, આપણે બજે એક જ પ્રકારનો ધંધો કરીએ છીએ.'	-
(૨) 'મારી પાસે તો એટલા બધા પૈસા છે પણ નહિએ.'	-
(૩) 'તો એને પણ બોલાવી પૂછી જો.'	-
(૪) 'મને એક નવો ઘાટીલો કળશો અપાવો ને, મા.'	-
(૫) 'લાવો પેલી થાળી.'	-

સ. ૧૦. નીચેની કહેવતોમાંથી કૃતિને લાગુ પડતી કહેવત શોધો અને તે તમારા શબ્દોમાં સમજવો :

(૧) અક્ષલનો ઓથમીર	(૨) અતિ લોભ તે પાપનું મૂળ
(૩) બાંધી મૂઢી લાખની, ખૂલી ગઈ તો ખાકની	(૪) કરણી તેવી ભરણી

★ તમે બેમાંથી ક્યા ફેરિયાના વિચારો સાથે સહમત છો અને શા કારણથી તેની ર્ચાં સમૃહમાં કરો.

★ પ્રાચીન સમયના કોઈપણ ચાર વાસણોના ચિત્રો ઈન્ટરનેટ પર જુઓ, ઓળખો અને તમારી પ્રોજેક્ટ બૂકમાં દોરો.

ભાષિક સમજ

નીચેના વાક્ય ભત્કાળમાં બદલો :

- (૧) ડોશીમા થાળ ફેરિયાના હાથમાં મૂકે છે. (૨) ફેરિયો થાળને આમતેમ ફેરવીને જુએ છે.
 (૩) છોકરી દોડતી દોડતી ફેરિયાને બોલાવી લાવે છે. (૪) લોભી ફેરિયો બેઈમાની કરે છે.

★ સર્વનામ ઓળખી તેને રેખાંકિત કરો :

- (૧) તે લોભી અને લુચ્યો હતો. (૨) આટલું કહીને તેણે છોકરીને થાળ લાવવાનું કહ્યું.
 (૩) લાંબે દિવસે તેના ઉપર ખૂબ ધૂળ ચડી ગયેલી. (૪) આપણે બજે એક જ પ્રકારનો ધંધો કરીએ છીએ.

★ વિશેષજ્ઞ કે વિશેષજ્ઞ લખો :

(૧) સોનાનો _____
(૪) ધાટીલો _____

(૨) _____ ડિપિયા
(૫) પૈસાદાર _____

(૩) _____ ફરિયો
(૬) _____ ડોશી

હું વાંચું ..... તમે પણ વાંચો.

જેવું કરીએ એવું ભરીએ

એક ગામમાં કોઈ એક બેંકની મોટરકાર આવી. અંતરિયાળ ગામ હોવાથી ગામમાં ભાગ્યે જ મોટરકાર જેવા મળતી. આથી ઘણા લોકો ગાડી આવતા જ ભેગા થવા લાગ્યા. મોટરકારમાંથી ૪ અધિકારીઓ નીચે ઉત્તર્યા અને ગામલોકોને છગનભાઈ અને મગનભાઈનું સરનામું પૂછ્યું. લોકોએ બંનેના ઘર બતાવ્યા એટલે બે અધિકારીઓ છગનભાઈને ત્યાં ગયા અને બે અધિકારીઓ મગનભાઈને ત્યાં ગયા.

છગનભાઈને ત્યાં ગયેલા અધિકારીઓએ છગનભાઈને કહ્યું, “ભાઈ, તમે અમારી બેંકમાંથી લોન લીધી હતી. તમે લોનના હપ્તા નિયમિત ભરતા નથી માટે બેંકે તમારું આ મકાન જપ્ત કરવાનો નિર્ણય કર્યો છે. અમે બેંક તરફથી આપને ચેતવા આવ્યા છીએ કે જ હિવસમાં બાકી હપ્તા સહિતની તમામ લોન ભરપાઈ કરી દો નહીંતર તમારા મકાનને જપ્ત કરી લેવામાં આવશે. નોટિસ આપીને અધિકારીઓ નીકળી ગયા.”

મગનભાઈને ત્યાં ગયેલા અધિકારીઓએ મગનભાઈને કહ્યું, “ભાઈ, તમે અમારી બેંકમાં અમુક રકમ ડિક્સ ડિપાઝિટ તરીકે મૂકી હતી. તમે મૂકેલી રકમ વ્યાજ સહિત બમણી થઈ ગઈ છે. અમારી બેંક હવે ગ્રાહકોને હોમ સર્વિસ પૂરી પાડે છે અને માટે તમારી રકમ પરત કરવા માટે અમે આવ્યા છીએ. આ ડૉક્યુમેન્ટ પર સહી કરો અને આપની રકમ સ્વીકારો.”

બેંકના અધિકારીઓ છગનભાઈના દુશ્મન નહોતા અને મગનભાઈના સગા નહોતા. આમ છિતાં છગનભાઈને વ્યાજ સહિત રકમ ભરવા માટે સૂચના આપી છગનભાઈને અને એના પરિવારને દુઃખી કર્યા અને મગનભાઈને વ્યાજ સહિત રકમ પરત કરી મગનભાઈ અને એના પરિવારને આનંદ આપ્યો.

આપણી સાથે પણ આમ જ થાય છે. આપણે કોઈને સ્થિત આપીએ તો એ પણ વ્યાજ સહિત પરત આવે છે અને આંસુ આપ્યા હોય તો એ પણ વ્યાજ સાથે પાછા આવે છે. જીવનમાં આવતું સુખ કે દુઃખ આપણે ડિપોઝિટ કરી છે કે લોન લીધી છે તેના પર આધાર રાખે છે.

- શૈલેષ સગપરિયા

વાણી, વર્તન અને કાર્ય... વિચારોનું પ્રતિબિંબ છે.

૬. કોમ્પ્યુટર વસંત

ડૉ. હર્ષદિવ માધવ

ડૉ. હર્ષદિવ માધવનું ખૂળ નામ હર્ષવદન મનસુખલાલ જની છે. તેમનો જન્મ ૨૦ ઓક્ટોબર, ૧૯૫૪ના રોજ ભાવનગરના વારતેજ ગામમાં થયો હતો. તેમણે ગુજરાતી તથા સંસ્કૃત ભાષામાં સાહિત્ય સર્જન કર્યું છે. તેઓ અનુ આધુનિક યુગના કવિ છે. ‘હાથ ફંફોસે આંધળા સુગંધને’ તેમનો કાવ્યસંગ્રહ છે. તેમણે વિવેચન અને સંપાદનના પુસ્તકો પણ આપ્યા છે. ગુજરાત સંસ્કૃત એક્ટેભી એવોઈ, કાલીદાસ એવોઈ, ભારતીય ભાષા પરિષદ એવોઈ, સાહિત્ય ગૌરવ પુરસ્કાર જેવા અનેક સન્માનોથી તેઓ સન્માનિત થયા છે.

સૂર ફૂલનો

પ્રસ્તુત કાવ્યમાં કવિએ વસંત ઋતુનો વૈભવ કોમ્પ્યુટરની ભાષામાં વર્ણિત્યો છે. આ વર્ણન આજના ટેકનોલોજી યુગમાં મનભાવન બની રહે છે.

કોમ્પ્યુટરની કોઈ ફાઈલ ખોલવા પાસવર્ડ નાખીએ છીએ. તેમ ફાગણ મહિનાની ફાઈલ ખોલવા બગીચાઓ વસંતનો પાસવર્ડ નાંબે છે. વૃક્ષોને નવી નવી ડાળીઓ ફૂલવાથી તેની સ્કીન રંગીન અને આકર્ષક લાગે છે. ડાળીઓ પર કળીઓ રૂપી ‘વિન્ડો’ ખૂલતાંની સાથે પતંગિયાંના ટોળેટોળાં આવી ચેડે છે. જેઓ ફૂલોનું મધ્ય ચાખવાના ‘મેનુ’થી ફૂલો તરફ આકર્ષિય છે. ભમરાઓ પણ ઉતાવળા બનીને ફૂલોની આસપાસ ગુંજન કરવા લાગે છે.

આંબાની મંજરીઓ મહોરી ઉઠે છે. પાનખરમાં પાંદાંમાં ઘૂસી ગયેલો વાઈરસ વસંતમાં દૂર થઈ જવાથી વૃક્ષો નવપત્રલિત બને છે. કોઈપણ જતના રંગ કે બ્રશ રૂપી કમાન્ડ આપ્યા વગર જ રંગબેરંગી ફૂલો ઝીલી ઉઠે છે. તેમના સૌદર્યરૂપી સંદેશાઓ કોયલ પોતાના ટહુકરૂપી મોબાઈલમાં ઝીલી લે છે.

વૃક્ષ કોમ્પ્યુટરના ‘માઉસ’ પર મલયાનિલની લહેરખી આવતા તેની વેલીઓ સ્નેહથી લચી પડે છે. પક્ષીઓ આનંદથી નાચી ઉઠે છે. માણસો પણ મિત્રો સાથે વસંતની મજા માણે છે.

ઉપવન ‘વસંત’ એવો પાસવર્ડ મોકલે ત્યાં

ફાગણની ખૂલ્લી ગઈ ફાઈલ
વૃક્ષોનો સ્કીન આજ એવો રંગીન

જુઓ ડાળીઓની નવી નવી સ્ટાઈલ !
કળીઓએ વાસેલી ‘વિન્ડો’ ખોલી તો મળ્યાં

સામે પતંગિયાનાં ટોળાં,
‘મેનુ’માં ચાખવાનું મધનું ટીપું ને
જરા ચૂમવાનાં ફૂલોને ભોળાં !
ભમરાઓ રધવાયા-આખ્યું ઉદારતાથી

આંબાથી મંજરીએ સમાઈલ !
પીળા પડવાનો ચલો વાઈરસ દૂર થયો,
ઝાડ ઝાડ પ્રગટ્યો ઉમંગ
‘પેન્ટ બ્રશ’ એવા કમાન્ડ વિના ભીત્યા છે
કૂલોના સાવ ફેશ રંગ !
પુષ્પોના એસ.એમ.એસ. વાંચીને કોયલ પણ
જેડે છે સામે મોખાઈલ...
મલયાનિલ ‘માઉસ’ ઉપર આંગળીઓ ફેરવે ત્યાં
પ્રેમે લચી જતી વેલીઓ
ખૂંણે લપાઈ જુઓ બેઠાં વિહંગ
અને અડકીને બેઠી સહેલીઓ;
વેબસાઈટ પુષ્પો ને પ્રેમની છે એક
અને મહેકવું છે—એ છે પ્રોફાઈલ...

અધ્યાપન સંકેત

પ્રસ્તુત ફૂતિનું અધ્યાપન કરાવવાની શરૂઆતમાં આપણી મુખ્ય અતુઓ અને પેટા અતુઓ વિશે સહીય ચર્ચા કરીને વસંત અતુની જરૂરી માહિતી આપવી. વસંત અતુના વૈભવનું વર્ણન વિદ્યાર્થીઓને પ્રશ્નો પૂછીને તૈયાર કરવું.

ત્યારપણી કોમ્પ્યુટરની ભાષામાં વસંતના વૈભવને વ્યક્ત કરવા માટે ‘પાસવર્ડ’, ‘ફાઈલ’, ‘સ્ક્રીન’, ‘વિન્ડો’, ‘મેનુ’, ‘વાઈરસ’, ‘પેન્ટ બ્રશ’, ‘માઉસ’, ‘કમાન્ડ’, ‘એસ.એમ.એસ.’ અને ‘વેબસાઈટ’ જેવા શબ્દોને કાવ્યમાં જે રીતે નિરૂપ્યા છે તેને સરળ ભાષામાં સમજાવવા.

પુષ્પો અને પ્રેમની વેબસાઈટ એકસરખી અર્થાત સમાન જ છે. તેમની પ્રોફાઈલ બસ મહેક્યા કરવાની છે. જેમ પુષ્પોને મહેક્યા વગર ચાલે નહિ તેમ પ્રેમની સુવાસ પણ કદી છાની રહી શકતી નથી તે સમજાવવું.

સ્વાધ્યાય

સ. ૧. નીચેના શબ્દો માટે કાવ્યમાં વપરાયેલા શબ્દો શોધો.

(૧) બગીચો	(૨) કુંદું	(૩) રંક	(૪) મધુકર
(૫) મહોર	(૬) કોકિલા	(૭) સ્નેહ	(૮) પક્ષી

સ. ૨. નમૂના પ્રમાણે યોગ્ય ક્રમમાં લખો : દા.ત. : મૂળ, થડ, ડાળી, ફૂલ, ફળ

(૧) વાદળાં, પાણી, વરસાદ, વરાળ, નદી	(૨) માગશર, મહા, કારતક, ફાગણ, પોષ
(૩) વિન્ડો, ફાઈલ, સ્ટાર્ટ, પાસવર્ડ, મેનુ	(૪) વાવવું, નીદવું, બી, લણવું, ઘેડવું

સ. ૩. શબ્દની અંતાક્ષરી પૂર્ણ કરો :

(૧) વસંતઅતુ → ----- → ----- → -----
(૨) મલયાનિલ → ----- → ----- → -----

- (3) વૃક્ષ $\rightarrow$ _____ $\rightarrow$ _____ $\rightarrow$ _____
(4) સહેતી $\rightarrow$ _____ $\rightarrow$ _____ $\rightarrow$ _____

સ. ૪. વિસંગત શબ્દ ફરતે ગોળ કરો :

(૧) બગીઓ	ઉપવન	વાડી	બાગ	(૨) ભમરો	મધુકર	મકરંદ	ભમર
(૩) પ્રેમ	મમતા	હેત	સ્નેહ	(૪) ડાળી	વૃક્ષ	તરુ	જાદ

સ. ૫. યોગ્ય રીતે જોડો :

વિભાગ ‘અ’	વિભાગ ‘બ’
(૧) કોમ્પ્યુટર	(અ) સાકેતિક શબ્દ
(૨) કમાન્ડ	(બ) પડ્દો
(૩) પાસવર્ડ	(ક) સંકેતસ્થળ
(૪) સ્ક્રીન	(દ) સંગાળક
(૫) વેબસાઈટ	(એ) આદેશ

સ. ૬. યોગ્ય રીતે જોડો :

વિભાગ ‘અ’	વિભાગ ‘બ’
(૧) ઉપવન	(અ) મોબાઇલ જેટે
(૨) કળીઓ	(બ) સ્માર્ટલ આપે
(૩) મંજરી	(ક) એસ.એમ.એસ.મોકલે
(૪) પુષ્પો	(દ) પાસવર્ડ મોકલે
(૫) કોયલ	(એ) વિન્ડો ખોલે

સ. ૭. કાવ્યની પંક્તિઓને યોગ્ય ફુમાં ગોઠવો :

(૧) વૃક્ષોનો સ્ક્રીન આજ એવો રંગીન	(૨) ઉપવન ‘વસન્ત’ એવો પાસવર્ડ મોકલે ત્યાં
(૩) જુચ્છો ડાળીઓની નવી નવી સ્ટાઇલ !	(૪) ફાગણની ઘૂલી ગઈ ફાઈલ

સ. ૮. નીચેના અર્થ દર્શાવતી પંક્તિ લખો :

- (૧) કળીઓ જ્યારે ‘વિન્ડો’ ખોલે છે ત્યારે પતંગિયાંના ટોળેટોળાં સામે દેખાય છે.
(૨) પાનખર અતુમાં ધૂસી ગયેલો ‘વાઈરસ’ વસંત અતુમાં દૂર થતાં જ વૃક્ષો નવપત્રલિંગિત બને છે.
(૩) રંગબેરંગી ફૂલોથી આકર્ષાઈને કોયલ મીઠા ટહુકા કરે છે.

સ. ૯. ખાલી જગ્યામાં યોગ્ય શબ્દ મૂકો :

- (૧) ‘પેન્ટ બ્રશ’ એવા _____ વિના ખીલ્યા છે. ફૂલોના સાવ ફેશ રંગ !
(૨) _____ પુષ્પો ને પ્રેમની છે એક અને મહેકવું છે-એ છે પ્રોફાઈલ...
(૩) ભમરાઓ _____ આખ્યું ઉદારતાથી આંબાથી મંજરીએ સ્માર્ટલ !

સ. ૧૦. કાવ્યનો ભાવવાર્થ તમારા શબ્દોમાં લખો.

- ★ વસંત અતુને અતુઓની રાણી કહેવા પાછળના તર્ક-વિર્તક કરી વર્ગમાં સમૂહચર્ચા કરો.
★ મુખ્ય ત્રણ અતુ અને છ પેટા અતુઓ વિશે માહિતી મેળવીને સુંદર પ્રકલ્પ તૈયાર કરો.

ભાષિક સમાજ

- ★ સંધિનો વિશ્રણ કરો :
- (૧) ભલયાનિલ સ્વાધ્યાય (૩) વિવેકાનંદ (૪) ચિંતાતુર (૫) રામેશ્વર (૬) મંત્રોચ્ચાર
- ★ રેખાંકિત શબ્દ પરથી ભાવવાચક નામ બનાવી ખાલી જગ્યા પૂરો :
- (૧) ઉદાર માનવીની _____ અને સ્પર્શી ગઈ. (૨) ભોળાં બાળકોનું _____ બધાંને આકર્ષે છે.
(૩) મહાન વૈજ્ઞાનિકોની _____ તેમની નવી શોધોને આભારી છે. (૪) કડવાં કારેલાંની _____ બધાંને ગમતી નથી.

★ કૌંસમાં આપેલા હિયાપદને ‘....વાનું’નું ડ્રેપ લગાવી ખાલી જગ્યા પૂરો :

- દા.ત. : મેનુમાં (ચાખવું) _____ મધનું ટીપું હતું. જવાબ : મેનુમાં ચાખવાનું મધનું ટીપું હતું.
- (૧) વસંતત્રણતુને (મહાલવું) _____ આનંદ અનેરો છે.
- (૨) ઢીપ (પ્રગટાવવું) _____ કાર્ય મુખ્ય અતિથિ કરશે.
- (૩) પાનખરમાં પાંદડાં પીળાં (પડવું) _____ અને (ખરવું) _____ શક્ષ થાય છે.
- (૪) વસંતત્રણમાં છોડ પર કળીઓ (ખીલવું) _____ શક્ષ થાય છે.

★ વાક્યો બહુવચનમાં ફેરવો.

- (૧) પુજ્યનો એસ. એમ. એસ. વાંચી કોયલ ટહુકે છે. (૨) ભમરો ફૂલ પર ગુંજરવ કરે છે.
- (૩) કળીએ વિન્ડો ખોલી તો પતંગિયાનું ટોળું મળ્યું. (૪) ડાળીની નવી સ્ટાર્ટલ જેવા મળી.

હું વાંચું ..... તમે પણ વાંચો.

પંચમી આવી વસંતની

કોકિલ, પંચમ બોલ બોલો
કે પંચમી આવી વસંતની.
દુઃખણા વાયરાનાં આ શાં અડપલાં !
ઉધડ્યાં લતાઓનાં યૌવનનાં સપનાં,
લાગ્યો જગ્યાં એક વાયુઝોલો -
કે પંચમી આવી વસંતની
મંજરી, મત થઈ ડોલો
કે પંચમી આવી વસંતની.
આંબે આંબે હસે રસની કટોરીઓ,
ગાતાં ભમતાં ભૂંગ પ્રેમ તાણી હોરીઓ.
આછો મકરંદ મંદ ઢોળો
કે પંચમી આવી વસંતની
આતમ, અંતરપટ ખોલો, કે પંચમી આવી વસંતની
ચેતના આ આવી ખખડાવે છે બારણાં,
હેતે વધાવી એને લો રે ઓવારણાં.
જીલે શો સૂષ્ણિનો હિંડોળો ! કે પંચમી આવી વસંતની.

- ઉમાશંકર જેશી

ટેક્નોલોજી યુગમાં પ્રકૃતિ ના ભૂલીએ.

૧૦. ડાયનેમો

નગેન્ડ્ર વિજય

ગુજરાતમાં જન્મેલા નગેન્ડ્ર વિજયગુપ્ત મૌર્ય ગુજરાતી ભાષાના વિજ્ઞાન લેખક, પત્રકાર અને પ્રકાશક છે. તેમણે પ્રથમ ગુજરાતી વિજ્ઞાન સામચિક સ્કોપની શરૂઆત કરી હતી, અનેક પુસ્તકો પણ લખ્યા છે જેવાંકે, ‘ઈન્ડોપાક વોર-૧૬૭૧, વર્લ્ડવોર ૧ અને ૨, સફારી, નેચર એન્ડ એનિમલ વગેરે. હાલ તેઓ ગુજરાતી ભાષાના પ્રથમ નામાંકિત વૈજ્ઞાનિક માસિકનું પ્રકાશક પદ સંભાળી રહ્યાં છે. ૧૪ વર્ષની ઉંમરથી જ તેમણે લખવાનું શરૂ હતું. તેમણે મુંબઈ ખાતે બી.કોમ.ની પદવી મેળવી હતી. તેમના પુત્ર હર્ષલ પુરુષ પણ વિજ્ઞાન લેખક છે.

સૂર ઝૂતિનો

પ્રસ્તુત ઝૂતિમાં બ્રિટનના સ્ટીવન ફેઈન નામના ‘ડાયનેમો’ વિશેની વાત કરવામાં આવી છે. જન્મથી જ તકલીફોથી ઘેરાયેલા સ્ટીવનને અન્ય બાળકોએ આપેલા ત્રાસને સહન કરવો પડ્યો હતો. હિણપતની લાગણી અનુભવતો સ્ટીવન માનસિક સધિયારો લેવા ‘સુપરમેન’, ‘બેટમેન’ કે ‘સ્પાઇડર મેન’ જેવી ફિલ્મો જેઈ પોતાની જતને તેની સાથે તુલના કરી તેવી કલ્પનામાં રચ્યોપચ્યો રહેતો. તેના પરનાના થ્રેમ્સ્સે તેને કેટલાંક જદુ અને સામેની વ્યક્તિની શક્તિને ખેંચી લેતા શીખવ્યું પછી પોતાને હેરાન કરતાં છોકરાઓને તેણે પાઠ ભણાવ્યો. પોતાની જદુઈ તાકાતનો પરચો બતાવ્યો. પછી તેના માનપાન વધી ગયા.

જદુગરોના એક અધિવેશનમાં સ્ટીવને પોતાની એવી જદુગરી પેશ કરી કે એક પ્રોફેશનલ જદુગરે તેને ‘ડાયનેમો’ કહીને નવાજ્યો. આમ પોતાનામાં રહેલી નબળાઈને સ્ટીવને પોતાના આત્મવિશ્વાસથી વરદાનમાં ફેરવી નાખી તે વાત લેખકે અસરકારક શૈલીમાં રજૂ કરી છે.

૨૫ જૂન, ૨૦૧૧ના દિવસે બ્રિટનના લંડન શહેરના વેસ્ટમિન્સ્ટર બ્રિજ પરથી પસાર થતા રાહદારીઓના પગ એકાએક થંભી ગયા. સ્તરબ્ધ બની ગયેલા લોકો એ દશયને નજરે જેયા છતાં સાચું માનવા તૈયાર નહોતા કે જે થેમ્સનું અરાજક વહેણ દર વર્ષે લંડન શહેરના ૪૦-૫૦ લોકોનો ભોગ લે છે એ થેમ્સ નદીના પદ્ધતિમકાઠી ઊંડા શાસ લેતા ઉલેલો એકવડા બાંધાનો યુવાન પોતાના બંને હાથ ફેલાવીને વહેણ તરફ આગળ વધ્યો અને નદીના તળિયે નહિ, પણ નદીની સપાટી પર ડગલાં ભરવા લાગ્યો. માત્ર તેનો પાનીનો ભાગ પાણીમાં રૂભેલો હતો. ‘અરે આ તો ડાયનેમો છે !’ નો પોકાર ઉઠતા ત્યાં ઉભેલા લોકોમાં ચિંતાને બદલે અચરજનું મોણું ફરી વળ્યું.

ગ્રીઝ ઋતુ હોવા છતાં વાતાવરણમાં શરીરને કંપાવતી ઢંડી હતી. ૨૮ વર્ષાંથી ડાયનેમો તેના બેચેની પગ થેમ્સનો વેગવાન પ્રવાહ અનુભવી રહ્યો હતો. બાકીના શરીર પર પવનનું જેર વરતાતું હતું. ડાયનેમો સંતુલન જળવવા બંને હાથ ફેલાયેલા રાખી પ્રયત્નપૂર્વક મથતો હોય એમ જણાતું હતું. ડાયનેમોએ ધીમી ચાલે લગભગ ૧૨૫ મીટરનું અંતર એટલે કે નદીનો અડધો પટ પાર કર્યો ત્યાં તો થેમ્સ નદી પર ચોકી કરતી પુલિસની બોટે આવી ડાયનેમોને બોટ

પર ખેંચી લીધો. આ જદુગરે ભલે અડધી નહી કાપી પરંતુ એ પણ તેને વિશ્વમાં ખ્યાતિ આપવા પૂરતું હતું. જેનું મૂળ નામ સ્ટીવન ફેર્ન છે એવા ડાયનેમોનો જન્મ ૧૭ ડિસેમ્બર, ૧૯૮૮ના રોજ બ્રિટનના બ્રેડફોર્ડ શહેરમાં થયો હતો. જન્મ સમયે પોણા બે કિલોગ્રામ વજન અને ટચુકડું કદ ઘરાવનાર સ્ટીવનને વીસ ડિવસ સુધી કાચની પેટીમાં રાખવો પડેલો. મોટા થયા પછી પણ ઉમરના પ્રમાણમાં તેનો બાંધો અતિશય નભળો હતો. તેરમે વર્ષે ડોક્ટરે નિદાન કર્યું કે સ્ટીવનને Crohn's disease નામનો રોગ છે જેનું મૂળ કારણ જિનેટિક ખામી છે અને તેની કોઈ દવા નથી. પણ મિતાહાર દ્વારા તેને નિયંત્રણમાં રાખી શકાય છે.

નભળો બાંધો અને વિવિધ શારીરિક તકલીફો ઘરાવતા સ્ટીવનને રસ્તે રખડતા ગાઠિયા છોકરાઓ અવાર-નવાર ધક્કે ચડાવતા હતા. પ્રતિકાર કરવાનું સ્ટીવનમાં જેર નહિ. એટલે દર વખતે ચૂપચાપ બધું સહી લેવું પડતું હતું. શાળામાં પણ એની એ જ હાલત થતી. હિણપતની લાગણી સતત તેના મનને કોરતી હતી, એટલે માનસિક સધિયારો લેવા તે 'સુપરમેન', 'બેટમેન' તેમજ 'સ્પાઇડરમેન' ફિલ્મોની વિડિઓ ફરી ફરીને જોયા કરતો હતો અને પોતાની જતને અસીમ શક્તિવાળું પાત્ર ધારી કલ્પના સૃષ્ટિમાં ઢૂબી જતો હતો.

એકવાર તોફાની છોકરાઓ દ્વારા પરેશાન થઈને આવેલા સ્ટીવનને તેના પરનાના જેને સ્ટીવન ગ્રેમ્પ્સ કહેતો. તેમણે સ્ટીવનને પૂછ્યું : 'પરેશાન કરતા જેરાવર છોકરાઓ સામે તારે જીતવું છે, ખરું ? ચાલ, હું તેને કંઈક બતાવું ! અગાઉ પણ સ્ટીવનને તેમણે અચરજભાં મૂક્તા કેટલાંક જદુ કરી દેખાડ્યાં હતાં. સામી વ્યક્તિનું શારીરિક જેર શી રીતે ખેંચી લઈ તેને કમજેર બનાવવી એ ગ્રેમ્પ્સે પ્રેક્ટિકલ રીતે સ્ટીવનને શીખ્યું. કેટલાક ડિવસો બાદ પેલા તોફાની છોકરાઓએ સ્ટીવનને કચરાના દ્રોમમાં ટૂંકિયું વાળીને બેસી જવાનું ફરમાવ્યું ત્યારે એ મક્કભ રહ્યો. એક છોકરો તેને ઘરાર દ્રોમમાં નાખવા આગળ થયો, પણ સ્ટીવનને ઊંચકવા માટે ઘણું મથ્યા છતાં ઊંચકી શક્યો નહિ. સ્ટીવને ત્યાર પછી શાળાના બીજા ઉપદ્રવી છોકરાઓને આવો જદુઈ પરચો દાખલ્યો, એટલે તે સૌંદર્યે પણ તેને સતાવવાનું બંધ કર્યું. ઊલટું, શાળામાં તેના માનપાન વધ્યા. વર્ષો બાદ હંકાકંદા ટી.વી.સ્ટારને અને ત્યારબાદ હેવીવેઈટ

બોકિસંગના વર્લ્ડ ચેમ્પિયન ડેવિડ હેઈનની એનજી એંચ્યુલ લીધા બાદ તેઓ પોતાના કરતાં અડધા વજનના સ્ટીવનને ઉપાડવામાં અસમર્થ રહ્યા હતાં.

રોમાંચકારી અનુભવ થયા બાદ સ્ટીવન ફેઈન જાહુનાં રસિયા બન્યા. ફૂરસદના કલાકો દરમ્યાન ગંજપાની જોડ પર પ્રેક્ટિસ ઉપરાંત પ્રયોગો કરતાં હતા. જમણા હાથમાં પકડેલી જોડના દરેક પતાને વારાફરતી જમ્પ મરાવી સહેજ દૂરની ડાબી હથેળી સુધી પહોંચાડી ત્યાં થપ્પી બનાવવાનો કસબ તેણે રોઝિંદી પ્રેક્ટિસ દ્વારા શીખી લીધો. પતાનાં અવનવાં જદુ પણ તેણે અજમાવ્યાં, જેમાં અમુક ઝુદ્દ તેના ભેજની ઉપજ હતાં, ગંજપા પછી સિક્કાના જદુ પણ અજમાવ્યા.

સ્ટીવન ૧૭ વર્ષનો થયો ત્યાં સુધીમાં તેની મેલિશિઅન તરીકેની શાખ કમ્પેક્શન તેના બ્રેડફોર્ડ શહેર પૂરતી જમી. બર્થ ડે પાર્ટીમાં ખેલ બતાવવા માટેના ઓર્ડર તેને મળવા લાગ્યા. સ્ટીવનનું માનવું હતું કે જદુ તો રંગમંચને બદલે રસ્તા પર પ્રેક્ષકોની વર્ચ્યે રહીને કરવું જોઈએ. ચારેય દિશાઓ પ્રત્યક્ષ અવલોકન કરવા માગતા પ્રેક્ષકો માટે ખુલ્લી રહેવી જોઈએ. સ્ટીવન ભારતના મદારીની જેમ સ્ટ્રીટ મેલિશ કરવા માગતો હતો, જેના માટે રંગમંચ ધરાવતા ઓડિટોરિયમની જરૂર નહોતી અને તેણે પોતે ફેન્સી કપડાં પહેરવાનું જરૂરી નહોતું. અમેરિકામાં માત્ર ટી-શર્ટ અને શોર્ટ્સ પહેરીને તે એક સામાન્ય રાહદારીની જેમ ફર્યો અને મરળુ પડી ત્યાં લોકોને મેલિશનો કમાલ દાખલ્યો.

સ્ટીવન ફેઈનને 'ડાયનેમો' શબ્દની મહોર રીતસરના સન્માન સમારંભને બદલે માત્ર વાતવાતમાં લાગી તે વર્ષ ૨૦૦૧નું હતું. વિઘ્યાત જદુસમ્રાટ હેરી હુડિનીએ સોસાયટી ઓફ અમેરિકન મેલિશિઅન્સ સ્થાપ્યાને સો વર્ષ પૂરા થતાં હતાં. તે માટે બધા અગ્રગણ્ય જદુગરો ન્યૂયોર્કમાં અધિવેશનમાં ભાગ લેવા જેગા થવાના હતાં.

ઉગતા જદુગર તરીકે સ્ટીવનને પણ આમંત્રણ મોકલવામાં આવ્યું. અધિવેશનમાં સ્ટીવને પોતાની એવી જદુગરી પેશ કરી કે અન્ય જદુગરો અચંબો પામી તેની એક પછી એક મેલિશ આઈટમ જેતા રહી ગયા. થોડા સિક્કા તેણે ત્રણ આમંત્રિત પાસેથી તેમના જ હસ્તે સ્કેચ પેન વડે નિશાની કરાવીને લીધા અને પછી અદશ્ય કરી

દીધા. સિક્કા અંતે પાઇલી હરોળના અનુકૂળે ત્રણ જણાના ગજવામાંથી, કાંડા ઘડિયાળના ડાયલ નીચેથી અને હેટ નીચેથી મળી આવ્યા. ત્રણેથ જણા પોતે વ્યવસાયી જદુગરો હતા. બીજી ખેલ દરમ્યાન સ્ટીવને પત્તાની જેડ પોતાની હથેળી પર રાખી. એક પછી એક પત્તા હવામાં આપોઆપ તરતાં થયાં અને સ્ટીવનની કેપ પર તેમની થપ્પી બનવા લાગી. એક પ્રોફેશનલ જદુગર ત્યારે મોટા અવાજે બોલી ઊંઠયાં : ‘આ છોકરો તો ડાયનેમો છે !’ બેદ્ફોર્ડમાં જ વર્ષો સુધી રહેલો અને કોલેજનું શિક્ષણ ન પામેલો સ્ટીવન ડાયનેમો શબ્દનો અર્થ જણાતો નહોતો. શબ્દાર્થ તેણે ડિક્ષાનરીમાં વાંચ્યો : ‘A small generator that gives massive electrifying results’. ડાયનેમો નામ યથાર્થ હતું. સાઈકડા સ્ટીવનનું મેલિક જેનારને સાચે જ આશ્વર્યનો મોટો આંચકો મળતો હતો.

ડાયનેમોના ઘણાખરા જદુ એવા છે કે જેમને વિજ્ઞાન કે લોજિક વડે સમજવી શકાતા નથી. કેટલાંક તો ભૌતિકશાસ્ત્રના સ્થાપિત મૂળભૂત સિદ્ધાંતોને ડિંગો બતાવે છે. આવો જ એક અચરજ પમાઇનાર પ્રયોગ ૨૦૧૩માં લંડનના વેસ્ટમિન્સ્ટર બ્રિજ પર ચાલતા લોકોએ જેયો. સામેથી આવી રહેલી ડબલ ડેકર બસની બહાર ડાયનેમો માત્ર જમણા હાથનો પંજે બસને અડકેલો રાખી જમીનથી લગભગ ૪.૫ મીટર ઊંચે લટકી રહ્યો હતો. કોઈ ગોપિત પલ્ટફોર્મ ન હતું. અને કોઈ પડદો ન હતો. રાહદારીઓ ગમે તે એન્ગાળે તેની ફોટોગ્રાફી કે વિડિઓગ્રાફી કરી શકે તેમ હતા.

વિજ્ઞાન જેને પ્રતિબંધિત ગણે એવું બીજું મેલિક બ્રાઝિલના રિઓ દ’નેરેરો શહેરની મુલાકાત દરમ્યાન સાર્વજનિક પાર્કમાં કર્યું. સિમેન્ટ કોંકિટના બાંકડા પર ફક્ત જમણો હાથ ટેકવી શરીરને આડીલીટીમાં અદ્ભર કર્યું અને કેટલીકવાર સુધી એવો પોત્ત જળવ્યો. આ પોત્ત અવલંબનનો હતો. અવલંબન વખતે બેલેન્સ જળવવાનો તકાઢો હોય છે. ડાયનેમોએ અવલંબન ધારણ કરી, અને એવી સ્થિતિમાં આધારબિંદુ છેક ડાબી તરફ હોય છે, જ્યારે ગુડ્રિલ મધ્યબિંદુ શરીરના centre of mass તરીકે વચ્ચે હોય છે. બેલેન્સ હંમેશાં ત્યારે જળવાય કે જ્યારે આધારબિંદુની બજે તરફ mass દળ સરખું હોય, પણ ડાયનેમોના કેસમાં એ સ્થિતિ નહોતી. ‘આમ કેવી રીતે બન્યું ?’ એ પ્રશ્નનો ખુલાસો મળતો નથી. ખુલાસાની બાબતમાં જેસેક ડનિંજર નામના જદુસાટના શબ્દો ચાહ આવે છે, ‘જે લોકો જદુમાં માને છે તેમને ખુલાસાની જરૂર નથી. જે લોકો ન માનતા હોય તેમને ગમે તેટલા ખુલાસા આપો તો પણ તેઓ માનવાના નથી.

અધ્યાપન સંકેત

પ્રસ્તુત ફૂટિનું અધ્યાપન કરવવાની શરૂઆતમાં કે. લાલ જદુગર વિશે વર્ગમાં ચર્ચા કરવી. નાના-મોટા જદુ કરવાની રમત ઘણા વિદ્યાર્થીઓ રમતા હોય છે. તેવા જે કોઈ વિદ્યાર્થી વર્ગમાં હોય તો તે કરવાની તેમને વર્ગમાં તક આપવી. પછી ‘જદુ’ની સાચી, સ્પષ્ટ અને માન્ય સંકલ્પના દઢ કરાવવી.

લધુપ્રશ્નો પૂછીને વિષયવસ્તુનું સ્પષ્ટીકરણ કરવું. સ્ટીવનના જન્મ અને તેના શારીરિક રોગ વિશે પણ ચર્ચા કરવી. તેને પરેશાન કરતાં વિદ્યાર્થીઓની વર્તાણૂંકને અયોગ્ય ગણાવીને સ્ટીવન જેવા કોઈપણ બાળકને મદદ કરવા પ્રોત્સાહિત કરવા. તેમ છતાં અહીં પરનાના ગ્રેમ્પ્સે સામેવાળાની શક્તિ ખેંચી લેવાની જે જદુઈ તાકાત દર્શાવી છે તેનો વિવેકબુદ્ધિ પૂર્વક ઉત્સેખ કરીને આવું ક્યારેય ન કરવા માટે ચેતવણી પણ આપવી. સ્ટીવનને પરેશાન કરતાં વિદ્યાર્થીઓને કાબૂમાં લેવાના અન્ય નિર્દોષ ઉપાયો વિશે પણ ચર્ચા કરવી.

સ્વાધ્યાય

અરજનદિના શબ્દોની વિગતો

સ. ૧. નીચેના શબ્દો માટે કૃતિમાં વપરાયેલા શબ્દો શોધો :

(૧) અચાનક	(૨) નામના	(૩) કાબૂ	(૪) સામનો
(૫) હેરાન	(૬) નવરાશ	(૭) આબરુ	(૮) ગાયબ

સ. ૨. ‘વજનદાર’ શબ્દના અક્ષરો લઈને બની શકે તેટલા વધારે શબ્દો બનાવો.

સ. ૩. નમૂના પ્રમાણે શબ્દ બનાવો : દા.ત. જું - જડાઈ

(૧) મૂર્ખ	(૨) સગું	(૩) લાંબુ	(૪) ભલું	(૫) જું	(૬) કંબૂસ

સ. ૪. અંતે ‘દાર’ પ્રત્યય લખી તેવા શબ્દોની યાદી બનાવો. દા.ત. હવાલદાર

સ. ૫. ઓળખો :

(૧) ડાયનેમોની જન્મભૂમિ	-	(૩) સ્ટીવનને થયેલો રોગ	-
(૪) સ્ટીવનના પરનાના	-	(૫) વિષ્યાત જદું સમાટ	-

સ. ૬. કહો.

(૧) અમેરિકામાં જદું બતાવતી વખતે સ્ટીવને પહેરેલા કપડાં	-
(૨) બિટનના બે શહેરો	-
(૩) પાઠમાં ઉલ્લેખ થયેલા જદું સમાટો	-
(૪) સ્ટીવન જેતો તે વિડિયો ફિલ્મના પાત્રો	-

સ. ૭. ખાતી જગ્યા પૂરો :

(૧) માત્ર તેનો	નો ભાગ પાણીમાં દૂબેલો હતો.
(૨) લોકોમાં ચિંતાને બદલે	નું મોજું ફરી વળ્યું.
(૩) બાકીના શરીર પર	નું જેર વર્તાવું હતું.
(૪) જદુમાં માનતા લોકોને	ની જરૂર નથી.

સ. ૮. યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરી વિધાન પૂર્ણ કરો :

(૧) મોટા થયા પછી પણ ઉંમરના પ્રમાણમાં સ્ટીવનનો બાંધો	-	
(અ) અતિશય નબળો હતો	(બ) અતિશય પહોળો હતો	(ક) સુડોળ અને યોગ્ય હતો
(૨) રોમાંચકારી અનુભવ થયા બાદ સ્ટીવન	-	
(અ) બહાદુર બન્યો	(બ) ખુશાખ્શાલ થયો	(ક) જદુનો રસ્તિયો બન્યો

- (3) ગંજફા પછી સ્ટીવને _____
     (અ) દડાના જદુ કર્યા   (બ) સિક્કાના જદુ અજમાવ્યા   (ક) કપડાંના જદુ અજમાવ્યા
- (4) સ્ટીવન ભારતના મહારાણી જેમ _____
     (અ) સ્ટ્રીટ મેલિક કરવા માંગતો હતો   (બ) દોરડા પર ચાલવા માંગતો હતો
     (ક) વાંદરાના ખેલ કરવા માંગતો હતો

સ. ૬. આડાઅવળા શબ્દોને યોગ્ય ક્રમમાં ગોઠવી અર્થપૂર્ણ વાક્ય બનાવો :

- (૧) બતાવું તને કંઈક હું ચાલ
  (૨) સિક્કાના અજમાવ્યા પણ પછી ગંજફા પ્રયોગો
  (૩) જીતવું છે સામે તારે કરતા, ખરું જેરાવર છોકરાઓ પરેશાન
  (૪) છે આ ડાયનેમો તો છોકરો

સ. ૧૦. ‘શારીરિક નભળાઈ હોવા છતાં માણસ ધારે તે કરી શકે છે.’ સ્ટીવનના ઉદાહરણને ધ્યાનમાં રાખીને તમારા શબ્દોમાં સમજાવો.

સંભાષણ

★ તમે જેયેલા જદુના પ્રયોગો વિશે વર્ગમાં સમૂહ ચર્ચા કરો.

પ્રકલ્પ

★ ભારતીય જદુગારો વિશે માહિતી મેળવીને એક પ્રોલેક્ટ તૈયાર કરો.

ભાષિક સમજ

★ વિશેષણ ઓળખી રેખાંકિત કરો :

- (૧) નીલાએ ચાર રમકડાં ખરીધા.
  (૨) ઝાડ પર ઘણાં પંખી હતાં.
  (૩) આ સુંદર ઘોડો છે.
  (૪) રાહુલ તોફાની છોકરો છે.

★ યોગ્ય વિરામ ચિહ્નો મૂકો.

- (૧) પરેશાન કરતાં જેરાવર છોકરાઓ સામે તારે જીતવું છે ખરું
  (૨) અરે આ તો ડાયનેમો છે
  (૩) આમ કેવી રીતે બન્યું એ પ્રક્રનો ખુલાસો મળતો નથી

★ કાળ ઓળખો :

- (૧) જદુગર જદુના ખેલ બતાવે છે.
  (૨) તમે જદુના ખેલ કરવાનો પ્રયત્ન કરશો ખરાં?

હું વાંચું ..... તમે પણ વાંચો.

કઠપૂતળી

પ્રેક્ષકોની નજરે ન પડે એ રીતે પાછળથી દોરીસંચાર કરી માનવ કે પ્રાણીપાત્રોનાં સંચાલનથી કથા-પ્રસંગોની મનોરંજક રજૂઆત કઠપૂતળીઓ દ્વારા કરવામાં આવે છે.

દરેક યુગમાં વિશ્વના જુદા જુદા દેશોમાં કઠપૂતળી રાજ તથા રંક, બાળક તથા વૃદ્ધ, સર્વેનું મનોરંજન કરતી આવી છે. સંપૂર્ણ વિશ્વમાં આ લોકકળાનો જુદા જુદા સ્વરૂપે વિકાસ થયો છે. સામાન્ય રીતે કઠપૂતળીઓનો ઉપયોગ લોકકથા, ધાર્મિક કથા અને બાળકોને ગમતી વાર્તાઓ પ્રત્યક્ષ રજૂ કરવામાં થાય છે.

આમ તો લાકડાની બનાવેલી પૂતળીઓને જે 'કઠપૂતળીઓ' કહેવાય. પરન્તુ હવે તો લાકડા સિવાય ચીથરા અથવા કાગળના માવામાંથી પૂતળાં બનાવવામાં આવે છે. છાયાપૂતળી બનાવવા કાગળ, ચામડું વગેરે વપરાય છે તો પ્રાણીના પૂતળાં બનાવવા માટે કાપડ, ઝડપ વગેરે વાપરવામાં આવે છે. કઠપૂતળીઓના હલનચલન, હાવભાવ, કથન પ્રગટ કરવા માટે પૃષ્ઠભૂમિમાં રહીને સૂત્રધાર તેમનું સંચાલન કરે છે. પૂતળીઓના પરસ્પર સ્નેહ, વાદવિવાદ, સંઘર્ષ વગેરે તેમજ જુદા-જુદા અવાજે અને સંગીત પણ સૂત્રધાર જે પડા પાછળથી પૂરાં પાડે છે.

કઠપૂતળીના ધણા પ્રકારો છે; જેમાં મુખ્યત્વે આંગળી-પ્રેપેટ (finger puppet) હાથ વડે ચાલતાં ગલવ પ્રેપેટ, દોરી વડે સંચાલિત કઠપૂતળી, છાયાપૂતળી અને જપાની બુનરાકુ છે.

- અંજના ભગવતી

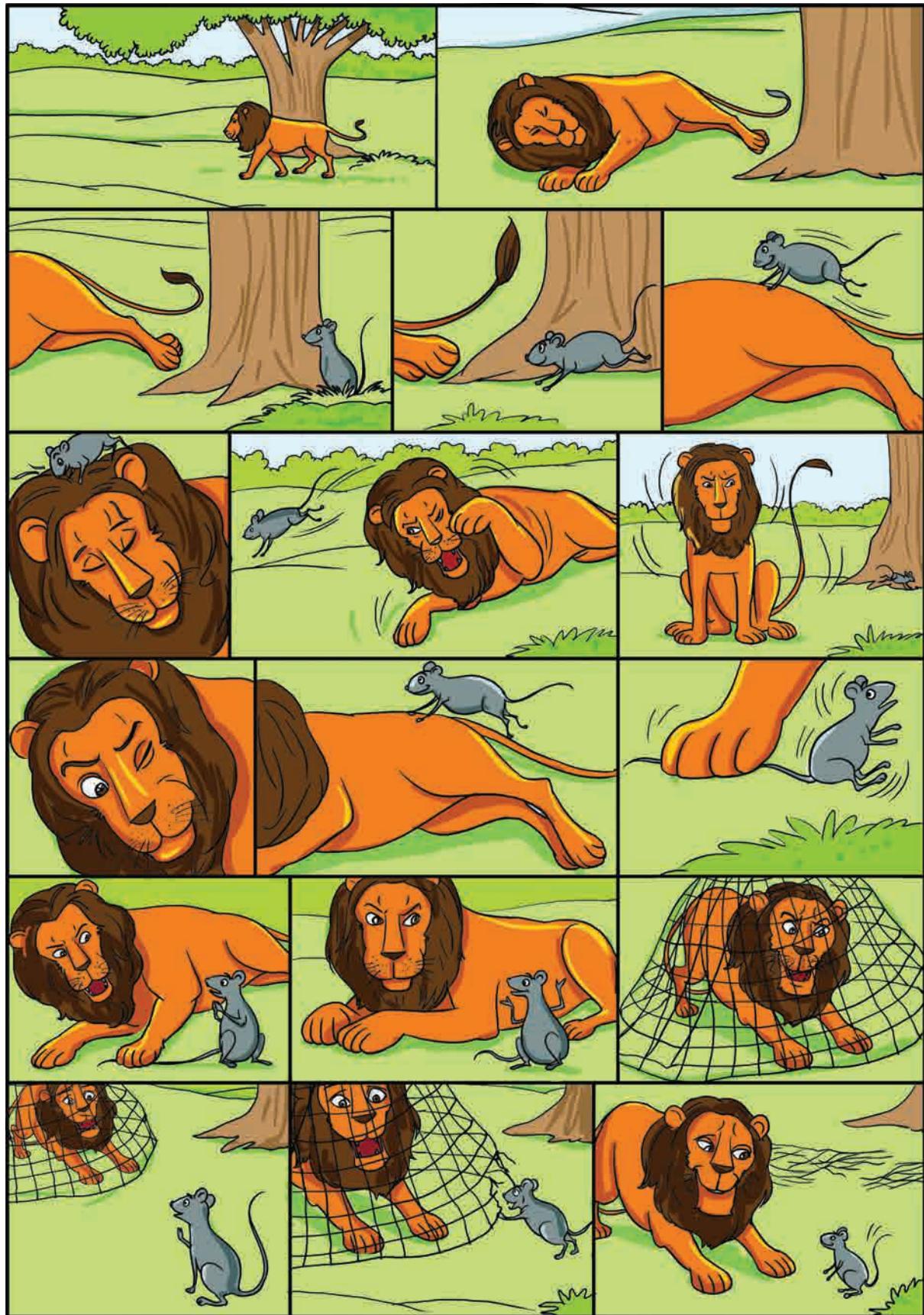

અખંડ પુરુષાર્થીઓ જે નવી કેડી કંડારી શકે.

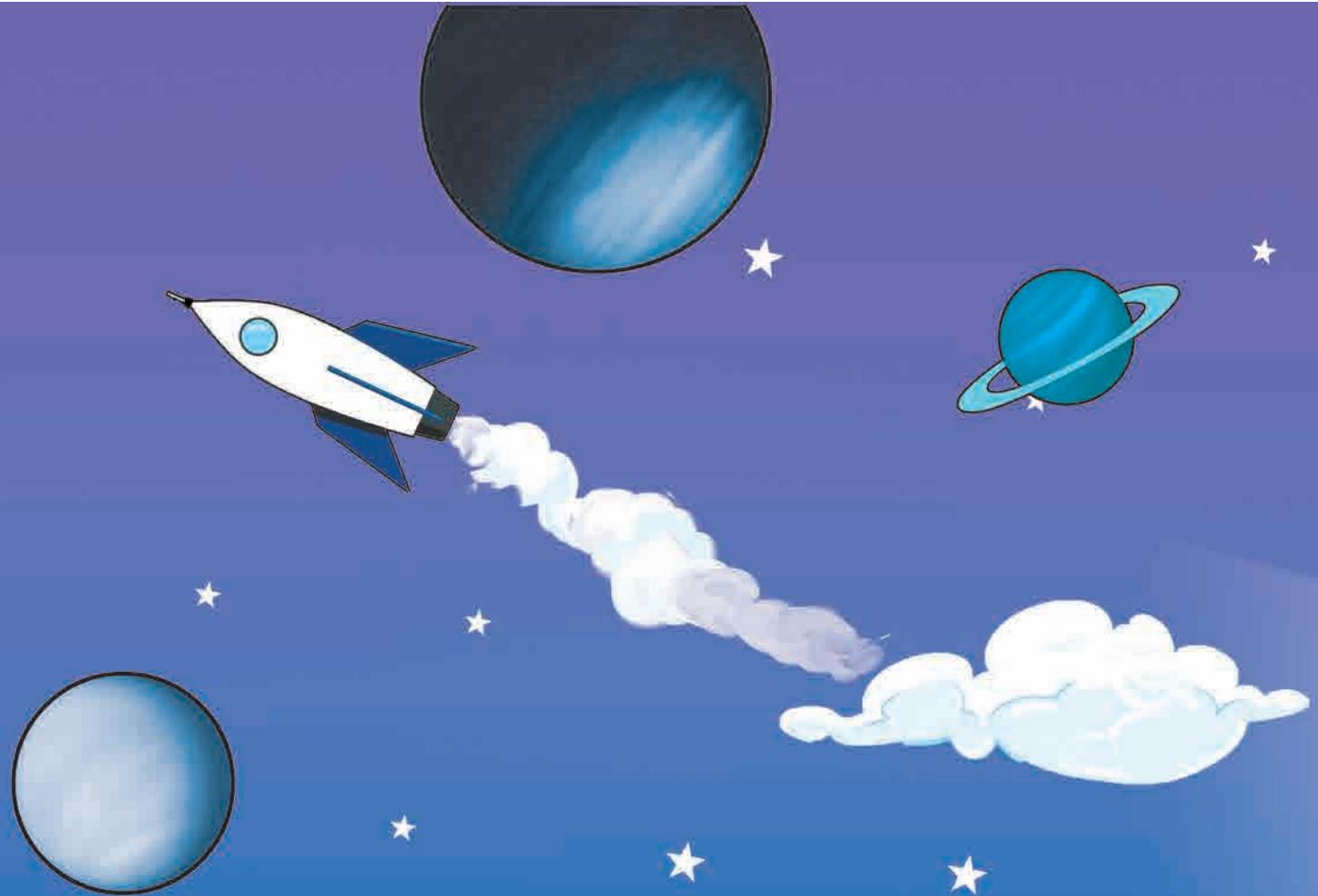
નીચેના ચિત્રનું નિરીક્ષણ કરીને વર્ણન કરો.

અધ્યયન નિર્ણય

અધ્યયન - અભ્યાપન પ્રક્રિયા	અધ્યયન નિર્ણય
<p>દરેક વિદ્યાર્થીઓને (જુદી રીતે સક્ષમ વિદ્યાર્થીઓ સહિત) વ્યક્તિગત અથવા સામૂહિક સ્વરૂપે નીચેની બાબતો માટે પ્રોત્સાહિત કરવા.</p> <ul style="list-style-type: none"> • પોતાની ભાષામાં બોલવાની તેમજ ચર્ચા તથા વિશ્લેષણ કરવાની તક આપવી. • જૂથમાં કાર્ય કરતી વખતે એકબીજના કામો વિશે ચર્ચા કરવી, મત લેવો – આપવો, પ્રશ્ન પૂછવાનું સ્વાતંત્ર્ય આપવું. • ગુજરાતીની સાથે પોતાની ભાષાનું સાહિત્ય વાંચવાનું સ્વાતંત્ર્ય આપવું. • પોતાના પરિવાર અને સમાજ સાથે સંબંધિત વિવિધ સાહિત્યનું વાંચન અને તેના વિશે ચર્ચા કરવાની તક આપવી. • પોતાની ભાષા વાંચતી વખતે લખવાના સંદર્ભમાં ફૂટિઓ આયોજિત કરવી. જેમ કે – શબ્દ રમત, કવિતા, ગીત, પત્ર વગેરે. • વિદ્યાર્થીઓને સહિય અને જગૃત બનાવવા માટે તૈયાર કરવામાં આવતું સાહિત્ય જેમકે- વર્તમાનપત્ર, પત્રિકા, ચલચિત્ર, દશ્યશ્રાવ્ય સાહિત્ય વગેરે) જેવાની, સાંભળવાની, વાંચવાની, લખવાની તક આપવી. • કલ્પના શક્તિ અને સર્જનાત્મકતાનો વિકાસ કરનારી કિયા જેમકે – અભિનય, મૂક અભિનય, કવિતા, પાઠ, સર્જનાત્મક લેખ, વિવિધ પરિસ્થિતિઓમાં સંવાદ વગેરેનું આયોજન કરવું અને તેની તૈયારી સંબંધિત લેખિત સાહિત્ય પૂરું પાડવું. 	<p>વિદ્યાર્થીઓ</p> <ul style="list-style-type: none"> • વિવિધ પ્રસાર માધ્યમો દ્વારા પ્રસારિત થતી ચર્ચા, સંવાદ બાબત પોતાનો અભિપ્રાય આપી શકે છે. • સાર્વજનિક સ્થળો પરની સૂચના સમજપૂર્વક સાંભળે છે. • ઔપચારિક અને અનૌપચારિક સંવાદ, સંભાષણ સાંભળીને તેમાં ભાગ લે છે. • વિવિધ પ્રસંગે, વિવિધ ઉદ્દેશ માટે લખતી વખતે શબ્દ, વાક્ય, ઝિદ્ધિપ્રયોગ, કહેવતોનો યોગ્ય ઉપયોગ કરે છે. • કવિતા, ગીત વગેરે યોગ્ય આરોહ, અવરોહ સહિત ગાય છે, તેની ઓડિયો સીડી સાંભળે છે. • પાઠ્યપુસ્તક અને પુસ્તકેતર અન્ય સાહિત્યને સમજને તેનું પ્રકટ વાંચન કરે છે. • વિરામચિહ્નોને ધ્યાનમાં રાખીને પ્રકટ વાંચન કરે છે. • સંદર્ભ માટે શબ્દકોશનો ઉપયોગ કરે છે. • આપેલા વિષયનો ઊડાણ પૂર્વક અભ્યાસ કરીને પોતાનો સ્પષ્ટ અભિપ્રાય આપે છે. • શબ્દ સમૂહ, ઝિદ્ધિપ્રયોગ, કહેવતોનો લેખન અને ભાષણ-સંભાષણમાં અસરકારક રીતે ઉપયોગ કરે છે. • વિવિધ સામાજિક સમસ્યાઓ વિશે પોતાના વિચારો સ્પષ્ટ પાણે રજૂ કરે છે. • લખતી વખતે શુદ્ધલેખનના નિયમોનું પાલન કરે છે. • સાંભળેલી, અનુભવેલી માહિતી પોતાના શબ્દોમાં લખે છે. • ગુજરાતી ભાષાનું વિવિધ પ્રકારનું સાહિત્ય (વર્તમાનપત્રો, માસિકો, વાર્તા, ઇન્ટરનેટ પર પ્રસિદ્ધ થતું સાહિત્ય) સમજને વાંચે છે. • વાંચેલા સાહિત્યનું ચિંતન કરીને આકલન માટે પ્રશ્ન પૂછે છે. • પોતાના શબ્દોમાં ચિત્રવર્ણન કરે છે. • વ્યાકરણના ઘટકોની માહિતી મેળવે છે અને તેનો યોગ્ય ઉપયોગ કરે છે. દા.ત. – સંધિ, જાતિ, વચન, નામ, સર્વનામ, વિશેષણ, કિયાપદ, કાળ, વિરામચિહ્નો, જેડણીના નિયમો.

મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય પાઠ્યપુસ્તક નિર્મિતિ અને અભ્યાસક્રમ સંશોધન મંડળ, પુષે ૪૧૧ ૦૦૪.

ગરવી ગુજરાતી ઇયત્તા ૮વી (સંપૂર્ણ)

₹ 30.00

